

Braun Éva, Zékány Krisztina

MAGYAR NYELV

2026

Braun Éva, Zékány Krisztina

MAGYAR NYELV

9

Браун Єва, Зикань Христина

УГОРСЬКА МОВА

Підручник для **9** класу
закладів загальної середньої освіти

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України*

Braun Éva, Zékány Krisztina

MAGYAR NYELV

Tankönyv a közoktatási intézmények
9. osztálya számára

*Ajánlotta
Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma*

Львів
Видавництво «Світ»
2026

УДК 811.511.141:373.5.016(07)

Б 87

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України
від 27.01.2026 № 110)*

**Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено**

Підручник розроблено відповідно до модельної навчальної
програми «Угорська мова. 5–9 класи» для закладів
загальної середньої освіти

(авт. Браун Є. Л., Бардош Н. С., Зикань Х. І., Ковач П. П.,
Пердук І. Е., Гнатик-Рішко М. М.)

Інтерактивний електронний додаток до підручника розміщено
за посиланням [https://lms.e-school.net.ua/courses/
course-v1:UIED+9thHungarMov01+2025/course/](https://lms.e-school.net.ua/courses/course-v1:UIED+9thHungarMov01+2025/course/)
або QR-кодом

Браун Є. Л.

Б 87 Угорська мова : підруч. для 9 кл. закл. заг. серед.
осв. / Є. Л. Браун, Х. І. Зикань. – Львів : Світ, 2026. –
240 с. : іл.

ISBN 978-966-914-504-8

УДК 811.511.141:373.5.016(07)

ISBN 978-966-914-504-8

© Браун Є. Л., Зикань Х. І., 2026
© Видавництво «Світ», оформлення,
2026

KEDVES KILENCEDIKESEK!

Ebben a tanévben a korábbiaknál több, szerteágazóbb nyelvtani ismeret és nyelvhelyességi tudnivaló megismerése mellett az előző osztályokban tanultak ismétlése is vár rátok. Természetesen egyaránt továbbfejlesztitek helyesírási és kifejezőképességeket.

Célunk az, hogy anyanyelvetekeket, a magyar nyelvet mind mélyebben ismerjétek meg és igényesen használjátok.

A tankönyv segítségével elmélyítitek és gazdagítjátok a kommunikációs folyamat tényezőivel és funkcióival kapcsolatos ismereteiteket. A továbbiakban a szöveg szerkezetével, a szövegösszetartó erővel, a médiaműfajokkal, az internetes műfajokkal foglalkoztok, majd az írásbeli szövegek felépítését, az elbeszélésről és leírásról tanultakat elevenítitek fel. Ezután az alapvető hivatalos dokumentumokról (kérvény, önéletrajz) tanulhattok. Felidézitek a hangtani, a szófajtani, a szóalkotási tudnivalókat, az egyszerű és az összetett mondatokat, a mondatrészekkel kapcsolatos tudnivalókat. Megismerkedtek azokkal az alapvető nyelvi formákkal, amelyek gondolataitok igényes és árnyalt kifejezését teszik lehetővé. A tankönyv végén a könyvtárról tanulhattok, az anyaggyűjtésben betöltött szerepével ismerkedhettek meg.

A jó eredmény eléréséhez elengedhetetlen elsajátítani az elméleti anyag minden elemét és lelkiismeretesen megoldani az ahhoz kapcsolódó feladatokat.

Egy kincs van minden nemzetnek adva, míg azt megőrzi híven, addig él. E kincs neve: Édes anyanyelv. Édes anyanyelvünk-ről vallotta ezeket a szavakat *Jókai Mór*. Ezért fontos nyelvünk ápolása és megőrzése, hiszen általa élnek a nemzetünk meséi, mondái, történelme és humora. Aki elveszíti a kapcsolatot az anyanyelvével, az a gyökereitől is elszakad. Közös kötelességünk anyanyelvünk védelme korunk nyelvi kihívásaival és az igénytelenséggel szemben.

Jó munkát kívánunk!

A szerzők

A tankönyv használatánál vedd figyelembe a következő jeleket:

	Könnyebb feladatok		Párban vagy csoportban végzett feladat
	Szabályok, amelyeket meg kell tanulnod!		Helyesírási és helyes kiejtési gyakorlat
	Gondolkodtató feladatok		Kérdések, feladatok
	Házi feladatok		Alkotó feladat
			Szómagyarázat

*A világ valójában nem más,
mint egy mérhetetlen kommunikáció.*
Novalis

A KOMMUNIKÁCIÓS FOLYAMAT TÉNYEZŐI ÉS FUNKCIÓI

A kommunikáció szó latin eredetű. A *communicare* ige jelentése: közössé tesz, a *communicatio* főnév, amely közzététel, teljesítés, megadás, illetve a gondolat közlése a hallgatóval jelentésben használatos. Maga a kommunikáció tehát tájékoztatást, információk cseréjét jelenti valamilyen erre szolgáló eszköz segítségével.

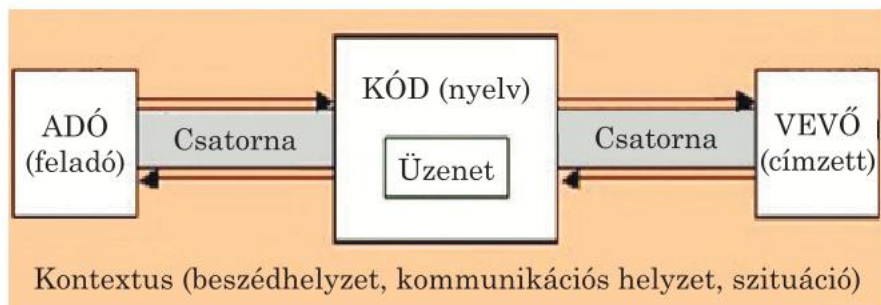
Kommunikációnak (közlésfolyamatnak) nevezzük bármely jelrendszernek, elsősorban a nyelvnek, az emberi érintkezésben való szándékos és kölcsönös felhasználását. A jó kommunikációs készség és a helyes, igényes nyelvhasználat a társadalmi érvényesülés alapja.

A kommunikáció információk, ismeretek, érzelmek átadása, cseréje, valamilyen eszköz, illetve jelrendszer segítségével.

A nyelvészetben a kommunikációs folyamat tényezőinek meghatározása **Roman Jakobson** nyelvész nevéhez kötődik. Rendszerében **6 tényezőt** különített el: a *feladót*, a *címzettet*, az *üzenetet*, a *kódot*, a *kontextust* és a *kontaktust*.

1. Közlő vagy feladó (aki beszél).
2. Címzett vagy vevő (akinek beszélnek). A feladó és a címzett állandó kölcsönhatásban vannak.
3. A közlemény, az üzenet (részben vagy egészben közös ismeretekre van szükség).
4. Kód. A közleményt kifejező nyelv vagy jelrendszer. Ennek elemei és szabályai, amelyeket a résztvevők kölcsönösen ismernek.
5. A kontextus, beszédhelyzet vagy szituáció. Az a kommunikációs közeg, amelyben a közlemény megkapja a maga teljes jelentését.
6. A közvetítő közeg, vagy csatorna – kontaktus. Az információ továbbításának az eszköze (telefonvonal, internet, levegő stb.).

A **feladó** mindig az, aki a **címzettnek valamilyen üzenetet küld**. Ahhoz, hogy ez az üzenet mind a két fél számára érthető legyen, szükség van egy közös **kódra**, amely hatékonyan akkor tud működni, ha létezik egy kontextus, egy összefüggés, a valóság (az, amiről szó van).

A **kontaktus a fizikai csatornát** (auditív, vizuális stb. csatornák) jelenti, a pszichológiai kapcsolatot feltételezi feladó és címzett között. Ezek teszik lehetővé az **interakciót**.

1. Döntsd el az alábbi állításokról, hogy igazak-e vagy hamisak!

1. A személyközi kommunikáció mindig személyes találkozáson alapul.
2. A mimika a nonverbális kommunikáció része.
3. A hangsúly és a hanglejtés nem befolyásolja az üzenet jelentését.
4. Az írásbeli üzenetekben kevesebb nonverbális jel mutatkozik meg.
5. A kommunikáció mindig kölcsönös folyamat.

2. Írd át az alábbi mondatokat udvariasabb, együttműködőbb formájúra!

1. Add ide a füzeted!
2. Gyere be!
3. Várjon kint, míg nem szólítják!

3. Írj egy 6-8 mondatos szöveget a következő témáról!

Miért fontos az iskolai közösség? Ügyelj arra, hogy:

- legyen bevezetése, tárgyalása és befejezése a szövegnek,
- a szöveg egységes témát dolgozzon fel,
- tagold bekezdésekre!

SZEMÉLYKÖZI KOMMUNIKÁCIÓ

A kommunikáció alapvető típusai a **személyközi** és a **tömegkommunikáció**, amelyek módjai és típusai eltérőek.

A **személyközi kommunikáció** közvetlen, gyakran kétirányú, és magában foglalja a verbális (szóbeli/írásbeli) és nonverbális (testbeszéd, gesztusok) módokat, beleértve a vizuális, auditív, taktilis csatornákat is.

A **tömegkommunikáció** egyirányú, technikai eszközöket (médiumokat) használ, és az üzeneteket nagyszámú, heterogén közönségnek juttatja el, például televízió, rádió, újságok, és online platformok formájában.

A személyközi kommunikáció módjai:

- **Verbális:** szóbeli vagy írásbeli kommunikáció, amely nyelv használatán alapul.
- **Nonverbális:** nonverbális jelzések, mint a testbeszéd, gesztusok, mimika, hangszín.
- **Vizuális:** látáson alapuló kommunikáció (pl. képek, videók, írás).

- **Auditív/Vokális:** halláson alapuló kommunikáció (pl. hangok, zene, beszéd).
- **Taktilis:** tapintáson alapuló kommunikáció (pl. kézfogás, érintés).

Jellemzői:

- Közvetlen, személyes interakció.
- Gyakran két irányú, visszajelzés lehetséges.
- Kapcsolatépítésre, együttműködésre és konfliktuskezelésre alkalmas.

A személyek közötti kommunikáció néha bonyolultabb, mint gondolnánk, különösen, ha eltérő személyiségű, gondolkodású és érdeklődési körű tanulók, tagok vannak az osztályban, csapatban. Mindenki másképpen adja át az információkat, és máshogy is reagál rájuk, ami könnyen félreértésekhez és frusztrációhoz vezethet, ha csak nem ismerjük fel a kommunikációs stílusok mögött rejlő szándékot.

A kommunikációs stílusok alapvető működési módok, amelyek meghatározzák, hogyan fejezzük ki magunkat és lépünk interakcióba másokkal.

Négy fő típusa ismert:

a) passzív: kerüli a konfliktusokat, ritkán mond véleményt, nehezen képviseli saját érdekeit. Hajlamos alárendelődni másoknak, a *nem* kimondása nehézséget okoz neki.

b) agresszív: domináns, hangos, figyelmen kívül hagyja mások érzéseit és igényeit. Célja a győzelem, gyakran hibáztat és fenyeget.

c) passzív-agresszív: felszínesen passzívnak tűnik, de közvetett módon (szarkazmus, halogatás, „néma csend”) fejezi ki haragját vagy elégedetlenségét. A legnehezebben kezelhető stílus.

d) asszertív (önérvényesítő): nyílt, őszinte, határozott és tisztelettudó. A saját igényeit egyértelműen kifejezi, miközben figyelembe veszi a másik felet is. Ez a stílus a leghatékonyabb a konfliktusok megoldásában.

Ezen stílusok ismerete kulcsfontosságú a hatékony kapcsolattartáshoz és konfliktuskezeléshez.

PASSZÍV	AGRESSZÍV	PASSZÍV- AGRESSZÍV	ASSZERTÍV
---------	-----------	-----------------------	-----------

Természetesen nem húzható közöttük éles határ, és az is előfordul, hogy valaki az adott helyzet függvényében hol az egyikhez, hol a másikhoz folyamodik. Mi jellemző az egyes kommunikációs stílusokra?

Passzív kommunikációs stílus

A passzív kommunikátorok többnyire csendesek, ritkán beszélnek az érzéseikről és az igényeikről, nem adnak hangot a véleményüknek. Általában kerülik a konfliktusokat, nehéz kitálni, hogy szükségük van-e segítségre, mennyire kényelmetlen nekik a szituáció. Esetükben a négy szemközti beszélgetések, a direkt nekik feltett, nyitott végű kérdések lehetnek célravezetők.

Agresszív kommunikációs stílus

Az agresszív kommunikátorok előszeretettel uralják a beszélgetést, félbeszakítanak másokat, gyakran előbb beszélnek, mintsem, hogy gondolkodnának. Habozás nélkül fejezik ki a saját gondolataikat és érzéseiket. Ez a kommunikációs stílus könnyen ve-

zet feszültséghez, konfliktushoz. Az agresszív kommunikátorral szemben fontos a nyugodt, higgadt hangvétel, illetve a társalgás kifogástalan mederben tartása.

Passzív-agresszív kommunikációs stílus

A passzív-agresszív kommunikátorok felismerése nem mindig könnyű feladat. Gyakran elrejtik a valós (ellen)érzéseiket, gondolataikat, szemtől szemben az elégedettségüknek, egyetértésüknek adnak hangot, ugyanakkor a háttérből manipulálnak. Szarkazmus és tagadás is jellemző a kommunikációjukra.

A velük való interakció számos buktatót tartogat, érdemes egyértelmű, világos párbeszédre törekedni, és a lehető legkevesebb teret hagyni a félremagyarázásnak. Időről időre visszajelzést kell kérni tőlük, lehetőséget biztosítva a valós véleményük, panaszaik kifejtésére is. Ehhez érezniük kell, hogy tényleg őszinték lehetnek, a másik fél valóban kíváncsi a gondolataikra.

Asszertív kommunikációs stílus

Az asszertív kommunikáció a leghatékonyabb kommunikációs stílus. Az így kommunikáló személy őszintén és magabiztosan ad hangot a véleményének, képviseli a saját érdekeit. Teszi mindezt úgy, hogy figyelembe veszi, meghallgatja a beszélgetőtársai érzéseit és szükségleteit is. Ez az interakció kölcsönös tiszteleten alapszik.

Az asszertív kommunikátorok a csapat, az osztály pozitív hangjai, érdemes bátorítani őket, hogy minél gyakrabban szólaljanak meg, ha pedig lehetőség nyílik rá, vezető pozícióba helyezni őket. Inspirálni, támogatni tudják a többieket, szót értenek a passzív, az agresszív és a passzív-agresszív osztálytársakkal, csapattagokkal is.

A tömegkommunikáció módjai:

- **nyomtatott sajtó:** újságok, magazinok.
- **műsorszolgáltatók:** rádió, televízió.
- **digitális média:** internetes portálok, közösségi média, blogok, hírlevelek.

Jellemzői:

- Széles körű, nyilvános, agyszámú közönséghez szól.

- Technikai eszköz (csatorna) használata az üzenet egyidejű terjesztésére.
- Többnyire egyirányú, de a visszajelzés technikai csatornákon keresztül történhet (pl. sms, e-mail, kommentek).

4. Határozzátok meg a kommunikáció fogalmát!

5. Dolgozzatok kisebb csoportokban!

Két tanuló üljön háttal egymásnak és beszélgessenek a hét aktuális eseményeiről! A kommunikáció befejezése után beszéljék meg, milyen érzés volt a társalgás, mi hiányzott!

6. Egészítsd ki a mondatokat a megfelelő kifejezésekkel!

(verbális, nonverbális, adó, vevő, csatorna, visszajelzés)

1. Az üzenet küldője az _____.
2. Az üzenet befogadója a _____.
3. A beszéd a _____ kommunikáció egyik formája.
4. A testbeszéd a _____ kommunikációhoz tartozik.
5. A mosoly gyakran pozitív _____-nek tekinthető.

7. Olvasd el a helyzeteket, majd írd le, hogy milyen kommunikációs formáról van szó!

- a) Két barát beszélget az iskolai szünetben.
- b) A tanár írásban küld értesítést a diákoknak.
- c) Egy diák bólogat, miközben a tanár magyaráz.
- d) A Híradóban bemondják az esti híreket.

8. Kommunikáció-e, és ha igen, mi az eszköze?

- a) a kacsintás
- b) a süketnémák kézmozdulatai
- c) a közlekedési rendőr kézmozdulatai
- d) egy vers
- e) egy vers felolvasása valakinek
- f) ha valaki nevet a viccen

A VERBÁLIS ÉS NONVERBÁLIS KOMMUNIKÁCIÓ

A *verbális kommunikáció* alapja a nyelv, amely a legáltalánosabb, legtökéletesebb és legfontosabb kommunikációs eszközünk.

A nyelvnek két megjelenési formája van:

SZÓBELI	ÍRÁSBELI
---------	----------

A *nonverbális kommunikáció* a testbeszéd, a beszédnél régebb óta alkalmazott kommunikációs eszköz.

Három alakító tényező befolyásolja a nonverbális kommunikációt.

1. Biológiai: a testbeszédnek ez a része akarattól független, biológiailag kódolt.

Például: pupillák tágulása, szűkülése.

2. Félig tudatos: a testbeszéd azon része, amelyek spontán jelentkeznek, de odafigyeléssel irányítható.

Például: mosoly

3. Akaratlagos: a testbeszéd olyan elemei, amelyeket tudatosan használunk.

Például: szemkontaktus

A **nonverbális jelek** mindig a verbális jelekkel együtt értelmezendők, a beszéd tartalmát alátámaszthatják, módosíthatják.

A testbeszéd mellett a nonverbális eszközökhöz tartozik:

- a **külső** (genetikai adottság, ápoltság stb.),

- ruházat,
- hajviselet,
- személyes tárgyak.

Ezek sajátos kommunikációs eszközök, amelyek hozzájárulnak a másik ember megértéséhez. Egyrészt bemutatják a személyiséget, másrészt módosíthatják az emberről kialakult képet. Befolyásolja az adott társadalom és kultúra, amelyeknek országonként eltérő értelmezései lehetnek.

• a tekintet

A tekintet az egyik leggyakrabban alkalmazott és legerőteljesebb nem verbális jelzés.

A nyílt tekintet viszont mindenképpen bizalmat ébreszt a beszédpartnerben, illetve a hallgatóságban. A beszélővel való szemkontaktus keresése, fenntartása az érdeklődést, a másakra való odafigyelést mutatja.

- a **mimika (arcjáték)**

A nonverbális kommunikációs csatornák közül a legismertebb a mimika, amely az arc izmainak mozgását jelenti.

A mimika megnyilvánulása nem tudatos, de bizonyos helyzetekben az ember tud uralkodni megnyilvánulásán pl.: diplomácia területén, tárgyalás közben, illetve tudatosan alakítani pl.: a színpadon játék közben.

Az érzelmek kifejezésének mértéke, illetve ennek a másik emberre gyakorolt hatása kultúránként és egyénenként változó.

A mosoly az egyik legfontosabb mimikai jelzés, amelyet például a vendéglátásban, idegenforgalomban és más helyzetekben is fontos alkalmaznunk.

- a **gesztus (mozdulat)**

Gesztuson általában a kéz- és karmozdulatokat értjük, de ideartozhat a fej, törzs és lábak mozgása is.

A **kézfogás** egy régóta alkalmazott üdvözlési gesztus. Használjuk:

- találkozáskor,
- búcsúzáskor,
- bemutatkozáskor.

A **kéz- és karmozgások:** beszéd kísérőjeként jelenik meg a kéz és a kar mozgatása. A mozdulatok gyakorisága és mértéke az egyes népeknél eltérő.

Például: az olaszok heves kéz- és karmozdulatokat alkalmaznak, a németek, svédek sokkal lassabban és kevésbé mozgatják kezüket beszéd közben.

A kéz és karok, illetve a lábak is a test részei, ezért a testtartást nem is szabad különválasztani a gesztusoktól. A test tartásából és helyzetéből sok minden megtudható, utal az érzelmi állapotra is.

Például: aki boldog vagy sikeres, az kihúzza magát, egyenes testtartással mozog, aki szomorú, az görnyedt.

Összegezve:

- A **verbális és nonverbális kommunikáció** az emberek közötti társas kapcsolat két alappillére. Míg a verbális üzenet tényeket közöl, a nonverbális jelek (tekintet, gesztusok stb.) hitelesítik, erősítik vagy cáfolják azt, érzelmi állapotot és viszonyulást közvetítve.

- A **verbális kommunikáció** szavakkal, nyelvi eszközökkel történő üzenetátvitel szóbeli (beszéd) és írásbeli (szövegek, levelek) formában.

- A **nonverbális kommunikáció** nem nyelvi jelek összessége, más néven metakommunikáció.

- A nonverbális jelek gyakran automatikusak és tudatalattiak, de sokkal hitelesebbek, mint a szavak. Ha a verbális és nonverbális üzenet ellentmond egymásnak (pl. *nem fádom, mondja vacogva*), a környezet a nonverbális jeleknek hisz.

- Tehát a kommunikációs típusok alapvetően **verbális** (szóbeli, írásbeli), **nonverbális** (testbeszéd, mimika) és **vizuális formákra** oszthatók, míg **stílus** szerint **passzív, asszertív, passzív-agresszív és agresszív** kategóriákat különböztetünk meg. A hatékony kommunikáció az asszertív, önérvényesítő stílusra épít, amely tiszteletben tartja a másik felet is.

- **Kommunikációs stílusok (a viselkedés szerint):**

- **Passzív:** kerüli a konfrontációt, nem áll ki a saját érdekeiért.

- **Asszertív (önérvényesítő):** magabiztos, tiszteletteljes, világos, célravezető.

- **Agresszív:** domináns, másokat elnyomó, indulatos.

- **Passzív-agresszív:** indulatos, de azt közvetetten, rejtett módon fejezi ki.

9. Keresd ki a tananyagból, fogalmazd meg, és írd le a nonverbális kommunikáció eszközeit!

10. Melyik kommunikációs stílusba sorolnád be ezeket nonverbális jeleket produkáló embereket?

- a) lesütött szem
- b) keresztbe tett kar
- c) mosolygás beszéd közben
- d) erős kézfogás
- e) vállvonás

11. Figyeld meg egyes munkahelyeken az alkalmazottak formaruháját! Írd le, hogy te kik számára, és milyen formaruhát terveznél!

12. Olvasd el a párbeszédet, majd válaszolj a kérdésekre!

- Eljössz holnap a szakkörre?
- Hát... majd meglátom.
- Jó lenne, ha jönnél.
- (vállat von)

1. Milyen verbális választ adott a második beszélő?
2. Milyen nonverbális jel kísérte a válaszát?
3. A nonverbális jel erősíti vagy gyengíti a kimondott szavakat?

13. Alkossatok csoportokat, és alkalmazzátok a nonverbális kommunikációt! Az egyik tanuló alkalmazza a testbeszéd (nonverbális kommunikáció) jeleit, a többiek pedig értelmezzék azokat!

14. Másold át a füzetbe, és töltsd ki a táblázatot a minta szerint! A második oszlopba rövid meghatározással jellemezd a kommunikáció fajtáit!

verbális kommunikáció	
nonverbális kommunikáció	
metakommunikáció	

személyközi kommunikáció	
tömegkommunikáció	Sok emberhez egyszerre eljutó közlés (pl. rádió, televízió).

15. *Dönts el az alábbi állításokról, hogy igazak-e vagy hamisak! Indokold a választásodat rövid bizonyítással vagy éppen cáfolattal!*

1. A személyközi kommunikáció mindig személyes találkozáson alapul.
2. A mimika a nonverbális kommunikáció része.
3. A hangsúly és a hanglejtés nem befolyásolja az üzenet jelentését.
4. Az írásbeli üzenetekben kevesebb nonverbális jel jelenik meg.
5. A kommunikáció mindig kölcsönös folyamat.

16. *Párokban vagy csoportokban játsszátok el a következő jeleneteket, utána vitassátok meg az egyes előadások hibáit és erőnyeit! Figyeljete a verbális és nonverbális jelzésekre (ezek összhangjára, illetve ellentmondására)!*

- a) udvariatlan eladó és türelmes vásárló az áruházban;
- b) türelmetlen, agresszív vásárló és kedves, türelmes eladó;
- c) egy diáklány elmondja barátjának, hogy mennyire zavarja őt a fiú trágár beszéde;
- d) az anyuka megszidja a csínytevő kisfiát, de titokban mosolyog a történeteken;
- e) nagyon későn érkezik haza Kata, a szülei nagyon aggódtak, ugyanakkor mérgesek és leszidják A lány igyekszik a késést megmagyarázni.

A SZÖVEG SZERKEZETE, EGYSÉGE

A szöveg a nyelv szerkezetének legmagasabb szintje, megszerkesztett, lezárt egység.

A szöveg szerkezeti egységeinek funkciói:

- a **bevezetés**ben felvázoljuk a témát és felkeltjük az olvasó, hallgató figyelmét a mondandónk iránt;

- a **tárgyalás** a szöveg leghosszabb része, amelyben részletesen kifejtik a témát. Szerkezetileg több bekezdésből is állhat, amelyekben ott van a mondanivaló lényege, amit a **tételmondat** tartalmaz. A tételmondatokból összeállítható a szöveg vázlata;

- a **befejezés** lényege az összefoglalás, lezárás.

A szövegösszetartó erő

A mondat szavakból, a szöveg mondatokból álló nyelvi egység. Minden szöveget az úgynevezett **kohézió** (szövegösszetartó erő) tart össze.

A kohézió a mondatok nyelvtani és tartalmi kapcsolódása a szövegben.

Nyelvtanilag a toldalékok, kötőszók, névmások stb. tartják egyben a mondatokat, tartalmilag pedig a minden mondathoz tartozó új információ.

17. Alkoss szöveget az alábbi szavak felhasználásával! Magyarázd meg, hogyan lesz összefüggő szöveg a szavakból!

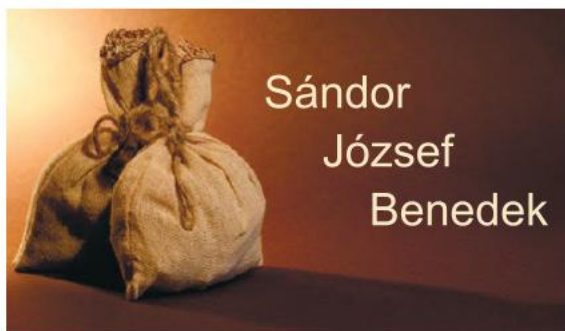
létra, szüret, nagyapa, korán, estig, fáradt, szép, sok, boldog, idő, unokatestvér, szóló

18. Tedd helyes sorrendbe Weöres Sándor versének sorait!

Sándor napján megszakad a tél,
Már közhírré szétdoboltatik:
József napján megszűnik a szél,
minden kislány férjhez adatik,

zsákban Benedek, szőkék legelébb,
hoz majd meleget, aztán feketék
nincs több fázás, boldog, aki él.
végül barnák és a maradék.

19. Párosítsd össze a fogalmakat a meghatározásukkal!

1. bekezdés
2. téma
3. fő gondolat
4. szövegkohézió
5. szöveg egysége

- a) A szöveg belső összetartozása nyelvi eszközök segítségével.
- b) A szöveg legfontosabb mondanivalója.
- c) Egy gondolati egységet kifejező szövegrész.
- d) Amiről a szöveg szól.
- e) A szöveg részeinek tartalmi és szerkezeti összhangja.

20. Egészítsd ki a mondatokat a megfelelő kifejezésekkel!

(bekezdés, téma, fő gondolat, kohézió, szöveg)

1. A _____ több mondatból álló egység, amely egy gondolatkört fejez ki.
2. A _____ az, amiről a szöveg szól.
3. A _____ a szöveg legfontosabb üzenete.
4. A szöveg részei közti kapcsolatot a _____ biztosítja.
5. A mondatok egymásra épülése teszi a _____ érthetővé.

21. Formáld szöveggé – a mondatok helyes sorrendbe állításával – az így összefüggéstelennek tűnő mondathalmazt! (Az első mondat a helyén van.)

a) Egy nagyváros „anatómiájába” avatja be az olvasót ez a kézikönyv.

b) Mi, városlakók természetesen nem szoktuk ezt a rendszert naponta átgondolni.

c) Elég csak a tartalomjegyzéket áttekinteni, láthatjuk, hogy mi mindennek kell működnie ahhoz, hogy a város a társas emberi életnek otthonos színtere lehessen.

d) Tömör szakszerűséggel összefoglalja a város működését, leírja a város „testének” rendszereit, „vázát, izomzatát, érrendszerét, idegrendszerét, anyagcseréjét”.

e) E nagy részrendszerekből mindig éppen csak azt vesszük észre, amivel valami baj van: ha nem folyik a víz, ha kialszik a villany, ha hideg a lakás stb.

f) Mondhatnánk azt is: akkor működik jól a város, ha nem kell gondolnunk arra, hogy van víz- és energiaellátás, szennyvízelvezetés, hulladék szállítás, közlekedés.

(Székely Tibor: A város, ahol élünk)

22. Egészítsd ki a következő szöveget a hiányzó kötőszókkal!

Voltak azonban a Váci utcának olyan figurái, akik ma már úgy rémленnek fel a múlt ködéből, ____ egykor nem is élő emberek lettek volna, ____ egy-egy régi panoptikum poros viaszábui. A hallhatóval, ____ csak ritkán láthatóval kezdve? hozzá tartozott a régi – nem ____, régi, ____ ősi – Váci utcához a Városháza toronyórának rekedt hangja. A Városháza tornyának négy oldalán óra hirdette és ütötte ugyan a pontos időt, ____ biztonság kedvéért a toronyórának minden óraütéskor a keresztény (és német nyelvű) *Gelobt sei Jesus Christus!* köszöntés után fennhangon ki kellett hirdetnie, ____ hány az óra. Az ő kötelessége volt az is, ____ a torony erkélyén körbe-körbe járva a tűzre ügyeljen, ____ pedig füstöt vagy lángot pillantott meg, akkor megkongatta a harangot, s utána ugyancsak kongatással jelezte, ____ melyik kerületben ég valami.

(Tarr László: A régi Váci utca regényes krónikája)

MÉDIAMŰFAJOK

A *médiaműfajok* a tömegkommunikációs eszközök csoportja, amelyek célja a tájékoztatás, véleményformálás vagy szórakoztatás.

- **média** = tömegkommunikációs, tömegtájékoztató eszközök, a médiumok összessége (sajtó, internet, televízió, rádió);
- **médium** = külön egy-egy információközvetítő eszköz

Az információközvetítésnek napjainkban fontos szerepe van a digitális médiában is. Az interneten, a közösségi médián keresztül az emberek könnyen hozzáférhetnek az információkhoz, és megoszthatják saját gondolataikat és tapasztalataikat másokkal. Ebben a kontextusban az információközvetítő nem csupán egy személy, hanem maga a platform vagy eszköz, amely lehetővé teszi az információ áramlását.

Az információközvetítő szerepe és felelőssége tehát nagyon fontos, hiszen az információk pontosságától és hitelességétől függ, hogy a nyilvánosság milyen képet kap a világról. Ezért az információközvetítőnek mindig szakszerűen és etikusan kell eljárnia, és figyelembe kell vennie a hallgatóság vagy olvasók igényeit és szükségleteit.

A NYOMTATOTT SAJTÓ ÉS ANNAK MŰFAJAI

A *nyomtatott sajtó* minden olyan sajtóterméket magában foglal, amely papíron sokszorosítási eljárással előállított, időszakosan megjelenő terméket jelent, mint a *napilapok*, *hetilapok*, *folyóiratok*, *magazinok*. Jellemzői az *aktualitás*, a *rendszeresség*, valamint a széles körű *tájékoztatás*.

A nyomtatott sajtó leggyakoribb műfajai:

- **Hír** – rövid, tényyszerű tájékoztatás egy eseményről.

- **Tudósítás** – részletesebb beszámoló egy eseményről.

- **Riport** – személyesebb hangvételű, gyakran helyszíni tapasztalatokon alapul.

- **Interjú** – kérdés–felelet formájú beszélgetés egy személlyel.

- **Véleménycikk, publicisztika** – a szerző álláspontját, értékelését fejezi ki.

A nyomtatott sajtó műfajaira jellemző a kidolgozott nyelvhasználat és az átgondolt szerkesztés.

Az *internetes műfajok* az online felületeken megjelenő szövegtípusokat jelentik.

Ezek gyorsan frissülnek, gyakran rövidke és sokszor képekkel, videókkal, hivatkozásokkal egészülnek ki.

Gyakori internetes műfajok:

- **Online hír** – gyors tájékoztatás, folyamatosan frissíthető.
- **Blogbejegyzés** – személyes hangvételű írás egy adott témáról.

- **Közösségi média poszt** – bejegyzés, közösségi oldalakon megosztott rövid, figyelemfelkeltő üzenet (szöveg, kép, videó, link).

- **Komment** – az olvasók véleményét fejezi ki.
- **Podcast** – interneten közzé tett hanganyag vagy videóanyag.

Az internetes műfajokra jellemző az interaktivitás: az olvasók reagálhatnak, megoszthatják a tartalmakat.

ÖSSZEFOGLALÓ TÁBLÁZAT

FOGALOM	MEGHATÁROZÁS	JELLEMZŐ MŰFAJOK	SAJÁTOSSÁGOK
Média-műfajok	A médiában megjelenő, állandó szerkezetű szövegtípusok	Hír, interjú, riport, reklám	Az információ-közvetítő eszköz típusa befolyásolja a műfajt
Nyomtatott sajtó	Papíron megjelenő sajtótermékek	Hír, tudósítás, riport, publicisztika	Kidolgozott nyelv, szerkesztett szöveg
Internetes műfajok	Online felületeken megjelenő szövegtípusok	Online hír, blog, poszt, komment	Gyors, interaktív, multimédiás

23. Párosítsd a műfajt a megfelelő médiumhoz!

- a) interjú
- b) blogbejegyzés
- c) nyomtatott hír
- d) komment

- 1. internet
- 2. nyomtatott sajtó

(Több jó megoldás is lehetséges.)

24. Döntsd el az állításokról, hogy igazak vagy hamisak!

- 1. A nyomtatott sajtó műfajai gyorsabban frissülnek, mint az internetesek.
- 2. A blogbejegyzés személyes hangvételű műfaj.
- 3. A médium nem befolyásolja a szöveg formáját.

25. Válaszolj 1-2 mondatban!

- Mi a különbség a nyomtatott hír és az online hír között?
- Miért fontos az interaktivitás az internetes műfajokban?

26. Válassz egy eseményt (pl. iskolai rendezvény), és írd meg előbb:

- nyomtatott sajtóban megjelenő hírként, majd
- közösségi médiás posztként!

Figyeld meg a nyelvezet és a terjedelem különbségeit!

ÍRÁSBELI SZÖVEGEK FELÉPÍTÉSE

Elbeszélés, leírás

Az *írásbeli szöveg* gondolataink írott formában való megfogalmazása.

Ahhoz, hogy a szöveg érthető és jól követhető legyen, fontos a megfelelő felépítés. Az iskolai írásbeli feladatokban gyakran találkozunk két alapvető szövegtípussal: az **elbeszéléssel** és a **leírással**. Ezek különböző célból születnek, és más-más nyelvi eszközöket használnak.

Az írásbeli szöveg gondolataink, élményeink és ismereteink írott formában való megfogalmazása. Ahhoz, hogy a szöveg érthető és jól követhető legyen, fontos a logikus felépítés, valamint az, hogy a szöveg típusa megfeleljen a közlési szándékunknak.

Az *elbeszélés* olyan szövegtípus, amely eseményeket mesél el időrendben. Célja, hogy bemutassa, mi történt, kik vettek részt az eseményekben, és hogyan zajlottak le.

Az elbeszélés jellemzői:

- van története, cselekménye,
- eseményei időrendben követik egymást,
- gyakran szerepel benne helyszín és szereplők,
- igékre épül, sok benne a cselekvést kifejező szó,
- gyakran válaszol ezekre a kérdésekre: *Ki?, Mit csinált?, Hol?, Mikor?, Hogyan?*

Az elbeszélő szövegek gyakoriak a mesékben, novellákban, regényekben, valamint a naplókban és élménybeszámolókbán.

A *leírás* célja, hogy bemutasson egy személyt, tárgyat, helyet vagy jelenséget. Nem az események a fontosak, hanem az, hogy az olvasó pontos, érzékletes képet kapjon arról, amit a szerző leír.

A leírás jellemzői:

- részletező, szemléletes,
- sok benne a melléknév és a jelző,
- állandó vagy jellemző állapotot mutat be,
- nem időrendben halad, hanem tulajdonságok szerint,
- gyakran hat az érzékszervekre (látás, hallás, szaglás).

Leírással találkozunk például tankönyvekben, útleírásokban, valamint az irodalmi művek táj- és jellemábrázoló részeiben.

AZ ELBESZÉLÉS ÉS A LEÍRÁS ÖSSZEHASONLÍTÁSA

SZEMPONT	ELBESZÉLÉS	LEÍRÁS
MIT MUTAT BE?	Eseményeket	Állapotot, tulajdonságokat
IDŐREND	Fontos	Nem meghatározó
JELLEMZŐ SZÓFAJ	Ige	Melléknév
CÉL	Történet elmesélése	Bemutató, szemléltetés

Fontos tudni, hogy egy hosszabb szövegben az elbeszélés és a leírás gyakran együtt jelenik meg: például egy történetben a cselekményt leíró részek szakítják meg.

27. Olvasd el az alábbi mondatokat, majd dönts el, elbeszéléshez vagy leíráshoz tartoznak-e!

- A nap lassan lebukott a hegyek mögött.
- Reggel hatkor elindultunk az iskolába.
- A terem tágas volt és világos.
- Hirtelen megszólalt a csengő, és mindenki elfoglalta a helyét.

28. Egészítsd ki a mondatokat a megfelelő szóval! Mindhárom állítást bizonyítsd példával! Ahol szükséges, alkoss több mondatot!

a) Az elbeszélés eseményei általában _____ sorrendben követik egymást.

b) A leírásban sok _____ található.

c) Az elbeszélés leggyakoribb szófaja az _____.

29. Írj 8-10 mondatos elbeszélést a következő cím alapján: Egy emlékezetes iskolai nap! Ügyelj arra, hogy legyen eleje, közepe és vége a történetnek!

30. Írj 6-8 mondatos leírást az alábbi témák egyikéről!

- A kedvenc helyed az iskolában.
- A legkedvesebb tárgyad.
- Egy ismerősöd külseje.

31. Fogalmazd meg, miért lehet hasznos egy elbeszélésben rövid leíró részeket alkalmazni? Írd le a válaszod 2–3 mondatban!

32. Készíts vitaindító előadást! A téma: a barátság.

- a) Gyűjts a témához idézeteket és példákat híres emberek barátságáról!
- b) Írd meg a kiselőadást a következő vázlat alapján!

I. A barátság fogalmának meghatározása (pl. az ÉKSZ szerint)

II. A barátság fogalma a te értelmezésedben (példák, idézetek érveid alátámasztására)

III. A vitaindító kérdések megfogalmazása.

ALAPVETŐ HIVATALOS DOKUMENTUMOK

Kérvény, önéletrajz – tartalmuk, formájuk és követelményeik

A mindennapi életben gyakran kerülünk olyan helyzetbe, amikor hivatalos dokumentumot kell írunk. Ezek a szövegek nem személyes élményeinkről szólnak, hanem ügyintézésre, jelentkezésre, információközlésre szolgálnak. A hivatalos dokumentumok nyelvezete pontos, tárgyilagos és szabályos.

A 9. évfolyamon két alapvető hivatalos irattípussal ismerkedünk meg: a **kérvénnyel** és az **önéletrajzzal**.

KÉRVÉNY

A **kérvény** olyan hivatalos írásos dokumentum, amelyben valamilyen kérést, kérelmet fogalmazunk meg egy intézmény vagy hivatalos személy felé.

Célja:

- engedély kérése,
- ügy intézése,
- döntés vagy elbírálás kezdeményezése.

A kérvény jellemzői:

- hivatalos, udvarias hangnem,
- tömör, világos megfogalmazás,
- tárgyilagos stílus,
- meghatározott szerkezeti elemek.

A KÉRVÉNY FELÉPÍTÉSE

1. Megszólítás.

Például: *Tisztelt Igazgató Asszony!, Tisztelt Polgármester Úr!*

2. Bevezetés.

A kérvényező bemutatkozása, az ügy rövid megnevezése.

3. Tárgyalás.

A kérelem részletes, indokolt kifejtése.

4. Befejezés.

Udvarias elköszönés, köszönetnyilvánítás.

Például: *Segítségét előre is köszönöm. Tisztelettel: ...*

5. Dátum és aláírás.

Alapvető követelmények:

- a kérvény csak az igazságnak megfelelő tényeket, érveket, indokokat tartalmazhat,
- a kérésünket pontosan és félreérthetetlenül, röviden és tárgyilagosan kell megfogalmaznunk,
- a kérvényben kerülni kell a személyes érzelmek kifejezését és a köznyelvi fordulatokat.

ÖNÉLETRAJZ

Az *önéletrajz* olyan hivatalos dokumentum, amelyben saját személyes adatainkat, tanulmányainkat és tapasztalatainkat mutatjuk be. Leggyakrabban iskolai jelentkezéshez, pályázathoz vagy munkavállaláshoz készül.

Célja:

- a bemutatkozás,
- képességek és eredmények összefoglalása,
- alkalmasság bemutatása egy adott feladatra.

Az önéletrajz jellemzői

- tényszerű, áttekinthető,
- rövid, lényegre törő,
- tagolt szerkezetű,
- időrendbe rendezett adatok.

Az önéletrajz leggyakrabban alkalmazott típusai:

- az **általános**,
- és **szakmai** önéletrajz.

Mindkettő íródhat **hagyományos**, illetve **modern** formában.

A *hagyományos önéletrajz* írója összefüggő mondatokban tájékoztat önmagáról, képet ad személyisége alakulásáról, emberi fejlődéséről, az életét befolyásoló tényezőkről. Napjainkban ezt a formát már inkább *motivációs levél*ként emlegetjük, ami arra jó, hogy megvillantssa a száraz adatokat tartalmazó önéletrajz mögött lévő embert, a tanulmányok és tapasztalatok mögötti személyiséget is.

A HAGYOMÁNYOS ÖNÉLETRAJZ FŐ RÉSZEI

- Személyes adatok (név, születési adatok, elérhetőség).
- Tanulmányok.

- **Ismeretek, készségek** (nyelvtudás, számítógépes ismeretek).
- **Egyéb adatok** (érdeklődési kör, versenyeredmények – ajánlott, de nem kötelező).

A modern (amerikai) típusú önéletrajz rövid, áttekinthető, vázlagszerű. Nincsenek benne összefüggő, egymásra épülő mondatok. Fő célja az adatok tényszerű, rövid közlése.

A MODERN TÍPUSÚ ÖNÉLETRAJZ TARTALMI VÁZLATA

- **Személyes adatok és fejléc:** név, telefonszám, e-mail cím, lakhely.
- **Profil:** egy rövid (3-4 mondatos) bemutatkozás a legfőbb képességekről, ismeretekről.
- **Tanulmányok:** iskola, végzettség, időpontok.
- **Készségek és kompetenciák:** szakmai ismeretek és személyes tulajdonságok.
- **Nyelvtudás:** nyelvek és a szintek pontos megjelölése.

A *szakmai önéletrajz* abban tér el az előbbiektől, hogy a személyes részeket a lehető legrövidebben közli, és inkább a szakmai munkásságnak, a pályakép bemutatásának szentel nagyobb teret. Ismerteti a jelentősebb eredményeket, felsorolja a fontosabb publikációkat, találmányokat, beszámol ezek fogadtatásáról.

Az önéletrajz nyelvezete hivatalos, kerülni kell a túl hosszú mondatokat és a felesleges magyarázatokat. Rövid, lényegretörő (1-2 oldalas) formátum javasolt.

Követelmények a hivatalos dokumentumokkal szemben

A kérvény és az önéletrajz írásakor egyaránt fontos:

- a helyesírási szabályok betartása,
- az áttekinthető forma,
- az udvarias, szabályos nyelvhasználat,
- a pontos és valós adatok közlése.

A jól megírt hivatalos dokumentum segíti az ügyintézkést, és kedvező benyomást kelt az olvasóban.

33. Ismerd fel a fogalmakat! Írd a mondatok mellé, hogy **kérvény** vagy **önéletrajz**!

- a) Tanulmányi adatokat és elérhetőségeket tartalmaz.
- b) Valamilyen engedély vagy döntés kérésére szolgál.
- c) Tagolt felsorolásokból áll.
- d) Hivatalos megszólítással kezdődik.
- e) Gyakran pályázatokhoz csatolják.

34. Egészítsd ki a mondatokat a megfelelő szóval!

- a) A kérvény nyelvezete _____ és udvarias.
- b) Az önéletrajz célja az _____ bemutatása.
- c) A hivatalos dokumentumokban fontos az _____ forma.
- d) A kérvény végén szerepel a dátum és az _____.

35. Szerkezeti elemek felismerése. Írd a felsorolt részek mellé, hogy **kérvényhez** vagy **önéletrajzhoz** tartoznak!

RÉSZ	KÉRVÉNY / ÖNÉLETRAJZ
Megszólítás	
Tanulmányok	

RÉSZ	KÉRVÉNY / ÖNÉLETRAJZ
Kérelem indoklása	
Elérhetőségek	
Aláírás	

36. Helyes vagy helytelen? Döntsd el, hogy az állítás igaz (I) vagy hamis (H)!

- a) A kérvényben megengedett a szleng használata.
- b) Az önéletrajzban fontos az áttekinthető szerkezet.
- c) A hivatalos dokumentumokban kerülni kell a túlzott érzelmi kifejezéseket.
- d) Az önéletrajzban csak teljes mondatok szerepelhetnek.

37. Javítsd ki! Olvasd el a mondatokat, majd írd le hivatalosabb megfogalmazásban!

- a) Szeretném megkérni, hogy engedje meg nekem ezt a dolgot.
- b) Jó vagyok számítógépből és nyelvekből.

38. Írj kérvényt az alábbi helyzet alapján! Szeretnél engedélyt kérni az iskola igazgatójától, hogy egy tanulmányi verseny miatt egy napig hiányozhass az órákról. Ügyelj:

- a megfelelő megszólításra,
- az udvarias hangnemre,
- a szerkezeti elemekre!

39. Készíts rövid önéletrajzot magadról (fiktív adatokkal is dolgozhatsz)!

Tartalmazza:

- a személyes adatokat,
- tanulmányokat,
- egy-két készséget vagy érdeklődési kört!

40. Olvasd el Alfred Nobel önéletrajzát! Az uppsalai egyetem 60 éves korában tiszteletbeli doktorrá avatta, a hagyományoknak megfelelően életrajzot kellett benyújtania.

ALFRED NOBEL ÉLETRAJZA

Alulírott, aki 1833-ban Stockholmban született, magánúton szerezte ismereteit, anélkül, hogy felsőbb iskolákat látogatott volna. Különösen ipari kémiával foglalkozott, robbanószereket állított elő, amelyek dynamit, robbanógumi, füst nélküli por, ballisztit és C 89

néven ismeretesek. 1884 óta tagja a Királyi Svéd Tudományos Akadémiának, a londoni Royal Institution-nak, a párizsi Societé des Ingénieurs Civils-nek. 1880 óta a Nordstjörn-rend lovagja. Megkapta a Becsületrend lovagi keresztjét. Nyomtatásban nem adott ki mást egyetlen angol nyelvű ezüstéremmel kitüntetett előadásnál.

Alfred Bernhard Nobel

- Készítsd el az életrajz vázlatát!
- Figyeld meg, miként határozza meg az önéletrajz szövegét a közlés célja, a közlő egyénisége!

Ellenőrző kérdések.

1. Mi a kérvény célja?
2. Milyen hangnem jellemzi a kérvényt?
3. Milyen helyzetekben használunk önéletrajzot?
4. Sorolj fel három jellemzőt az önéletrajz nyelvezetéről!
5. Miért fontos a pontos és áttekinthető forma a hivatalos dokumentumokban?
6. Nevez meg két különbséget a kérvény és az önéletrajz között!

HANGTAN

A BESZÉDHANGOK KÉPZÉSE

Az emberi testnek azokat a szerveit, amelyek a beszéd hangjait létrehozzák vagy módosítják, együttesen **beszédszerveknek** nevezzük.

Beszélés közben a hangképző szervek állandóan mozognak, a hangok képzése folyamatos. A beszédhangokat két csoportra osztjuk: **magánhangzókra** és **mássalhangzókra**. A magánhangzók és a mássalhangzók között többféle különbség van.

Nem baj, ha a kisbaba sír, legalább fejlődik a tüdeje – szokták mondani az idősebb emberek. A **tüdő fontos szerve a beszédnek**.

Belégzéskor a tüdő megtelik levegővel, kilégzéskor pedig kifelé áramlik a beszédhez szükséges levegő.

A **tüdőből** kilélegzett levegő a légcsőn át a gégébe jut. Itt két rugalmas izomnyaláb, a *hangszalag* található. Ha összezáródnak, a tüdőből kiáramló levegő megrezegteti azokat, és tiszta zenei hangok, **zöngéhangok** keletkeznek.

A MAGYAR ABC

a	á	b	c	cs
d	dz	dzs	e	é
f	g	gy	h	i
í	j	k	l	ly
m	n	ny	o	ó
ö	ő	p	q	r
s	sz	t	ty	u
ú	ü	ű	v	w
x	y	z	zs	

Így képezzük a magánhangzókat.

A magánhangzók mindegyike **zöngéhang**. Képzésükkor a két hangszalag egymáshoz simul, így a kiáramló levegő megrezteti őket:

a, á, e, é, i, í, o, ó, ö, ő, u, ú, ü, ű

Így képezzük a mássalhangzókat.

A mássalhangzók közül csak a **zöngés** mássalhangzók esetében keletkezik zöngé:

b, d, dz, dzs, g, gy, j, l, m, n, ny, r, v, z, zs

Ha a hangszalagok nyitott állásban vannak, csupán zörejt hallunk, akkor **zöngétlen** mássalhangzót ejtünk:

c, cs, f, k, p, s, sz, t, ty

A **zöngés és zöngétlen hangok alkotják a mássalhangzók rendszerét**. Ha a **hangszalagok** enyhén nyitottak (résállás), a kiáramló levegő csupán súrolja azokat, bár akkor a **hangszalagok nem rezegnek**, mégis zörej jön létre. Így keletkezik a **h hang**.

		A KÉPZÉS MÓDJA SZERINT									
		Zár		Rész		Zár-rész		Oldal-só	Per-gó	Orr	
A KÉPZÉS HELYE SZERINT	Ajak-hangok	<i>p</i>	<i>b</i>							<i>m</i>	
				<i>f</i>	<i>v</i>						
	Fog-hangok	<i>t</i>	<i>d</i>	<i>sz</i>	<i>z</i>	<i>c</i>	<i>dz</i>	<i>l</i>	<i>r</i>	<i>n</i>	
				<i>s</i>	<i>zs</i>	<i>cs</i>	<i>dzs</i>				
	Szájpad-láshang				<i>i</i>	<i>ty</i>	<i>gy</i>	<i>(ly)</i>		<i>ny</i>	
		<i>k</i>	<i>g</i>								
	Gégehang			<i>h</i>							
	ZÖNGÉS-SÉG SZERINT	zön-gét-len	zön-gés	zön-gét-len	zön-gés	zön-gét-len	zön-gés	zön-gés	zön-gés	zön-gés	zön-gés

A **hangképzés** (artikuláció) a tüdőből kiáramló levegő által működtetett folyamat, amely a gégefőben zöngéállással indul, majd a toldalékcső (garat-, száj- és orrüreg) szerveinek mozgásával alakul egyedi beszédhangokká. A folyamat kulcselemei a levegőellátás, a hangszalagok rezgése, valamint a nyelv, ajkak és állkapocs formáló mozgása.

A BESZÉDHANGOK KÉPZÉSE

Belégzéskor a hangszalagok 45° -os szűget zárnak be, s ezt mi *légzőállásnak* nevezzük.

A hangszalagoknak 5 alapállását különböztetjük meg:

- zártállás,
- résállás,
- nyitott állás,
- suttogó állás,
- légzőállás.

A hangszalagok állását könnyen megállapíthatod, ha a hang kiejtésékor a **mutatóujjad** és a **hűvelykujjad** puhán a gégefűre helyezed.

A toldalékcső a **garat-**, az **orr-** és **szájüreg** összefoglaló neve. A garatüregben van a **szájpadlás** lágy végződése, az **ínyvitorla**. Az ínyvitorla vagy csak a szájüreg felé, vagy a szájüreg és az **orrüreg** felé tereli a levegőt.

A szájban vannak a legfontosabb **beszélőszervek**: a **nyelv**, a **szájpadlás**, a **fogak** és az **ajkak**.

A beszédhangok képzésében nagy szerepet játszik a **tüdő**, a **légcső**, a **hangszalagok**, a **garatüreg**, a **nyelv**, a **fogak**, az **orrüreg** és a **szájüreg**. Ezek a **hangképző szervek**.

A nyelvi eszközszerrendszer összetevői a **hangok**, a belőlük épülő **szóelemek** (szótövek, toldalékok), amelyek összekapcsolásával jönnek létre a **szavak**, majd a **szószerkezetek**, végül a **mondatok**.

Ezeknek az építőelemeknek meghatározott szabályrendszere van, amely alapján egységes **szöveggé** állnak össze.

Mind a nyelvi eszközszerrendszer összetevői, mind az őket összetartó szabályrendszer folyamatos változásban van. Változhatnak például az egyes szavak jelentései. A *vas* megnevezés különböző korokban más-más jelentésekben fordult elő. Ennek köszönhetően ma több olyan szólásunk van, ami ezeknek a jelentéseknek az emlékét őrzi.

41. Magyarázd meg, mit jelent a **vas** szó az alábbi szólásokban!

1. Nincs egy vasam sem.
2. Vasra verni valakit.
3. Megvasalták a ló lábát.
4. Talpig vasban van valaki.

*Ismeretlen holland festő:
Lópatkolás, XVIII. század*

42. Válaszd külön a mondatok szavait, majd másold le a megfelelő írásjelekkel!

nemtudomhovatettemakistáskámattesetudod
párnapmúlvamegkapomazújkerékpáromat

43. Mindennapi életünknek része, hogy új szavak születnek, másokat pedig kivonunk a használatból. Készíts táblázatot, csoportosítsd az **új keletkezésű szavakat** (neologizmusok) és az **elavult szavakat** (archaizmus)! Az Idegen szavak szótára segítségével keresd meg az **archaizmus** és a **neologizmus** szó jelentését!

kondás, tisztartó, computer, úrbér, műhold, janicsár, szka-
fander, úrhajó, kelevéz, atom, képernyő, puzdra

44. Az alábbi két részlet Kodolányi János *Julianus barát* című regényéből való. Rajtuk keresztül könnyen megfigyelhető, hogyan segíthetik az archaizmusok egy adott kor bemutatását.

a)

– Hát te? – fordult most az apa Györkhöz. – Merre kódorgál, merre hurcolának a Rosszak?

Györk nem felelt azonnal.

– Nem hurcolának a Rosszak – mondta aztán mogorván.

– Nem csokolátok megént az atyák gyimilcsét?

– Nem csokolánk.

– Hát mit művelétek akkor, he?

- Sömmit. Hallod-e, apa.
- Hallom.
- Igaz-e, hogy élt vala egyszer egy fejér ló s annak vala egy fia, az kit Fejérlófiának nevezének?
- Igaz.
- Hol élt vala az a ló?
- Hát valahun messze, Keletön. Ahun valamikor eleink éltek vala.
- Hová leve osztán az a Fejérlófia?
- Mit tudom én már. Vala, osztán nincs. Meghala.

b)

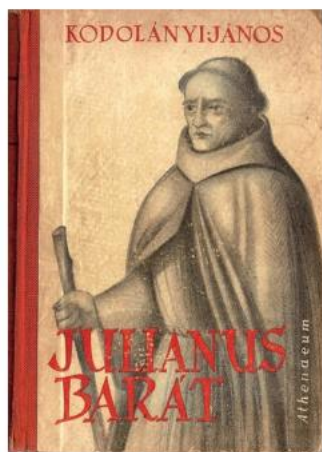
- Ki vagy? – kérdezte tőle Julianus nagy csodálkozással.
- Látud! – nevetett az asszony s szemérmesen elfordította arcát. – Akszin vagyuk. Madzsar. Ide jevék ez föld reá, Farkos ája belől.

(...)

- Urodum kér, menejek vele már. Jere te es.

Kétszer sem kellett mondania, Julianus boldogan indult. Már megijedt az imént, hogy a férfi erővel elparancsolja az asszonyt, őt elkergeti, s örökre eltűnik előle a csodálatos alak, aki-ben nem is embert látott, hanem Isten égi küldöttjét.

Gyorsan mentek, az asszony hol az urához beszélt kérlelő, csitító hangon, hol Julianushoz kedvesen, izgatottan, gyermekesen. (...) Újból megkérdezte, hol van az uruszág, ahonnét Julianus jött, s hitetlenül rázta a fejét, mikor hallotta, hogy távol, Nyugaton, kétesztendőnyi járásra innét egy hatalmas magyar birodalom van, s annak népe ugyanezen a nyelven szól, mint az asszony. Sok szót nem értett meg. Így nem tudta, mit jelent: váras. És: vár. Amikor egy dühösen ugató kutyával találkoztak, s Julianus rászólt: „Eredj kutya, nem bánt senki” – az asszony nem értette, mit mond. Mikor kiderült, hogy „kutyát” mondott, nevetett és csodálkozott. Hiszen az nem kutya, hanem „pene”.

SZÓFAJTAN

A szó a nyelvnek olyan egysége, amelynek meghatározott hangalakja és meghatározott jelentése van. A hangsor alapján idézzük fel a jelentést.

A nyelvhasználatban egyformán viselkedő, azonos szerepet betöltő, azonos célra szolgáló szavak osztályait **szófajoknak** nevezzük. A szavakat hasonló jelentésük, alaki viselkedésük, mondatbeli és szövegbeli szerepük alapján soroljuk **szófaji csoportokba**.

Például:

- az **igék** cselekvést vagy történést, létezést jelentenek, egyformán ragozhatók, jelezhetők, a mondatban mindig az állítmány szerepét töltik be,
 - a **főnevekkel** valakit vagy valamit nevezünk meg,
 - a **melléknévvvel** a főnév tulajdonságát,
 - a **számnévvvel** pedig annak számát fejezhetjük ki,
- Minden szó beletartozik valamely szófaji osztályba.

45. Keress a szövegben főneveket és igéket! Írd le az igék múlt idejű alakját! Határozd meg a személyüket és számukat!

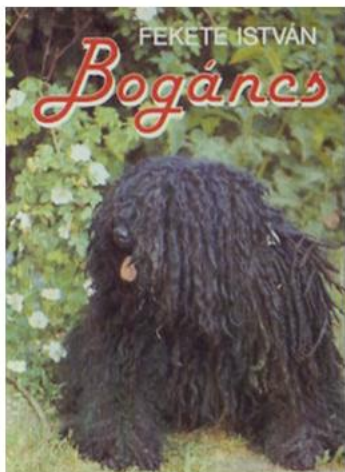
A legelő még napfényben úszik, bár a bokrok árnyékának hosszú már a szoknyája. A farka szétterülve, Csámpás egy kis fa alatt ácsorog. Jancsi pedig nagy elmerüléssel farag valamit. A számadó komoran felemeli ujját, és Bogáncs lelapul, bár majd szétveti a csaholás ingere.

És elindulnak.

Galamb visszafelé int, és Bogáncs azonnal a háta mögé kanyarodik, bár toporzékol benne a vágy: rohanni, rohanni!

Először Csámpás néz fel, aztán a vezérürü, aztán Jancsi.

Jön az öreg, komótosan botozva, s amikor megáll, s subáját a földre

csúsztatja, Bogáncs odaül a suba mellé. Ül, de lábai mozognak, farka reszket, és szeme, okos, ragyogó szeme Jancsin van. Jancsin, aki elindul feléjük.

(Részlet *Fekete István* Bogáncs c. könyvéből)

46. Másold le a versrészletet! Húzd alá a főneveket!

Nyári napnak alkonyúlatánál
Megállék a kanyargó Tiszánál
Ott, hol a kis Túr siet beléje,
Mint a gyermek anyja kebelére.

A folyó oly símán, oly szelíden
Ballagott le parttalan medrében,
Nem akarta, hogy a nap sugára
Megbotolják habjai fodrába'.

Síma tükrén a piros sugárok
(Mint megannyi tündér) táncot jártak,
Szinte hallott lépteik csengése,
Mint parányi sarkantyúk pengése.

Ahol álltam, sárga fövény-szőnyeg
Volt terítve, s tartott a mezőnek,
Melyen a levágott sarju-rendek,
Mint a könyvben a sorok, heverték. (...)

(*Petőfi Sándor: A Tisza*)

47. Képezz új szavakat a megadott szavakból úgy, hogy más szófa-
júak legyenek! Tüntesd fel az új szavak szófaját!

emel, ver, jár, tervez, nap, alap, darab, szem, egy, sok

48. Írj minél több hangutánzó igét!

49. Pótold a következő melléknévben a hiányzó **j** vagy **ly** betűt!

komo..., ...óságos, sú...os, bá...os, dö...fös, ...ukas, ...ámbor,
seké...

- Írd le a **j-s** melléknéveket középfokban!
- Írd le az **ly-os** melléknéveket felsőfokban!

50. Figyeld meg, mi teszi érzékletessé, könnyen elképzelhetővé Fekete István leírását az egyik évszacról!

Azóta pedig csiszegnek-csoszognak a felhő vénasszonyok, szipákolnak és könnyeznek, dideregnek, huhognak, és aszott ujjjukkal kopognak a lehullott leveleken.

- Melyik évszacról lehet szó?
- Írj rokon értelmű szavakat, kifejezéseket a **didereg** szóra!
- Írj néhány mondatot ugyanerről az évszacról! Ne csak kijelentő mondatokban fogalmazz!

51. Keresd ki a versrészletből a hangutánzó, hangfestő igéket! A költő nevét és a vers címét is írd le!

Este van, este van: ki-ki nyugalomba!
Feketén bólingat az eperfa lombja.
Zúg az éji bogár, nekimegy a falnak,
Nagyot koppan akkor, azután elhallgat.
Mintha lába kelne valamennyi rögnek,
Lomha földi békák szanaszét görögnek,
Csapong a denevér az ereszt sodorván,
Rikoltoz a bagoly csonka, régi tornyán.

- Válogasd szét a kiválasztott igéket aszerint, hogy hangokat vagy mozgást jelölnek-e!
- Magyarázd meg a **görög** és a **csapong** szó jelentését! Alkoss velük egy-egy mondatot!

A SZÓFAJOK RENDSZERE

A *szófajok* a nyelvhasználatban jobbra egyformán viselkedő, azonos szerepet betöltő és azonos célra szolgáló szavak osztályai, csoportjai.

A *szófaj* a legáltalánosabb nyelvi kategória, amelyet a szavak jelentése, mondatbeli szerepe, bővíthetősége és alaki viselkedése határoz meg.

Felosztásnál a következő szempontokat vesszük figyelembe:

• a szó alakját (a szófajok toldalékfelvevő képessége),
• jelentését (szótári jelentés),
• mondatbeli szerepét (milyen mondatrész szerepét töltik be a mondatban).

A nyelvünkre jellemző szófajokat a következő három nagy csoportba oszthatjuk: **fogalomszók, viszonyozók, mondatszók.**

FOGALOMSZÓK

A *fogalomszók* (alapszófajok) önálló fogalmi jelentéssel rendelkeznek, önállóan mondatrészek lehetnek, kaphatnak képzőket, jeleket és ragozat.

- **Ige** (*jön, esik, van*)
- **Névszók:**
 - Főnév* (ház, vas, élet)
 - Melléknév* (jó, nagy, lapos)
 - Számnév* (három, harmadik, harmad)
 - Névmás* (én, az, enyém)
- **Határozószók** (*kinn, így, bárhogy*)
- **Igenevek:**
 - Főnévi igenév* (jönni, menni, aludni)
 - Melléknévi igenév* (járó, megírt, elvégzendő)
 - Határozói igenév* (futva, tudván)

VISZONYSZÓK

A **viszonyzó** (segédszó) csak viszonyjelentéssel rendelkezik, önállóan nem mondatrészek, de azokhoz kapcsolódnak.

Névelő (a, az, egy)

Névutó (alá, óta, miatt, végett)

Kötőszó (és, vagy, mert)

MONDATSZÓK

A **mondatzó** önállóan vagy tagmondatként tagolatlan mondatok lehetnek, a mondatnak nem szerves részei, nem mondatrészek és nem fejeznek ki mondattani viszonyítást.

Módosítószó (talán, nem, ne)

Igekötő (ki-, el-, össze-)

Indulatszó (jaj, oh)

52. Készítetek prezentációt A kettős és az átmeneti szófajúság, a szófajváltás címmel! Beszéljétek meg a témát!

53. Olvasd el a szöveget! Határozd meg a szöveg stílusát és közlésfajtáját! Milyen szófajt alkalmaz a legtöbbszor az író?

Ez az otthon ...Minden embernek módja van hozzá. Egy szűk padlásszoba is lehet otthon. Egy pince is. Még egy gallyakból összetákolt sátor is otthon lehet. Ha az ember önmagából is hozzáad valamit. Elég egy szál virág, amit az útszélen találtál. Egy fénykép, amit éveken keresztül hordoztál a zsebedben. Egy könyv az asztalon. Egy ébredőtűóra. Mit tudom én: ezer apró kacat ragad az emberhez útközben. A fontos az, hogy érezd: jobbra és balra Tőled áll a világ, a maga szépségeivel, és a maga csúnyságaival. Süt a nap, esik az eső, szelek járnak és felhők futnak a széllel. Vannak virágok és fák és patakok és emberek. Valahol

mindezek mögött van az Isten és Ő igazítja a virágokat, a fákat, a patakokat és az emberek közül azokat, akik neki engedelmeskednek. És mindezeknek a közepén itt ülsz Te, egy széken, egy asztal előtt. És ez a szék és ez az asztal ma a Tied. Ma. Ez a fontos. És körülötted szép rendben a többi: a virágok, a fák, a felhők, Isten bölcsessége és az emberek kedves balgaságai, ma mind a Tied. És jól van ez így. Mert hiszen az ember úgyis elég keveset él. És még az is jó, hogy keveset él. Ha mindezt érezni tudod: nem vagy otthontalan a világon.

(Részlet *Wass Albert* Otthon c. művéből)

54. Keresd ki a szövegből a főneveket és mellékneveket!

Alkonyodó árnyakat hozott a nagy folyó. Mint bágyadt lepkék, csüngő vitorlákkal ringtak a lomha bárkák. A túlsó parttól, a vályogkunyhók közül, álmosan jajgató ének szállt a vizek fölé és belehullt a halk locsogásba. A papiruszerdők fölött gémekek szálltak magasan, hol még nem járt a napsugár. Aztán a sötétedő nádasok magukhoz húzták a nagy, fehér madarakat. Valahol fent a lilásra való égen is mintha madarak kiáltottak volna,

de látni nem lehetett semmit. Az egyik bárka felcsavart vitorláján két fecske tollázkodott. Ők is felnéztek az alkonyba hulló égre, és talán láttak valamit, mert az egyik megszólalt:

– A Hideg Fény azóta sokszor megnőtt, Csí indulnunk kellene. Nem Kelé – a gólya – utazik ott fönnpéval?

Csí hosszan nézett a kis pontok után, és azt mondta:

– Várunk még, mert a Hideg Fény most újul, és csak növekedésével jó útra kelni. Meg a szárnyad sincs még rendben. Tegnap is, ha nem vágok Karr elé – aki nem tudta, melyikünket fogjon meg –, elhurcolt volna valamelyik zátonyra, és most már szél hordaná meg a víz szép, fényes tolladat.

A kis fecskeasszonyt meghatotta a dicséret. Közelebb húzódott urához.

– Majdnem az életedbe került, hogy segítettél rajtam, mert aztán téged hajszolt a túlsó partig. Bátor vagy, Csí, nagyon...

A bárkához most egy csónak úszott, és egy barna bőrű ember kapaszkodott a fedélzetre. A hajó orrán levő bódéba kiáltott valamit – amit a fecskék nem értettek –, s onnét előjött egy kis fekete asszony, karján gyermekével. A kicsi kitárta karjait apja felé, és nevetett.

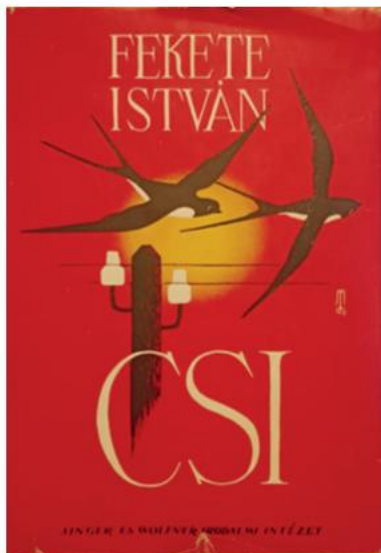
– Látod, Csí, milyen kicsi ember! – kiáltott fel Vit. – Látod, még emberben is szebb az ilyen fióka. Vajon a mieink merre járnak?... – szólta aztán, mert már rég látta fiait, akik szétszóródtak.

A kisgyerek most észrevette a csicsergő fecskéket, és feléjük mutatott. A barna emberke is odamutogatott, és hangosan beszélt fiának.

Vit megrebbent a vitorlán.

– Nem követ akar dobni? – kérdezte Csítől, mert rossz emlékei voltak. Szárnyán a seb még nem gyógyult be egészen.

– Nem – felelt Csí. – A kis embernek mutat bennünket.

(Részlet *Fekete István* Csí c. művéből)

A KETTŐS ÉS AZ ÁTMENETI SZÓFAJÚSÁG

A szófajváltás

Sok olyan szavunk van, amely egyszerre több szófaji csoportba is beleillik, vagy alkalmilag más szófaji kategóriába is sorolható. Ezek a szócsoportok az *átmeneti* és *keresztvező* szófajok, valamint a *kettős*, *hármasszó* szavak. A mondatban mindig el lehet dönteni, hogy melyik szófaji értékben szerepelnek.

Átmeneti szófajokról akkor beszélünk, ha egy szó-csoport tagjai egyszerre több szófajta jellemző vonásait elválaszthatatlanul, összefonódva mutatják.

Átmeneti szófajok az igenevek.

Például: főnévi: látni, menni

melléknévi: látó, látott, látandó

határozói: látva, látván

Keresztvező szófajúságról akkor beszélünk, ha egy-egy szócsoport tagjaiban több szófaj tulajdonságait is felismerjük, és az érintett szófajokba külön-külön is jól beillenek. Keresztvező szófajúak a vonatkozó névmások és a vonatkozó névmási határozószók.

Például: lehetnek vonatkozó névmások és kötőszók:

aki, ami, ahány

névutók és melléknevek:

utáni, melletti

ragos személyes névmások, határozószók:

bennem, mellőlem, mögém

vonatkozó névmási határozószó: mikor

Kettős szófajú az a szó, amely jelentése, mondatbeli és alaktani viselkedése alapján több szófajba is beletartozik, de az adott szövegkörnyezetben mindig eldönthető, hogy ott éppen milyen szó szerepét tölti be.

Például: *Este mulatunk. Hűvös ez az este.*

A kettős szófajú szavak a mondatban csak egy szófaji értékben jelenhetnek meg.

Alkalmi szófajváltásról akkor beszélünk, ha egy tiszta szófajú szó alkalomszerűen más szófajta módjára viselkedik.

Például: *kígyó természetű, lesz majd nemulass*

55. Határozd meg az alábbi mondatok aláhúzott szavainak szófaját!

Itt ül az olasz. Az olasz nyelv szép.

A kutya az ember barátja. Kutya rossz természete van.

A róka a nyulat üldözi. Rókább a rókánál.

Nincs semmim. Nagy úr a nincs.

Szabad nép él szabad hazában. Szabad megtennünk?

Holnap már tudok pihenni. A holnapjaink boldogabbak lesznek.

Csomókat kötött a fonalra. Két csomó hagymát vettem.

Egy csomó feladatom van még.

Még százasom sincs. Százás címletekben kapta meg a pénzt.

56. Írj annyi mondatot az alábbi szavakkal, ahány szófaji csoportba tartozhatnak!

költő, magyar, fekete, otthon, vasárnap, egyszer

57. Alkoss mondatpárokat a reggel, este, délelőtt, ma, tegnap szavakkal! Az egyikben határozószó, a másikban főnév legyen a szófajuk!

beteg, vár, író

AZ IGE

Az alapszófajok közül a szövegalkotás legfontosabb szófaja az **ige**. Az igék biztosítják a szöveg mozgalmasságát, az események előrehaladását.

Az ige cselekvést, történést, létezést kifejező szófaj.

Kérdései: mit csinál?, mit cselekszik?, mi történik vele?

A **cselekvés** olyan tevékenység, tett, amelynek végrehajtásában a beszélő részt vesz, bekövetkezését akarja, elősegíti.

Például: *felrajzol, kitakarít, felmászik* stb.

A **történe**s olyan esemény, amely a beszélő szándéka, közreműködése nélkül következik be.

Például: *szétszakad, lemerül, kihajt* stb.

A **létezés** szó arra utal, hogy valami vagy valaki létezik, van, előfordul, nincs vagy nem volt.

Az ige alakja kifejezi:

1. a cselekvő **személyét** (1. személy, 2. személy, 3. személy),
2. a cselekvő **számát** (egyes vagy többes szám),
3. a cselekvés **idejét** (jelen, múlt és jövő idő),
4. a cselekvés **módját** (kijelentő, felszólító, feltételes mód),
5. a cselekvés határozott vagy határozatlan **tárgyra való irányulását**, illetve **tárgytalan voltát** (tárgyas ragozás, alanyi ragozás).

JEGYEZZÉTEK MEG!

- Az ige cselekvést, történést, állapotot és létezést jelentő szó.
- Cselekvést jelentő az ige, ha a cselekvés függ a cselekvő akaratától.

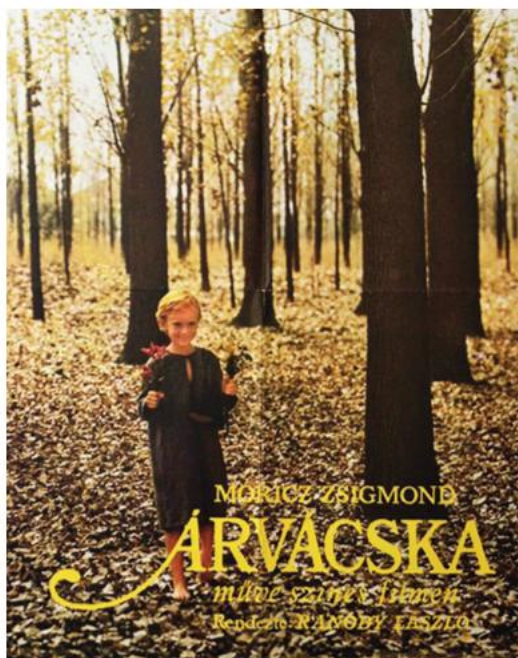
- A történés nem függ a cselekvő akaratától.
- Létezést kifejező igék a cselekvő létét vagy nemlétét fejezik ki: *van (vagyok, vagy, vagyunk, vagytok), volt, lesz, nincs, sincs, él, létezik* stb.
- Az ige mindig megmutatja a cselekvő személyét, számát, a cselekvés módját és idejét.
- Az igehez járuló igekötő módosítja az ige jelentését: *leír, felír, beír, kiír, átír, ráír* stb.
- Az ige a mondatban mindig állítmány.

58. Írd ki a szövegből az igéket csoportosítva aszerint, hogy cselekvést, történést vagy létezést fejeznek-e ki!

Ugyan mi lehet az a Mikulás? Itt csupa olyan dolog volt, amit eddig sose hallott a kislány. Ez a rossz, gondolta magában, hogy mindig más van, amiért ki lehet kapni. Minden szülőnél másért verik az államit. Dudáséknál ezér, Szennyeséknál azér. Itt meg a csúnya kiejtésért, pedig ezek a németek igazán nem is tudnak magyarul, oly különöseket mondanak, nem is értenek meg mindent magyarul. A nevük is csak olyan új név, Slógerek voltak,

hallotta valakitől az utcán, egy asszony mondta: No azok a Slógerek, azok megnyúznak téged, jányom.

(Részlet Mór Jókai Árvácska c. regényéből)

59. Olvasd el a részletet! Az elbeszélés leggyakoribb szófaja az ige. Keresd ki az igéket, határozd meg a fajtájukat!

Nagyapa megcsóválta a fejét, egy intéssel félbeszakította nagyanyám fölolvását, és megkérdezte:

– Mit csinálsz te egész nap?

Az ágyukon feküdtem, fejemet a plafon felé fordítottam, és nem adtam választ. „Nem csinálok semmit – gondolkodtam. – Csak várom mindig, hogy mi történik.” Elképzeltem, hogy Szidike belép majd az ajtón, karján a barnára égett hálóinggel, dadog valamit, nagyanyám meg kiabál, és talán kihalássza a kulcscsomóját is a zsebéből, és hozzávágja dühében a lányhoz. Én meg csak feküdni fogok, és nyugodtan figyelem, hogyan somfordál ki a szobából sírva.

Nagyapám teljesen felém fordult, a vastag szemüveg alatt összehúzta szemét, úgy figyelt.

– Valóban, fiam, hát mit csinálsz te egész nap?

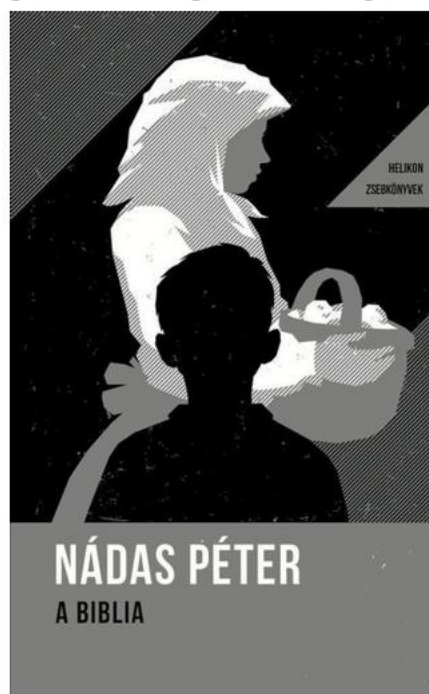
– ... mondtam, hogy tanuljon, de hallgat ő rám? ... mint az anyja ... – morgott nagyanyám és az ujjai közt ropogtatta az újságot. Szemüvege az orra végére csúszott, úgy pislogott rám.

– Sokat olvasok, nagyapa, meg tanulok is... – feleltem, nyugodtan bámulva továbbra is a plafont.

– Amikor én olyan idős voltam, mint te, már tanonckodtam. Már megtanultam egy szakmát. Nem jó ez, amit csinálsz – mondta.

– Amikor, amikor ... – mondtam gúnyosan –, mi nem jó?

– Az, hogy egész nap heverészel. Puhány lesz belőled! – csattant föl nagyapa, de nagyanyám dühödten ránézett, erős mozdulattal az ornyergébe lökte szemüvegét, és rámordult nagyapára:

– Az orvos mondta, hogy pihenjen. Olyan vérszegény, hogy rossz ránézni.

– Ezt két éve mondta az orvos. Azóta nincs semmi baja ...

(Részlet *Nádas Péter* A Biblia c. kisregényéből)

Az ige fajtái, osztályozása

Az igei jelentés nagyon gazdag, sokszínű. Ezért, ha az igéket jelentésük szerint akarjuk osztályozni, több szempontot kell figyelembe venni.

Az igéket három szempont szerint osztályozzuk:

1. A cselekvő és a cselekvés egymáshoz való viszonya szerint az ige lehet:

- a) cselekvő;
- b) műveltető;
- c) szenvedő;
- d) visszaható;
- e) ható.

2. A cselekvés irányulása szerint az ige lehet:

- a) tárgyas;
- b) tárgyatlan.

3. A cselekvés, történés lefolyásának módja, minősége szerint az ige lehet:

- a) tartós-huzamos történésű:
 - folyamatos;
 - gyakorító.
- b) pillanatnyi cselekvést jelölő:
 - mozzanatos;
 - befejezett;
 - kezdő.

60. Olvasd el a szöveget! Írd ki a tárgyas igéket!

Leveregtettem a havat egy kidőlt fatönkről, s leültem. Gyönyörű idő! Remek kilátás nyílt mindenfelé, emlékezetből a hegyeket is el tudtam magamnak sorolni, s kísértésbe jöttem, hogy ne menjek vissza, induljak el egy nagyobb túrára, így ahogy vagyok, állást, fizetést, ruhát, minden egyéb csomagot hátrahagyva, s Erzsinek is csak telefonáljak vagy írjak egy lapot, mondjuk Egerből.

Képesnek éreztem magam arra is, hogy reggelig negyven-hatvan kilométert hagyjak magam mögött. A napot néztem, s egyszer csak megéreztem, hogy valaki engem néz. Elöl senki se volt, oldalt fordultam, s észrevettem egy nagyobbfajta kutyát a hátam mögött.

Ahogy felé fordultam, szembenéztünk, kicsit lesunyta a fejét s nézett. Nem lehetett messzebb tizenöt-húsz lépésnél, egy mogyorócsérje takarta félig, abból lesett ki. S ahogy néztem, füttyentettem neki, de nem mozdult, ujjal pattintottam is, rájöttem, hogy nem kutya, hanem farkas.

(Részlet *Sarkadi Imre* Farkaskaland c. elbeszéléséből)

61. Mit csinál az, akire ezt mondják?

- 1) Tiszta vizet önt a pohárba. _____
- 2) Lógatja az orrát. _____
- 3) Hegyezi a fülét. _____
- 4) Lopja a napot. _____
- 5) Menti az irháját. _____
- 6) Húzza a lóbőrt. _____

62. Olvasd el a mondat! Írd ki az igéket a cselekvés irányulása szerint csoportosítva!

Szolyva fő utcája háttérben a Macskadombbal

Macskadomb

A tatárjárás idején a tatárok a Szolyva környéki völgyekbe özönölve feldúlták és felégették az útjukba eső falvakat, és mindenkit kardélre hánytak. A csernekhegyi klostrom melletti dombon menedéket keresett és elrejtőzött egy keresztény család a tatárok dühe elől. Biztonságban érezték magukat, ám egy szép napon a macskájuk nagy nyávogást csapott. A domb alatt elhaladó tatár járőrök figyelmesek lettek a szokatlan hangra, mert lakott helyet véltek felfedezni a dombon. Fellovagoltak oda, hosszas keresés után akadtak rá az elbújt családra, és annak minden tagját felkoncolták.

A köznép azóta Macskadombnak nevezi azt a helyet.

(Kárpátaljai történetek és helyi mondák)

63. Írd az alábbi igéket a megfelelő csoportba! Folytasd a sort tetszőlegesen!

ír, alszik, fut, fázik, születik, tanul, ül, történik, létezik, nevet

Cselekvés: _____

Történés: _____

Állapot: _____

Létezés: _____

Az igetövek

Akinek magyar az anyanyelve, beszéde közben – valószínűleg – észre sem veszi, hogy az igék töve a toldalék előtt változatlan marad, ellenben másoké toldalékos alakokban megváltozik. Ezért mondhatjuk, hogy az igetövek is lehetnek **egyalakúak** és **többalakúak**.

Az igetövek nagy része *egyalakú*, azaz a tő az adott ige ragozásakor, képzésekor nem változik meg. Ezeknek az igéknek nincs tövváltozatuk, melléktövük.

Például: *olvas* – *olvasok*, *olvasna*, *olvasás*, *olvasgat*,
olvasott, *olvasni* stb.

Az igető lehet:

- **abszolút szótő**, amely a szótő jelentésmagját, alapjelentését hordozza (pl.: *ír*, *fest*),

- **relatív szótő** minden olyan szótő, amelyet tovább bonthatunk:

(pl.: *írogat*, *fényez*).

Vannak azonban olyan igetők, amelyeknek két vagy több tőváltozatuk, azaz melléktőjük van, csak bizonyos toldalékok előtt jelentkeznek. Ezek a **tőbalakú igetők**.

Például: *mozog*, *mozgott*, *megy*, *ment*, *menni fog* stb.

A tőbalakú igetők a következők lehetnek: **hangzóhiányos változatú**, **hangrövidítő tövek**, a **v-s változatú**, a **d-t sz-szel váltakoztatók**, **n-es változatú**.

1. A hangzóhiányos igetők

Jellemzőjük, hogy a szótári tövük (alaptövük) utolsó szótagbeli magánhangzója a melléktőből hiányzik, s így mássalhangzó-torlódásra végződik.

Például: *alaptő* – *zörög*, *melléktő* – *zörg*-

Csak két vagy több szótagú igék tartoznak ide, sok képzett szó van köztük. Többnyire **l**, **z**, **g**, **r** hangra végződnek (de nem minden ilyen végű ige tartozik ebbe a csoportba).

Például: *szagol* – *szagl*-, *sebez* – *sebz*-,
zajog – *zajg*-, *söpör* – *söpr*- stb.

Az **ikes igék** között igen gyakori ez a tőtípus, ez van **-ik** személyragos szótári tövükben is.

Például: *csuklik* – *csukoljon* – *csukolva* – *csukolják* stb.

2. A hangrövidítő tövek **í**, **ú**, **ű** hangja a melléktőben rövidre vált, de csak egyes képzős származékokban (változatlan a ragozási sorban).

Például: *sír – sirat, csíp – csipeget, szűnik – szünet* stb.

3. A *v-s* változatú igetőknek több alcsoportja van, melyekben közös, hogy egyik (nem szótári) tőváltozatuk *v*-vel bővülő.

- csupán *v-s* változatú igetőcsoportba nyolc ige tartozik: *fő, lő, nő, szó, ri, ró, nyű, nyí*.

Például: *nő – nővök, szó – szövök, szövöm, szövő, szövöget* stb.

A régebbi nyelvtanok ide számították még a *hí, ví, szí, fú, bú, ó, jó* igéket is, ezek azonban ma már *hív, vív, szív, fúj, bújik, óv, jön* alakban szerepelnek a köznyelvben.

- az *sz-es* és *v-s* változatú igetők

Hét igető tartozik ide: *lesz, tesz, vesz, visz, hisz, iszik, eszik*.

Négy tőváltozatuk van: az alaptő (szótári tő) és mellette három melléktő: pl.: *vesz, vev-, ve-, vé- (veszek, vevő, vettem, végy)*. Kivétel az *szik* és a *hisz*, mert ezeknek nincs hosszú magánhangzós változata.

- az *sz-es, d-s* és *v-s* változatú igetők

Tizenhárom ikes ige tartozik ide: *alszik, dicsekszik, alkuzik, cselekedik, gyanakszik, haragszik, menekedik, növekedik, tolakodik, törekedik, esküszik, fekszik, nyugszik*.

A felsorolt igék közül hétnek két szótári alakja is van, mégpedig az *sz-es* és a *d-s* igéknek: *dicsekszik – dicsekedik – dicsekvés, cselekedik – cselekszik – cselekvés, gyanakszik – gyanakodik – gyanakvó, menekedik – menekszik – menekvő, növekedik – növekszik – növekvő, tolakodik – tolakszik – tolakodás, törekedik – törekszik – törekvő*.

A többi hat ide sorolt ige egy szótári tővel rendelkezik, amely *sz-es* változatú. Emellett két melléktőjük is van: *v-s* és a *d-s* (*alv-, fekv-, haragv- és alud-, feküd-, haragud-*).

Az *alszik, nyugszik, esküszik, fekszik* igék esetében még egy mássalhangzós csonka tő is van: *altat, esket, nyugtat, fektet*.

4. Az *sz-t d*-vel váltakoztató igetők

Az ide tartozó igéknek két szótári tőjük van, nincs *v-s* tőváltozatuk.

Például: *melegszik* – *melegedik*, *veszekszik* – *veszekedik*,
mosakszik – *mosakodik*, *gazdagszik* – *gazdagodik*
stb.

5. A gy-n-es változatú igetők

Három ige tartozik ide: *van*, *megy*, *jön*.

Sajátos viselkedésük miatt **rendhagyó igetőknek** tekintjük őket.

A **van** ige főalakjai: *van* (alaptő), *vagy-*, *vol-*, *val-* (melléktők).

A **megy** főváltozatai: *megy* (alaptő), *men-*, *me-*, *mé-* (melléktők).

A **jön** főváltozatai: *jön*, *jöv-*, *jö-*

A **van** ige nék felszólító módú alakja nincs, helyette a **lesz** ige megfelelő alakjait használjuk.

A **megy** ige nyelvjárásokban a következő alakokban is előfordulhat: *men-sz*, *men-sztek*, *megy-nek*, *mé-gy*.

A **jö-** főváltozathoz kapcsolódó toldalékok kezdő mássalhangzója megnyúlik, amit írásban is jelölünk: *jö-ssz*, *jö-jj*, *jö-ttök*. Előfordul a *jö-sztök* szóalak is.

64. Válaszd ki a helyes meghatározást!

Mit nevezünk igetőnek?

- a) Az ige ragozott alakját.
- b) Az ige legkisebb jelentéssel bíró, toldalék nélküli alakját.
- c) Az igehez járuló személyragot.
- d) Az igekötőt.

65. Csoportosítsd főtípusok szerint az alábbi igéket!

növekedik, pezseg, megy, hall, mozog, verekszik, sodor, nő, énekel, csattog, alszik, szó, lesz, hímez, eszik, öregszik, fekszik, fő, gyanakszik

66. Állapítsd meg, milyen típusú az igető! Mindegyikhez írd még három hasonló példát!

- a) alszik → _____
- b) vár → _____

- c) megy → _____
 d) kér → _____
 e) eszik → _____

67. Egészítsd ki a táblázatot az igék megfelelő tövével!

Ige (főnévi igenév)	Igető
olvasni	_____
futni	_____
aludni	_____
menni	_____
enni	_____

68. Írd ki a mondatokból az igét, majd jelöld meg az ige tövét! Az igéket ragozd el alanyi és tárgyias ragozásban, egyes és többes számban! Figyelj oda a kivételekre!

- a) A diák reggel felkel.
 Ige: _____ Igető: _____
- b) A gyerek egész nap alszik.
 Ige: _____ Igető: _____
- c) Tegnap sokat olvastam.
 Ige: _____ Igető: _____
- d) A busz gyorsan megy.
 Ige: _____ Igető: _____

69. Írd le az alábbi igéket felszólító mód egyes szám 2. személyben, majd húzd alá az ige-tővet!

- a) ír → _____
 b) fut → _____
 c) eszik → _____
 d) alszik → _____

70. Olvasd el az alábbi szöveget! Határozd meg a közlésfajtáját! Írd ki a szövegből az ikes igét, nevezd meg a típusukat!

Talabor

Ukrajna területe folyókban igen gazdag. Az ország területén folyik a Dnyipro, a Dnyiszter, a Duna, a Tisza, a Prut, az Ung és még hosszan sorolhatnánk azokat a kisebb-nagyobb patakokat, folyókat, amelyek gazdaggá és termővé teszik a földeket. Kárpát-alja területét is több nagyobb folyó, és sok kisebb patak szabdalja részekre. A nagyobb folyók a Borzsa, Latorca, Nagy-ág, Talabor, Tarac, Tisza, Ung.

A Talabor folyó Ukrajnában a Tisza vízgyűjtő területén folyik több mint 91 kilométer hosszan. A Gorgánok hegyvonulaton ered 870 méterrel a tengerszint fölött. A folyó teljes hosszán hegyi jellegű.

A Talabor táplálja, tisztítja a Kárpátok legnagyobb hegyi tavát a Szinevéri-tavat. A folyó partján fekszik Kalocsa, Égermező, Csománfalva, Talabárfalu. Bustyaháza mellett ömlik a Tiszába.

A Talaboron Égermező előtt található a Talabori-víztározó (vízfelülete 20 km²), amely a Rika-Terabljai vízierőmű része. A Nagy-ágon működik az 1950-es évek második felében épült

27 MW teljesítményű Rika-Terabljai vízierőmű, amely két folyó, a Nagy-ág és a Talabor szintkülönbségéből adódó energetikai lehetőségeket használja ki.

(Tankönyvből)

Igeképzés

A szóképzés a szóalkotásnak az a módja, amely a szótőhöz képző hozzáadásával új szót hoz létre.

Az igék között nagyon sok a képzett szó.

Igét képezhetünk *igéből* is, *névszókból* is.

Igéből képezhetünk *műveltető*, *szenvedő*, *visszaható*, *ható*, *folyamatos*, *gyakorító*, *mozzanatos* és *kezdő* igéket. Ezekkel a képzőkkel már megismerkedtünk az ige fajainak vizsgálatánál.

A névszókból *cselekvő* értelmű igéket, *műveltető* igét és *álvisszaható* igéket képezhetünk.

A névszókhoz járuló igeképzők a következők:

-z(ik) (*-az*, *-oz*, *-ez*, *-öz*): *szemez*, *utazik*, *tisztáz*, *zongorázik*, *szilveszterez*, *magáz*, *levelezik*;

-l(ik) (*-al*, *-ol*, *-el*, *-öl*): *fehérlik*, *porlik*, *helyesel*, *kolompol*, *talpal*, *pipál*;

-ll(ik) (*-all*, *-ell*): *sárgállik*, *kevesell*, *rosszall*, *sokall*, *feketélt*;

-ász(ik), **-ész(ik)**: *halászik*, *eprészik*, *agarászik*;

-ít, **-sít**: *haragít*, *világít*, *alakít*, *erdősít*;

-kodik, **-kedik**, **-ködik**, **-lkodik**, **-lkedik**, **-lködik**, **-skodik**, **-skedik**, **-sködik**: *kontárkodik*, *tanítóskodik*, *betegeskedik*, *ügyészkedik*, *remetészkedik*, *hősködik*, *bővelkedik*, *szűkölködik*;

-ul, **-ül**: *búsul*, *vakul*, *békül*, *zöldül*;

-lal, **-lel**: *számlál*, *kémlel*.

71. Dönts el az állításokról, hogy igazak vagy hamisak!

1. Az igeképző megváltoztathatja az ige jelentését.
2. Az igeképzés mindig új szót hoz létre.

3. A **-tat, -tet** képző gyakorító jelentést fejez ki.
4. Egy igében több képző is lehet.
5. Az igeképzés és az -ragozás ugyanaz a folyamat.

72. Írd ki az alábbi szövegből az igéket! Határozd meg a típusait!
A képzett igéknél zárójelben tüntesd fel a képzőt!

A fák évgyűrűi

A fa korának meghatározása az évgyűrűk számlálásával történik. Ehhez a fa törzsét keresztmetszetben kell vizsgálni. A törzs közepétől kifelé haladva minden gyűrű egy évet jelöl. Minél több gyűrűt találunk, annál idősebb a fa. (...)

Milyen környezeti és társadalmi információkat rejtene az évgyűrűk?

Az évgyűrűk nemcsak a fák korát mutatják meg, hanem a környezeti és társadalmi történésekről is árulkodnak. Az évgyűrűk szélessége és szerkezete tükrözi a fa életkörülményeit, például a csapadékmennyiséget, a hőmérsékletet és a talaj minőségét. Ezen információk alapján a kutatók képet alkothatnak arról, hogy az adott területen milyen környezeti változások történtek az idők során.

Például a széles évgyűrűk gyakran bőséges csapadékot és kedvező növekedési feltételeket jeleznek, míg a szűk évgyűrűk aszályos időszakokra vagy más stressztényezőkre utalnak. Az évgyűrűkben található rendellenességek, például égési nyomok vagy deformációk, természeti katasztrófákra, például tűzvészre vagy földrengésekre is utalhatnak.

Miért fontos az évgyűrűk tanulmányozása a jövő szempontjából?

Az évgyűrűk vizsgálata nemcsak a múlt megértésében, hanem a jövő előrejelzésében is segíthet. A fák évgyűrűi révén gyűjtött adatok alapján a kutatók jobban megérthetik az éghajlatváltozás hosszú távú hatásait, és előre jelezhetik a jövőbeli környezeti kihívásokat.

A fák évgyűrűiből nyert információk hozzájárulhatnak a fenntartható erdőgazdálkodás kialakításához is. Az évgyűrűk elemzése révén az erdészek és környezetvédők pontosabb képet kaphatnak az erdők egészségi állapotáról, és ennek alapján hatékonyabb stratégiákat dolgozhatnak ki az erdők védelmére és megőrzésére.

(Tankönyvből)

73. Írd az alábbi igéket a megfelelő csoportba!

írkál, sírdogál, olvasgat, futkos, épít, kérdez

Gyakorító képzős igék: _____

Műveltető képzős igék: _____

Más szófajból képzett igék: _____

74. Találd meg a kiemelt igékben a képzőt, és nevezd meg a képzés típusát!

a) A tanár sokat **magyarázgat**.

képző: _____ jelentés: _____

b) Az edző **futtatja** a csapatot.

képző: _____ jelentés: _____

c) A gyerekek hangosan **nevetgél**.

képző: _____ jelentés: _____

75. Alakítsd át az igét a megadott jelentés szerint!

a) ír → (gyakorító) _____

c) sír → (gyakorító) _____

b) olvas → (műveltető) _____

d) tanul → (gyakorító) _____

76. Képezz az alábbi főnevekből igét!

a) tan → _____

c) telefon → _____

b) játék → _____

d) munka → _____

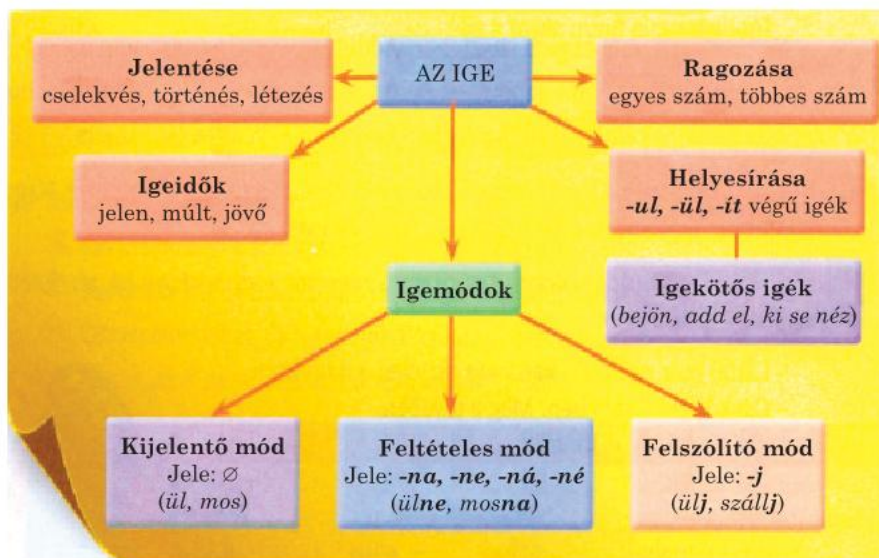
77. Írj!

- 3 gyakorító képzős igét: _____
- 2 műveltető képzős igét: _____
- 2 főnévből képzett igét: _____

78. Írj 5-6 mondatos rövid szöveget Egy mozgalmas délután címmel! Használd legalább 5 igeképzős igét a szövegalkotáskor, és húzd alá bennük a toldalékokat!

Az igemódok

Az igemóddal a beszélő a cselekvéshez való viszonyát fejezi ki. A magyar nyelvben három alapvető igemódot különböztetünk meg, amelyek a beszélő szándékát (tényközlés, kívánság, felszólítás) fejezik ki: a **kijelentő mód** (tények, jelen/múlt/jövő), a **feltételes mód** (kívánság, feltétel: *-na, -ne, -ná, -né*) és a **felszólító mód** (kérés, parancs: *-j, a hasonult alakjai*).

1. A kijelentő módban álló igével a beszélő megállapítja az igében kifejezett cselekvés, létezés, állapot vagy történés végbemenését.	Például: <i>tervez, ír, gondol, van</i> stb. Alaki jelölője nincs. (Ø)
2. A feltételes módban álló igével a beszélő a megnevezett cselekvés, létezés, állapot vagy történés végbemenésének valamely feltételektől függését, bizonytalan voltát fejezi ki.	Például: <i>tervezne, írna, gondolna, lenne, tervezett volna</i> stb. Alaki jelölője: -na, -ne, -ná, -né módjel (pl.: <i>tervezne, írna</i>), valamint a volna segédige (pl.: <i>tervezett volna, írt volna</i>).
3. A felszólító módú igealak a beszélőnek az akaratát, kívánságát vagy beleegyezését fejezi ki.	Például: <i>tervezz, írdj.</i> Alaki jelölője a -j felszólító módjel.

A -j módjel írásban is jelölt változásai:

a) A **dz, s, sz, z** végű igéken teljes hasonulást idéz elő a **-j** módjel.

Például: *olvas + j = olvass, zúz + j = zúzzátok*

b) A **t** végű igék végső hangjával a **-j** módjel többféle összeolvadást eredményez:

• ha a tővégi **-t** előtt rövid a magánhangzó, az összeolvadás **-ss**-t hoz létre (a *lát, lőt- (fut), bocsát* esetében is ez történik).

Például: *fut + j = fuss, hat + j = hass, lát + j = láss*

• ha a **t** előtt hosszú magánhangzó vagy valamilyen mássalhangzó van, akkor **cs** hanggá olvad össze a módjel a tővégi hanggal, ezt írásban **ts** betűkapcsolattal jelöljük.

Például: *fordít + j = fordíts (ejtsd: fordícs), szánt + j = szánts (ejtsd: száncs)*

• ha a tővégi **-t** előtt **s** vagy **sz** hang van, akkor a **t** kiesik, a kapott alak pedig a hosszú **ss** és **ssz** hang.

Például: *fest + j = fess, fogyaszt + j = fogyassz*

c) Három igének: a *látszik, tetszik, metsz* igének kétféleképpen alkothatjuk a felszólító módját.

Például: *lássék, látsszon; tessék, tetsszen; messen, metsszen*

Nem jelöljük írásban:

• az **l, ny, gy** végű igéknél a *jj, nny, ggy* hasonulást.

Például: *szel + j = szeljen, áll + j = állj, hány + j = hányjon, hagy + j = hagyjon*

• az **n, d** végű igéknél az *nny, ggy* összeolvadást.

Például: *kenjen, tudjon*

79. Melyik változat helyes? Válaszd ki, és írd le a füzetbe a helyes alakot!

nézd – nézdd, játsza – játssza, higgyen – higgyen,
tagad – tagadd, javítsák – javítssák, szerkeszd – szerkeszd,
haggyuk – hagyjuk, illessz – illeszd

80. Határozd meg az igék módját az alábbi idézetekben! Nevezd meg az igemód jelét is!

Ha ekkor mellette lett volna valaki,
Hallotta volna őt nagyot sóhajtani;
A levegőöget daruk hasították,
Magasan röptek, azok sem hallották.

(Részlet *Petőfi Sándor* János vitéz c. elbeszélő költeményéből)

„Édes anyádasszony ezt neked küldötte,
Maga dagasztotta, maga is sütötte.
És megparancsolta erős-kegyetlenül,
Hogy saját kezedbe adjam szegetlenül.”
Azzal átaladta, kést is adott mellé;
Nekiveté Miklós és ugyancsak szelné;
De nem hogy a cipó válna el derékon,
Hanem a kés tört el, pedig nem volt vékony.

(Részlet *Arany János* Toldi c. elbeszélő költeményéből)

81. Határozd meg az igék típusát!

1. Tűnődik, féllábon állván, el-elúnja egyik lábán, váltogatja, cserélgeti... (*Arany János*)
2. Antik ívek árnyán mereng sok régi márvány. (*Tóth Árpád*)
3. Megcsörren a bilincs, lehull, gazdája nincs. (*Arany János*)
4. Vizyné azt hitte, hogy a füle cseng. (*Kosztolányi Dezső*)
5. Valami olyast hall messze, ami hasonlít az emberi léptekhez, melyek besüppednek a locspocsban. (*Mikszáth Kálmán*)
6. A domboldalon bogárzó nyáj mellett a hétköznapi szűrén heverész. (*Mikszáth Kálmán*)
7. Adassék a levél Hunyadi Mátyásnak! (*Arany János*)

82. Olvasd el az alábbi szöveget! Írd ki a részletből az igéket! Határozd meg az igék idejét, személyét és számát!

A gólyák

Tavasszal a gólyák az első érkezők között vannak, márciusban bukkannak fel a fészek környékén. Jó messziről, Afrikából jönnek, ahol egyes példányok egészen a fekete földrész déli csücskéig elrepülnek. Találtak már magyar gyűrűs gólyát Fokváros közelében, ami azt jelenti, hogy csupán légvonalban kereken tízezer kilométert kellett repülnie a telelőhelyig.

A gólyapárok valamikor főként a falusi házak széles, vendégváró kéményein, illetve a nádtetőkön, vagy a falu közelében, a legelőn álló öreg fán építették fészkeiket. Napjainkra az öreg házak jórészt eltűntek, s a gólyáknak „újítaniuk” kellett. A faluban álló villanyoszlopokat választották, és néha úgy beépítették a drótszálakat, hogy a szerelők nem tudtak hozzájuk férni. (...)

A gólyafészkek vaskos gallyakból épült nagy alkotmány, melyet a madarak évente bővítenek, tataroznak. Miután sok földet is beépítenek, meglehetősen súlyos lehet. Átmérője elérheti a másfél métert, magassága néha ugyanennyit, súlya pedig akár a több mázsát is. A nagy fészkekben mindig laknak „albérlők”, első sorban házi és mezei verebek, melyek a gallyak sűrű szövevényében tökéletes biztonságot élveznek. (...)

A párok évente egyszer általában 3-5 fehér tojást raknak. A fészekre érkező madár mindig hangosan kelepelve üdvözlí párját. Az egy hónapi kotlás után kikelő kigólyák eleinte a fészek mélyén kuporognak, és csak egy hónapos korukban állnak hosszú lábaikra. (...)

Gólyáink augusztusban már gyülekeznek, és legkésőbb szeptemberben elvonulnak. A gyűrűzések eredményei alapján tudjuk, hogy az európai állomány vonulása két irányú. A nyugati országokból a gólyák a Pireneusi-félszigeten át és Gibraltár felett repülve jutnak Afrika földjére, a közép-európai, így a hazai, vala-

mint a kelet-európai állományok Kis-Ázsián keresztül és Szueznél érkeznek a fekete földrészre.

83. Töltsd ki a táblázatot a megadott minta szerint! Az első oszlopban sorold fel az igemódokat! A második oszlopban jellemezd az igemódokat egy rövid meghatározással!

Kijelentő mód	Valóságos tényt, eseményt közöl

84. Állapítsd meg a kiemelt igék módját!

- a) Holnap **elmegey**ek a könyvtárba. → _____
- b) **Gyere** ide gyorsan! → _____
- c) Szívesen **elolvasnám** ezt a könyvet. → _____
- d) Tegnap sokat **tanultunk**. → _____
- e) **Ne beszélj** ilyen hangosan! → _____

85. *Dönts el az állításokról, hogy igazak vagy hamisak!*

1. A feltételes mód mindig *-na, -ne, -ná, -né* jellel képződik.
2. A felszólító mód gyakran parancsot vagy kérést fejez ki.
3. A kijelentő mód csak jelen időben fordulhat elő.
4. A feltételes mód kívánságot is kifejezhet.
5. A felszólító mód alakjai gyakran rövidebbek, mint a kijelentő mód alakjai.

86. *Alakítsd át a mondatokat a megadott igemódba!*

a) Olvasol egy könyvet.

→ felszólító mód: _____

→ feltételes mód: _____

b) A diák megírja a feladatot.

→ felszólító mód: _____

→ feltételes mód: _____

87. *Az alábbi megállapítások között hibás is van. Javítsd ki! Írd le a helyes meghatározást!*

a) A felszólító mód mindig parancsot fejez ki.

b) A kijelentő mód csak jelen idejű lehet.

c) A feltételes mód kívánságot is kifejezhet.

88. *Egészítsd ki a mondatokat a megadott igék helyes alakjával (T/1. személyben)!*

Délután együtt (elkészít) a húgom katicabogár-jelmezét. (Kisza**b**) a szárnyakat, (ráfest) a pöttyöket. Utoljára a csápjait (hozzáragaszt). A kész jelmezt szalaggal (erősít) a húgom hátára.

- Fogalmazd meg a szöveget felszólító mondatokban! Hogyan változtak meg az igekötős igék?

Összegezve:

- **Az ige cselekvést** (*olvas, játszik, fut*), **történést** (*hervad, elesik, le hull*), **létezést** (*van, lesz, volt*) jelent.
- **Az ige ragozása:**

Alanyi ragozás

<i>Egyes szám</i>	<i>Többes szám</i>
1. <i>(én)</i> írok	<i>(mi)</i> írunk
2. <i>(te)</i> írsz	<i>(ti)</i> írtok
3. <i>(ő)</i> ír	<i>(ők)</i> írnak

Tárgyas ragozás

<i>Egyes szám</i>	<i>Többes szám</i>
1. <i>(én)</i> írom	<i>(mi)</i> írjuk
2. <i>(te)</i> írod	<i>(ti)</i> írjátok
3. <i>(ő)</i> írja	<i>(ők)</i> írják

• Az ige ideje:

Jelen idő <i>néz, száll</i>	Múlt idő <i>nézett, szállt</i>	Jövő idő <i>nézni fog, majd száll</i>
---------------------------------------	--	---

• Az ige módja:

Kijelentő <i>néz, száll</i>	Felszólító <i>nézzed, szállj</i>	Feltételes <i>néznéd, szállnál</i>
---------------------------------------	--	--

- **Az ige mondatbeli szerepe:** a mondatban mindig állítmány, de az állítmány nem mindig ige!

NÉVSZÓK

A FŐNÉV

A SZÓFAJOK RENDSZERE

	Ige: olvas, van, beszél	Cselekvés, történés, létezés
NÉVSZÓK	Főnév köznév: <i>férfi, nő, virág</i> tulajdonnév: <i>Tóth, Sándor</i>	Élőlények, élettelen tárgyak vagy gondolati dolgok neve.
	Főnévi igenév: <i>olvasni, lenni, beszélni</i>	Az ige -ni képzős alakja.
	Melléknév: <i>jó, nagy, üde</i>	Tulajdonságot kifejező szó.
	Melléknévi igenév: <i>olvasó, beszélő, vasalt</i>	Igéből képzett tulajdonságot kifejező szó.
	Számnév mennyiséget kifejező: <i>hat, tíz</i> sorrendiséget kifejező: <i>hatodik, tizedik</i>	Mennyiséget, sorrendi helyet és hányadot kifejező szó.
	Névmás: személyes: <i>én, te, ő ...</i> birtokos: <i>enyém ...</i> visszaható: <i>magam ...</i> mutató: <i>ez, az ...</i> kérdő: <i>hányat?, ki?, mi? ...</i> vonakoztató: <i>aki, ami ...</i> határozatlan: <i>valamilyen ...</i> általános: <i>mindenki ...</i>	Névszót helyettesítő szó.
HATÁROZÓSZÓK	Valóságos határozószó: <i>itt, ott, így, úgy, háton</i>	Cselekvés, történés, létezés helyét, idejét, módját, állapotát fejezi ki.
	Határozói igenév: <i>állva, ülve, főve, tudván</i>	Az ige -va, -ve, -ván, -vén képzős alakja, kifejezi a cselekvés, történés, létezés módját, vagy a cselekvő állapotát.
	Módosító szó: <i>talán, persze, esetleg, sem, nem, bárcsak, netán igen</i>	A mondanivalót árnyaló szó.
	Igekötő: <i>be-, meg-, le-, fel-, át-, szét-, össze, vissza, ide, oda</i>	Igéhez járuló, az ige jelentését módosító vagy megváltoztató szócska.

VISZONYYSZÓK	Névelő { határozott: <i>a, az</i> határozatlan: <i>egy</i>	Főnevek előtt álló hangsúlytalan szó.
	Névutó: <i>túl, mögé, előtt, tájban</i>	Főnévvel együtt határozói viszonyt fejez ki.
	Kötőszó: <i>és, s, hogy, mégis, de, mert</i>	Szavakat vagy mondatokat köt össze.
	Indulatszó: <i>jaj, nosza, hess, ejnye, rajta, uccu</i>	Felkiáltó mondat értékű szó, érzelmet és akaratot fejez ki.

A **főnév** élőlényeket (ember, állat, növény), érzékszerveinkkel tapintható tárgyakat, jelenségeket, gondolatainkban létező fogalmakat megnevező szófaj.

Kérdései: *ki?, mi?*

Két fajtája van: **köznév** és **tulajdonnév**.

A tulajdonneveket a köznevektől nagy kezdőbetűvel különböztetjük meg.

A köznév lehet:

1. KONKRÉT főnév: valóban létező, vagy ilyennek képzelt dolgok stb. neve.

Például: *gyerek, asztal, patak, ház, kutya, palota* stb.

A konkrét főnév lehet:

- **Egyedi név:** egyes számban egyetlen dolgot jelöl, hasonló egyedek közös neve.

Például: *ruha, fiú, kutya, könyv*

- **Gyűjtőnév:** több egyedből álló csoport neve, amely egyes számban is az egészet jelenti.

Például: *lakosság, hegység, erdő, nép, katonaság*

- **Anyagnév:** a megnevezett anyag legkisebb része ugyanolyan, mint az egész.

Például: *vas, fa, műanyag, tinta, zsír, liszt* stb.

2. ELVONT főnév: önmagukban nem létező elvont fogalmak, gondolati dolgok neve.

Például: *igazság, jog* stb.

89. Keresd ki a szövegből a főneveket, határozd meg a fajtájukat!

A gombaszedés mindenkor kedves szórakozásom volt. Nem az asztalért szedtem, hanem valami érdekeset éreztem a keresgélésben és a rábukkanásban.

A legelő egy kis futamodásnyira volt tőlünk, s eső után bőven termett ott az illatos, vörhenyes csibegomba. Szárazságban meg a pöffeteg fehérlett mindenfelé. Élvezett volt erre rálépni s elpukkantani.

De legjobban a csiperkegombának örültem. Ha jót találtam, mindig gyönyörködtem a fehérségében, alsó gyöngye pirosságában és az illatában.

(Részlet Gárdonyi Géza Gyermekkori emlékeim c. írásából)

90. Válaszd ki a helyes meghatározást!

Mi a főnév?

a) Olyan szó, amely cselekvést fejez ki.

b) Olyan szó, amely személyt, állatot, tárgyat, fogalmat vagy jelenséget nevez meg.

c) Olyan szó, amely tulajdonságot fejez ki.

d) Olyan szó, amely viszonyt fejez ki.

91. Húzd alá a főneveket a mondatokban! Elemezd őket a tanult módon!

a) A diák könyvet olvas a könyvtárban.

b) A tanár kiosztotta a feladatlapot.

c) A barátság fontos szerepet játszik az életben.

d) A kutya vidáman fut a kertben.

92. Írd az alábbi főneveket a megfelelő csoportba!

asztal, igazság, Budapest, fiú, kutya, szabadság, iskola

Köznév: _____

Tulajdonnév: _____

Elvont főnév: _____

Konkrét főnév: _____

93. Képezz főnevet az alábbi szavakból!

a) tanul → _____

b) barát → _____

c) szép → _____

d) igaz → _____

94. Írd ki a mondatokból a főneveket, majd állapítsd meg a fajtájukat!

a) A gyerek reggel az iskolába siet.

Főnév: _____ Fajtája: _____

b) A család fontos szerepet tölt be a társadalomban.

Főnév: _____ Fajtája: _____

c) Kijev Ukrajna fővárosa.

Főnév: _____ Fajtája: _____

95. Gyűjts!

- 3 köznevet: _____
- 2 tulajdonnevet: _____
- 2 elvont főnevet: _____

96. Írj 5-6 mondatos rövid szöveget az alábbi címmel: Az iskolám!

- legalább 6 főnevet használj,
- húzd alá és elemezd a szövegben található főneveket.

97. Kosztolányi Dezső a XX. század egyik kiváló írója, költője, anyanyelvünk szenvedélyes művelője volt. Sok írásában foglalkozik nyelvünk gazdagságával, változásával, alakulásával. Ilyen ez az idézet is.

Szótárat lapozgatok. Van-e a szótárnál gazdagabb, előbb, lelkesebb valami? Benne van nyelvünk összes szava. Benne van a virágok, ásványok, rovarok, háziállatok és fenevadak, a szerszámok, a közlekedési eszközök és fölszerelések, a fegyverek és a hangszerek, a mesterségek, a testrészek és a nyavalyák neve. Benne van a gyöngédség és a durvaság minden árnyalata, az udvariasság és a gorombaság, a szemérem és a trágárság, a szépség és a rútság, az illat és a bűz, a tisztaság és a szutyok, a boldogság és a boldogtalanság, az önfeláldozás és a gyilkosság. Benne van a halálom is. Benne van a sorsom.

- Figyeld meg, milyen szófajjal nevezte meg a költő mindazt, amit a szótárból felsorolt!
- Keress példákat a köznevek fajtáira!

TULAJDONNÉV

A **tulajdonnév** valakinek vagy valaminek a saját, megkülönböztető neve.

A tulajdonnevek fajtái:

- Személynév (István, Ágnes)
- Állatnév (Bodri, Ráró)
- Földrajzi név (Alföld, Balaton, Budapest)
- Égitestek neve (Nap, Föld)
- Intézménynév (Magyar Olimpiai Bizottság)
- Címek (Légy jó mindhalálig)
- Márkanevek (Opel, Adidas)

A személynevek

A tulajdonnevek közül a leggyakoribb és legismertebb az emberek neve: a **személynév**.

Például: *Zsuzsa, Aladár, Emma* stb.

A személynevek minden elemét nagy kezdőbetűvel írjuk.

A mai magyar személynevekben kétféle név kapcsolódik össze.

Az első a **családnév** vagy a **vezetéknév**, a második az **utónév** vagy **keresztnev**. Vannak kettős vezetéknév is (pl.: *Nemes Nagy Ágnes*). Találkozhatunk kettős keresztnévvel is. Ezt a formát azok választják, akik egy gyakori nevet kívánnak második keresztnévvel megkülönböztetni (pl.: *Szabó László Tamás*).

A személynevet a magyarban a családnév után írjuk. Sok más nyelvben a személynév kerül az első helyre. Az ember a születése után a saját személynevét tanulja meg először. Megkülönböztethetjük az embereket a becenevük (pl.: *Pisti, Kati, Peti*) és ragadványnevük (gúnynevük) (pl.: *Dugó, Szöszi* stb.) alapján is.

98. Figyeld meg az osztálytársaid és barátaid, rokonaid családi nevét! Írd le azokat betűrendbel!

99. Írd le betűrendben az alábbi tulajdonneveket!

Kovács Dániel, Gaál Ferenc, Tóth Nándor, Kiss János, Kovács Anna, Molnár Zoltán, Fazekas Lóránt, Erdős István, Nagy Géza, Jónás Tibor, Kerekes Endre

100. Gyűjts minél több foglalkozást jelölő családnevet!

101. Olvasd el az alábbi elbeszélés részletét! Figyeld meg, hány emberről szól a történet! Írd ki belőle a személyneveket!

A nagyobbik fiú csak ősszel jött le a havasról és aratásra. A jószág persze nem maradhatott egyedül, ezért áthajtotta a marhát, Juonhoz, aki a szomszédban legeltetett.

– Aratunk, Juon, ha addig vigyáznál rájuk...

– Da! – mondta a szomszéd, s ezzel a dolog el volt intézve.

Abók Dénes ezek után iszákjába rakta a kis holmit, és kényelmesen elindult lefelé a gyantaszagú fenyves kanyargós útján. Lassan ment, mert nem szerette a völgyet, nem szerette a házat, és még vissza is nézett, mintha otthagytott volna valamit a széljárta hegyháton, aminek csak alulról havas a neve.

„A bajomat – gondolta –, bizony a betegségem hagytam ott. Elhordták a szelek, megégette a nap, ami oda közelebb van.”

A fenyves után tölgy-, cser- és bükkerdő jött, és Dénes úgy ízlelte a fanyar illatot, mint más a különféle italt. Déltájt járt már az idő, s a zsongó meleg lágyan hullámozott az apró tisztásokon, ahova besütött a nap. Ilyen helyeken zsugorodva vonaglottak meg a száradó levelek, és lélegző illatuk sóhajtásán néha lepkék szálltak át, mint a csend virágai.

Dénes tulajdonképpen nem gondolt semmit, de gondolata volt minden, amit látott, ami kívül és belül volt egyszerre. Az út, az illat, a lepkék, a vén fák s a völgy, ahol házuk felett kéken szállt a füst, s a patak mellett, mint sárga selyemdarab, fénylett a búza.

„Érett – gondolta Dénes –, és anyám süt-főz...”

(Fekete István)

Az állatnevek

Az emberek környezetében élő állatoknak a gazdájuk ad megkülönböztető, megszólító nevet. Ennek a névnek a hangzását az állat is megszokja, megismeri, hiszen hallgat rá, ha saját nevén szólítják. Az irodalomban is előfordulnak nevezetes – néven nevezett – állatok, vagyis: *állatnevek*.

Például: *Vuk*, *Kántor*, *Fickó*

Az állatok tulajdonnevét nagy betűvel írjuk.

Az állatfajok nevét kisbetűvel írjuk.

102. Olvasd el a szöveget! Figyeld meg, milyen tulajdonságok jellemzik a műben előforduló állatot!

Alig van még egy olyan állat, melynek olyan híre lenne, mint a róka komának a ravaszság, agyafúrtság, alattomoság, szemtelenség. Róla szól számos közmondás, mesék főszereplője és költemények dicsőítik. Noha a mesék állathőse és az állatvilág igazi rókája között nagy különbség van – mert az irodalom szertelenül túlozza a rókatermészetet – mégis bizonyos, hogy e nagy érdeklődés középpontjában álló állatnak tehetséges teremtesnek kell lennie.

Annyira érti a mesterségét, hogy aligha múlja felül valamelyik ragadozó a vadászat és a veszedelmek kikerülésének tudományában.

Mintha mindent elérhetne valami módon ravaszsággal és alattomos-sággal, a leggyorsabb és legerősebb vadat is megveri, s a legügyesebb állat sem elég gyors és elég ügyes ahhoz, hogy égerutat nyerjen előle.

A veszedelmet megérzi, de nem fél tőle. A hálók, csapdák, hurkok és vadászfegyverek útvesztőiből is talál szabadulást.

(Részlet Alfred Brehm Az állatok világa c. könyvéből)

A földrajzi nevek

Azokat a tulajdonneveket, amelyeket a földrajzi térképen is láthatunk, *földrajzi neveknek* nevezzük.

Attól függően, hogy milyen fajta térképet nézünk, világrészek, országok, országrészek, városok, falvak, folyók, hegyek, utak, utcák, terek, hidak megnevezésével találkozunk.

A földrajzi nevek nyelvi formája rendkívül változatos.

Egyelemű földrajzi nevek azok, amelyek egyetlen egyszerű szóból állnak.

Például: *Tisza, Ungvár, Kárpátok*

Ezek mellett azonban sok többelemű földrajzi név is van.

Többelemű a földrajzi név, ha több egyszerű vagy összetett szó alkotja. A problémát általában ezek helyesírása

okozza, mert az egybeírás mellett megtaláljuk a különírást és a kötőjeles írásmódot is.

A földrajzi nevek helyesírása

A földrajzi nevek között vannak egybe-, kötőjellel és különírandó alakulások.

1. Az egyelemű és az egybeírt földrajzi nevek:

- az egyelemű földrajzi név alapformáját nagybetűvel, az **-i** képzős származékot kisbetűvel kezdjük:

például: *Európa* – *európai*
Munkács – *munkácsi*
Tisza – *tiszai*
Debrecen – *debreceni*

- az összetett szóvá vált helység-, helységrész-, ország-, országrészneveket, tájegység neveit alapformájukban nagybetűvel, **-i**, **-si**, **-beli** képzős származékaikat kisbetűvel írjuk:

például: *Magyarország* – *magyarországi*
Kisalföld – *kisalföldi*
Várhegy – *várhegyi*
Tiszaásvány – *tiszaásványi*

- a **-falva**, **-földe**, **-háza**, **-laka** stb. birtokos személyragos földrajzi nevek **-i** képzős származékaiban kiesik a személyrag **-a**, **-e** hangja:

például: *Koncháza* – *koncházi*

2. A kötőjellel összekapcsolt földrajzi nevek előtagból és utótagból állnak.

- az előtag lehet egyszerű vagy összetett közszó. Alapformájában az előtagot mindig nagybetűvel kezdjük, a köznévi utótagot (**-hegy**, **-tó**, **-domb**, **-tenger**, **-öböl**, **-óceán**, **-sziget**, **-fél-sziget**) kisbetűvel. Az **-i** képzős származékokban a kötőjelet meghagyjuk, és kisbetűvel írjuk az előtagot is:

például: *Szabadság-hegy* – *szabadság-hegyi*
Vörös-tenger – *vörös-tengeri*
Holdvilág-árok – *holdvilág-árok*

- ha azonban az előtag maga is tulajdonnév, az **-i** képzős származékaiban megmarad a nagybetű:

például: *Duna-part – Duna-parti*
Gellért-hegy – Gellért-hegyi

- a tulajdonnévi előtag állhat két vagy több különírt elem-ből is:

például: *Vas Mihály-hegy – Vas Mihály-hegyi*
József Attila-lakótelep – József Attila-lakótelepi

- ha egy földrajzi név utótagja tulajdonnév, előtagja pedig közszó, az alkotó tagokat kötőjellel kapcsoljuk össze. Az ilyen nevek **-i** képzős származékában mindkét tagot kisbetűvel kezdjük:

például: *Holt-Tisza – holt-tiszai*
Dél-Kína – dél-kínai
Nyugat-Ukrajna – nyugat-ukrajnai

3. Különírjuk:

- a többszavas országneveket:

például: *Római Birodalom – római birodalombeli*
Magyar Köztársaság – magyar köztársasági
Egyesült Királyság – egyesült királysági

- a közterületek és államrészek nevében a kis kezdőbetűs *utca, út, tér, köz, híd, megye, tartomány* szót különírjuk az előtte álló névrészekről:

például: *Váci utca – Váci utcai*
Pest megye – Pest megyei
Széchenyi tér – Széchenyi téri

JEGYEZZÉTEK MEG!

- Ha a *híd* szó valamelyik folyón átívelő hidat jelöli, akkor a folyó nevéhez kötőjellel kapcsoljuk a *híd* szót: *Tisza-híd* (a Tisza hídja).

• Nagy kezdőbetűvel írjuk azokat az alakulatokat, melyek első tagja önmagában is megjelöli azt a földrajzi fogalmat, amely a kapcsolat egésze, szoktuk utótag nélkül is, csak önmagában használni:

például: *Krím félsziget – Krím félszigeti*
Szahara sivatag – Szahara sivatagi

• A többszavas idegen ország- és helységneveket:

például: *Rio de Janeiro – Rio de Janeiró-i*
New York – New York-i

• A járások nevében az előtagot:

például: *Ungvári járás, Munkácsi járás* stb.

103. Gyűjts össze minél több földrajzi nevet a saját településeden! Figyelj a helyesírássra!

104. Írd le helyesen!

- a) északi középhegység → _____
- b) dél alföld → _____
- c) kisalföld → _____
- d) fekete tenger → _____

105. Egésztítsd ki a mondatokat egy megfelelő földrajzi névvel!

- 1. _____ Közép-Európában fekszik.
- 2. A _____ folyó átszeli az ukrán fővárost.
- 3. A _____ Magyarország legnagyobb tava.
- 4. _____ Anglia fővárosa.

106. Sorold be a neveket a megfelelő csoportba, és folytasd a sort!

Afrika, Tisza, Kárpát-medence, Szeged, Fekete-tenger

Kontinens: _____

Folyó: _____
Táj/medence: _____
Város: _____
Tenger: _____

107. *Figyelmesen olvasd el a szöveget! Keresd meg benne a földrajzi és intézményneveket!*

Európa az űrből – éjjel

Az Európai Űrügynökség (ESA) honlapján olvasható kísérőszöveg szerint ez az első valódi színes éjszakai mozaik Európáról, amelyet kalibrált űrfelvételekből készítettek. Az itt bemutatott kompozíció 2017-ben készült fényképeken alapul, amelyek felbontása kb. 100 m/pixel.

2021-ig a Nemzetközi Űrállomás volt az egyetlen űreszköz, amely alkalmas volt a Föld éjszakai színes képeinek rögzítésére. A felbontás is lényeges, az űrhajósok akár 5 m/pixel élességgel tudtak fotózni, ami meghaladja a legtöbb műhold jelenlegi képességeit. Az űrhajósok által készített felvételek a kutatók számára a mesterséges éjszakai megvilágítás feltérképezésének legjobb eszközeivé váltak. (...)

Európa az ISS űrhajósai által készített fényképekből összeállított mozaikképen.

Az Európáról elérhető éjszakai űrképek többsége fekete-fehér felvételek művészi értelmezésén alapul, nem valódi színeket mutat. A Cities at Night projekt vállalkozó kedvű amatőr kutatók bevonásával (citizen science), a mesterséges intelligencia alkalmazásával több ezer képet és képsorozatot dolgozott fel, korrigálta a geometriai torzításokat és rakta össze a mozaikot. Egyes helyeken, például a mozaik alján (Észak-Afrika területén) és tején (Skóciában) az ISS-ről készített képanyagban hiányzó foltokat a NASA Suomi-NPP meteorológiai műholdjának éjszakai felvételeivel pótolták.

(<https://blog.urvilag.hu/20251224/europa-az-urbol-ejjel/>)

A csillagnevek helyesírása

A csillagnevek helyesírásának szabálya megegyezik a földrajzi nevekével.

1. Egyelemű vagy egybeírt csillagnevek: *Nap, Hold, Merkúr, Szaturnusz, Tejútrendszer, Nagymedve.*

2. Kötőjellel írt csillagnevek: *Androméda-köd, Halley-üstökös, Perszeusz-csillagkép.*

3. Különírt földrajzi nevek: *Föld bolygó, Nap csillag.*

Ha a *föld*, a *hold* és a *nap* szót tulajdonnévként használjuk, **nagybetűvel** kezdjük.

Például: *a Hold távolsága a Földtől ...*

108. Olvasd el az alábbi szöveget! Keresd meg benne a csillagneveket!

A Nap körül 8 bolygó kering, amelyeket két kategóriába tudunk sorolni: a Föld és a Jupiter típusú bolygókra. Az első típusba tartozik a Merkúr, a Vénusz, a Föld és a Mars, míg utóbbiakba a Jupiter, a Szaturnusz, az Uránusz és a Neptunusz. Az első négy bolygó közös jellemzője a sziklás, szilárd felszín, valamint nem rendelkeznek gyűrűvel és viszonylag kicsi méretűek, míg az utóbbi négy nem rendelkezik szilárd felszínnel, vannak gyűrűik és óriásiak lehetnek. A Jupiter a Naprendszer legnagyobb planétája. Régen a Plútó a Naprendszer kilencedik bolygójaként volt

számon tartva, azonban 2006 óta már csak törpebolygóként lehet rá hivatkozni, mert nem felelt meg a nagybolygók definíciójának.

(<https://uspace.hu/iskola/mit-tudunk-a-vilagurrol>)

Az intézménynevek helyesírása

Az *intézményneveket* (iskolák, kórházak, hivatalok, vállalatok) a magyar helyesírás szerint nagy kezdőbetűkkel írjuk. A többbelemű neveknél minden tagot nagybetűvel kezdünk (pl.: *Magyar Tudományos Akadémia*), kivéve a névelőket és a kötőszavakat. Az intézménytípusra utaló köznevek (pl.: *iskola*, *kórház*) is nagybetűsek, ha a név részei.

- Minden tag nagybetűs, ha az intézmény neve több különírt szóból áll, mindegyik szó nagybetűvel kezdődik: *Fővárosi Bíróság*, *Országos Széchényi Könyvtár*.

- Tulajdonnevet tartalmazó nevek: ha az intézmény nevében személynév vagy földrajzi név szerepel, azt is nagybetűvel írjuk, és az intézménytípus jelölése (pl.: *gimnázium*) is nagybetűs: *Beregszászi Bethlen Gábor Magyar Gimnázium*, *Aknaszlatinai Bolyai János Líceum*.

Kivétel:

A név elején vagy belsejében álló határozatlan névelőket (*egy*) vagy kötőszókat (*és*) kisbetűvel írjuk (pl.: *Közgazdasági és Államigazdasági Egyetem*).

- Ha a tulajdonnév után nem közvetlenül kapcsolódik a típusmegjelölés, hanem névelővel, akkor a típusnév kisbetűs: *az Eötvös József nevét viselő gimnázium*.

Ha az intézménynevek több szóból állnak, ezek összetartozását, a név kezdetét és végét az alkotóelemek *nagy kezdőbetűs írása* jelzi. A pályaudvarok, repülőtér, éttermek, mozik, fürdők, üzletek megnevezésében az értelmezésre szolgáló *köznévi tagot kisbetűvel, különírjuk*.

Például: *Keleti pályaudvar, Széchenyi fürdő* stb.

A tulajdonnevek teljes alakja helyett gyakran használjuk a rövidített formájukat **mozaikszó** alakjában.

Például: *ELTE – Eötvös Loránd Tudományegyetem*

109. Sorolj fel minél több intézménynevet a saját településedről!

110. Olvasd el a szöveget, keresd meg benne az intézményneveket! Az interneten keress hasonló cikkeket a témában!

Kapu Tibor, Magyarország második űrhajósa, élőben jelentkezett be a Nemzetközi Űrállomásra, ahol jelenleg a HUNOR-program keretében végzi küldetését. A 28 hónapos kiválasztási folyamat végén 247 jelentkező közül jutott el a világűrbe, ahol magyar kutatók évek óta fejlesztett kísérleteit hajtja végre.

A mindennapi élet az űrállomáson intenzív munkával telik: korán kelnek, későn fekszenek, és a kettő között folyamatos kutatómunka zajlik. A jelenleg tizenegyes fős nemzetközi legénység hat országot képvisel, és közülük heten járnak először az űrben.

Kapu Tibor büszkén mutatta be a mikrogravitáció csodáit – például azt, hogyan lebegnek a vízcseppek gömb alakban a levegőben a felületi feszültség miatt.

A legizgalmasabb élménynek a felbocsátást nevezte: „Nyolc és fél percen keresztül hatalmas gyorsulás, erők és robaj, majd hirtelen csend és súlytalanság.” Fiatal honfitársainak azt üzeni: tartsanak ki álmaik mellett, bízzanak magukban, és ápolják emberi kapcsolataikat, mert „az én utam az abszolút nem egyetlen ember útja”.

(<https://index.hu/techtud/2025/07/01/kapu-tibor-elo-nemzetkozi-urallomas/>)

A márkanevek helyesírása

A termékek, gyártmányok, készítmények márkanevként használt elnevezését, annak minden tagját nagy kezdőbetűvel írjuk.

Például: *Coca Cola*, *Nivea*, *Suzuki*

A márkanevek helyesírásának főbb szabályai:

- Mivel tulajdonnevek, a márka nevét nagy kezdőbetűvel írjuk (*Milka, Google, Apple*).

- Ha a márka hivatalos, bejegyzett neve eltér a hagyományostól, azt kell követni (*iPhone, iPad, eBay, memoQ*).

- A különálló szavakból álló márkanevek minden tagja nagybetűs (*Tomi Kristály, Suzuki Swift*).

- Ha a két tagot kötőjel kapcsolja össze, mindkét tag nagybetűs (*Coca-Cola, Pepsi-Cola, Helia-D*).

- Ha a márkanév után a termék típusa (köznév) is szerepel, azt kisbetűvel, különírjuk (*Visa Electron bankkártya, Converse tornacipő*), kivéve, ha a köznév a márkanév szerves része.

- A mozaikszó márkanevek csupa nagybetűsek (*IBM, HBO, MOL*).

- A márkanevekhez a ragokat közvetlenül, kötőjel nélkül kapcsoljuk, ha a kiejtés nem változik (*Samsungot*), de kötőjelet használunk, ha a név nem magyaros kiejtésű vagy mássalhangzóra végződik, amit nehéz kiejteni (*Michelin-nel*).

111. Gyűjts minél több ismert márkanevet, majd írd mellé az adott termék megnevezését is!

fogkrém: _____
szappan: _____
kozmetikai szerek _____
telefonmárka: _____
cipőmárka: _____
ruhamárka: _____

Minta: fogkrém – Aquafresh, ...

112. Milyen szerekkel mos, mosogat, tisztogat édesanyád?

Kitüntetések és díjak helyesírása

Ha a név előtagja tulajdonnév, akkor a *díj, érem, emlékérem* stb. szót a tulajdonnévhez *kötőjellel* kapcsoljuk.

Például: *Kossuth-díj, Nobel-díj; Erkel Ferenc-díj, Eötvös Loránd-emlékérem; Grammy-díj, NOB-érdemérem*

Az ilyen nevek **-s** képzős származékában az alapformát változatlanul megtartjuk.

Például: *Kossuth-díjas, Nobel-díjas; Erkel Ferenc-díjas*

Ha a *díj, érem, emlékérem* stb. szó jelzővel bővülve kapcsolódik egy tulajdonnévhez, akkor elhagyjuk a kötőjelet, a jelzőt és a *díj, érem, emlékérem* stb. szót pedig kis kezdőbetűvel írjuk.

Például: *Gundel művészeti díj, Ybl építészeti díj*

A *díj, érem, emlékérem* stb. az elnevezés szerves részeként birtokos vagy minőségjelzős szerkezetet alkothat egy előtaggal, ilyenkor minden tag nagy kezdőbetűvel írandó.

Például: *Akadémiai Aranyérem, a Francia Köztársaság Becsületrendje; Magyar Érdemrend*

A *díj, érem, emlékérem* stb. *köznevek* olyan előtaghoz is járulhatnak, amely önmagában nem tulajdonnév, de az elnevezésben tulajdonnévi értéket kap. A tulajdonnévi értékű előtag állhat egy vagy több szóból. Ezeknek minden elemét nagy kezdőbetűvel írjuk.

A *díj, érem, emlékérem* stb. *köznevek* azonban kis kezdőbetűsek, és kötőjel nélkül kapcsolódnak.

Például: *Életfa díj, Korona érdemrend, Közép-európai Örökség díj, Pro Urbe díj, Pro Universitate díj*

A kitüntetések és díjak fokozatait, illetőleg típusait jelölő szavakat, kifejezéseket kis kezdőbetűvel írjuk.

Például: *a Magyar Érdemrend középkeresztje a csillaggal*

Néha névvé válhat a díjtípus összetett szóból álló megnevezése is, például: *Citromdíj, Sajtódíj, Toleranciadíj.*

113. Írd le helyesen a díjak és kitüntetések neveit!

- a) kossuth díj → _____
- b) szent istván rend → _____
- c) nobel-díj → _____
- d) primadíj → _____

A címek helyesírása

A címek kétfélék lehetnek: *állandó* és *egyedi* címek. *Állandó cím*e van az újságoknak, folyóiratoknak, tévéadásoknak, rádióműsoroknak. Az *állandó címeket* mindig nagybetűvel kezdjük. A többелемű állandó címek esetében minden szót nagybetűvel kezdünk.

Például: *Nők Lapja, Élet és Tudomány*

Az *egyedi többszavas címek*ben (költői művek, könyvek, képek, szobrok, zeneművek címében) csak az első szót és a tulajdonnevet írjuk nagybetűvel.

Például: *A kőszívű ember fiai, A Pál utcai fiú*

JEGYEZZÉTEK MEG!

- A szerző és a mű közé kettőspontot teszünk képaláíráson: *Szinyei Merse Pál: Lilaruhás nő.*
- Mondatba illesztve, birtokos szerkezetként viszont nem szabad kettőspontot használni: *Arany János Toldija.*

114. Hol olvastál az alábbi szereplőkről? Melyik műben szerepelnek?

Kölcsey Kálmán _____
 Baradlay Richárd _____
 Dobó István _____
 Bede Anna _____
 Toldi Miklós _____
 Bornemisza Gergely _____
 Edward király _____

115. Figyeld meg, milyen könyvek és újságok vannak otthon vagy az iskolai könyvtárban! Sorolj fel minél több könyvcímet és újságcímet!

116. Írd le helyesen a művek címeit!

- a) egri csillagok → _____
- b) a páli utcai fiúk → _____
- c) himnusz → _____
- d) harry potter és a bölcsek köve → _____

117. Sorold a tulajdonneveket a megfelelő csoportba! Folytasd a sort!

Egri csillagok, Kossuth-díj, Coca-Cola, Magyar Nemzeti Múzeum, Adidas, Széchenyi István Egyetem

Márkanév: _____
 Műcím: _____
 Kitüntetés: _____
 Intézménynév: _____

118. Írd át úgy, hogy köznévi helyett tulajdonnévi alak szerepeljen a nyíl után! Mindegyikkel alkoss mondatot!

- a) múzeum → _____
- b) díj → _____
- c) regény → _____
- d) cipőmárka → _____

A MELLÉKNÉV

A **melléknév** személyek, tárgyak, dolgok tulajdonságát, minőségét, ismertetőjegyét fejezi ki.

Kérdései: *milyen?, melyik?, mekkora?*

A melléknév toldalékolható szófaj.

A melléknév kaphat:

1. képzőket:

például: *igazi, kékes, nagyocska* stb.

2. jeleket:

- többesjelet: *ügyesek, illatosak, tökéletesek* stb;
- fokjelet: *tisztább, legtisztább, legeslegtisztább* stb;
- az **-ik** kiemelő jelet: *nagyobbik, legdrágábbik* stb.

3. ragokat (a leggyakrabban előforduló ragok):

- **-n, -an, -en:** *ritkán, szépen, okosan* stb;
- **-lag, -leg:** *gyakorlatilag, lelkileg* stb.

A melléknév a mondatban leggyakrabban:

• minőségjelző:

például: A mezőn tarka és illatos mezei virágok nyílnak.

• állítmány:

például: *Édesanyám kedves és aranyos.*

• tárgy:

például: *Nagyot füllentett, amit én el is hittem.*

• határozó:

például: *Halkan beszélgettünk, mégis meghallották.*

119. Mutasd be padtársad külső és belső tulajdonságait! Írj fogalmazást minél több melléknév alkalmazásával!

120. Írd a meghatározás mellé, hogy melyik szófajra vonatkozik!

- a) Olyan szó, amely személyt, tárgyat vagy jelenséget nevez meg.
- b) Olyan szó, amely cselekvést fejez ki.
- c) Olyan szó, amely a főnév tulajdonságát, állapotát vagy minőségét jelzi.
- d) Olyan szó, amely számot vagy mennyiséget jelöl.

121. Húzd alá a mellékneveket a mondatokban! Elemezd őket a tanult módon!

- a) A szép lány a parkban sétált.
- b) A piros alma az asztalon hevert.
- c) A hosszú út fárasztó volt.
- d) A boldog gyerek nevetett.

122. Írd le a következő melléknevek ellentétes párját!

kicsi, okos, szorgalmas, barátságtalan, igazságos, sovány, figyelmes, merész

123. Mesélg legkedvesebb olvasmányodról! Fogalmazd meg, miért nyerte el tetszésedet az adott mű!

A melléknév fokozása

A tulajdonság különböző mértékét *fokozással* fejezzük ki.

Alapfok	Az eredeti melléknév, nincs jele, pl.: <i>szép, nagy</i>
Középfok	Az alapfokhoz -bb toldalékot kapcsolunk, pl.: <i>szebb, nagyobb</i>

Felsőfok

A **leg-** előtag és a **-bb** toldalék kombinációja,
pl.: *legszebb, legnagyobb*

124. Hasonlítsd össze családtagjaid és a magad testi tulajdonságait! Fogalmazd meg mondatokban, és figyelj a melléknevek helyesírására!

125. Írd le a melléknevek fokozott alakját!

Alapfok	Középfok	Felsőfok
szép		
gyors		
okos		
magas		
fiatal		

126. Egészítsd ki a mondatokat a melléknevek megfelelő fokával!

- a) A ház (**nagy**), de a szomszéd ház még _____.
- b) Péter (**jó**) tanuló, de Anna _____.
- c) Ez a feladat (**nehéz**), de a következő _____.
- d) A macska (**gyors**), de a kutya _____.

127. Írj fogalmazást kedvenc iskolai tantárgyadról! Mutasd be a tantárgy szépségét, és hasonlítsd össze egy másik tantárggyal!

128. Írj mondatokat az alábbi melléknevekkel, minden fokozatot használva!

- a) szép
- b) gyors
- c) magas

129. Írj 5-6 mondatos rövid szöveget A kedvenc állatom címmel!

Feltétel:

- legalább 5 melléknevet használj,
- mindegyiknek írd bele a szövegbe a középfokú és felsőfokú alakját is!

A SZÁMNEV

A **számnév** a főnévvel megnevezhető személyek, dolgok, jelenségek, fogalmak mennyiségét vagy sorrendi helyét megnevező szófaj. A melléknévhez hasonlóan a főnévhez kapcsolódó járulékos fogalmat, tulajdonságot jelöli meg.

Például: *hét, tíz, száz, első, kilencedik*

A SZÁMNEVEK			
Határozatlan számnév			Határozatlan számnév Utána a főnév csak egyes számban állhat.
Tőszámnév	Sorszámnév	Tört-számnév	
Mindig egész szám	A sorban elfoglalt hely. Képző: <i>-dik.</i>	Az egész szám törtrésze. Képző: <i>-d.</i>	
<i>1001 ezeregy</i>	<i>6. hatodik</i>	<i>0.2 két tized</i>	<i>sok, kevés</i>

A számnevek alaki sajátossága és mondatbeli szerepe

I. A számnév toldalékolható szófaj. Kaphat:

1. képzőket:

- *-d, -ad, -ed, -od, -öd*: *harmad, ezred, hatod, ötöd,*
- *-dik, -adik, -edik, -odik, -ödik*: *századik, tizedik, sokadik, ötödik;*

2. viszonyragokat:

- *-szor, -szer, -ször*: *hatszor, hétszer, ötször,*
- *-ból, -ből*: *nyolcból, kettőből,*
- *-hoz, -hez, -höz*: *hathoz, tízhez, öthöz,*
- *-t*: *egyet, kettőt,*
- *-nak, -nek*: *háromnak, hétnek;*

3. fokjelet: a *sok* és *kevés* számnév és az *első* sorszámnév fokozható:

sok – *több* – *legtöbb* – *legeslegtöbb*,

kevés – *kevesebb* – *legkevesebb* – *legeslegkevesebb*,

első – *elsőbb* – *legelső* – *legeslegelső*.

• Nem kaphatnak a számnevek többesjelet.

II. A számnév szerkezete szerint lehet:

– egyszerű szó: *hat*, *nyolc*

– toldalékos egyszerű szó: *ötször*, *hatan*, *nyolcadik*

– összetett szó: *kilencvennégy*, *hetvenhat*, *negyven-ötven*

– toldalékos összetett szó: *kilencvennégyen*

• A *két* tőszámnév kétféle alakban használatos: *két* pár, a mennyisége: *kettő*.

• Néhány sorszámnévet más tőből képezünk: *első*, *második*, de: *nyolcadik*, *tizenegyedik*, *tizenkettedik*.

• A számnevek egy része azonos alakú szó, de gyakori a többszófajúság is: *század*, *ezred* (főnév, törtszám), *hét* (főnév, tőszám), *egy* (tőszám, határozatlan névelő), *fél* (ige, törtszámnév), *hat* (ige, tőszámnév).

• A határozatlan számnevek egy része többjelentésű: *rengeteg*, *tenger*, *pár*, *csomó*.

III. A számnév a mondatban lehet:

• mennyiségjelző: *Több út is vezet a hegytetőre, de a kilátás mindig ugyanaz.* (Mondás)

• állítmány: *Sok a munka a kertemben.*

• tárgy: *Sokat mondott Jancsi megeredt nyelvével.* (Petőfi)

• határozó: *Már az idén negyvenedikszor értem meg a krumplikapálást.* (Petőfi)

Ritkábban:

• alany: *Tíz meg öt tizenöt.*

• birtokos jelző: *Tíznek a fele öt.*

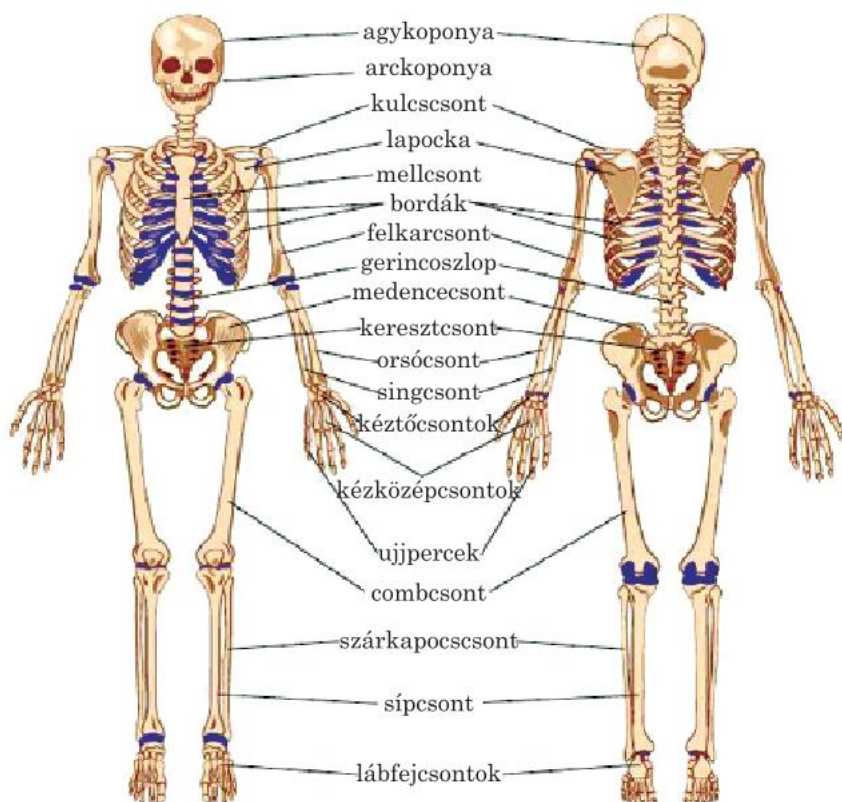
JEGYEZZÉTEK MEG!

- 2000-ig minden számot egybeírunk. Afölött csak a kerek ezreseket, milliókat stb.
- A többi számot a hármas csoportosítás szerint kötőjellel kell írni!

130. Írd ki a szövegből a számneveket! Csoportosítsd fajtájuk szerint!

Hány csontunk van?

Általában 206.

De léteznek több és kevesebb csontú emberek is. Minden huszadiknak közülünk van bordapárja is, kivéve a mongolokat, akik

közül soknak csak tizenegy bordapárja van az átlagos tizenkettő helyett.

Függhet a csontok száma az életmódtól is. A régi huszárok némelyikének például a tomporában és combjában a hagyományos csípőcsonttól, illetve combcsonttól teljesen különálló csontja keletkezett a sok lovaglástól. A csontok száma különben is változik életünk folyamán.

Az újszülött mintegy 350 csonttal jön a világra, melyek közül sok szép lassan összenő. Az összenövés férfiaknál körülbelül 25 éves korukra fejeződik be, a nőknél valamivel korábban.

Csontjaink közt akad hosszú (mint a combcsont), rövid (mint a kéztőcsontok), lapos (mint a lapocka) és szabálytalan alakú (mint a csigolyák). A két alsó és felső végtagban összesen 126 csont van, a törzs vázában 80, mármint, ha csontvázunkban nincs semmi rendellenesség.

A csontváz szaknyelven *skeleton*. A görög szó jelentése: kiszáradva. A régi görögök ugyanis azt hitték, a csont száraz, mivel annak látszik. Ma viszont már tudjuk, hogy egyáltalán nem száraz, sőt nagy baj volna, ha az eleven testben kiszáradna.

(Irka)

131. Írd a számnevek mellé a típusukat! Folytasd a sort!

- a) három → _____
- b) ötödik → _____
- c) fél → _____
- d) sok → _____
- e) tizenkettedik → _____

132. Írd le a számokat betűvel!

- a) 0 → _____
- b) 15 → _____
- c) 12023 → _____
- d) 1010000101 → _____
- e) 76512 → _____

133. Írd ki a számneveket és jelöld a típusukat!

a) A harmadik versenyen tíz csapat indult.

Számnevek: _____ Típus: _____

b) Négyen mentünk kirándulni a hegyekbe.

Számnevek: _____ Típus: _____

c) Az utolsó osztályfőnöki órán sok feladatot kaptunk.

Számnevek: _____ Típus: _____

134. Írj 5-6 mondatos rövid szöveget az alábbi címmel: A születésnap bulim!

Feltétel:

- legalább 5 számnevet használj,
- legyen köztük tőszámnév, sorszámnév és törtszámnév is!

135. Írd le betűkkel az alábbi tőszámokat! Tetszés szerint öttel alkoss mondatot!

1 _____
1.000.000 _____
21 _____
48-cal _____
11 _____
26.452.047 _____
1.050 _____
11-et _____

136. A találós kérdésekben gyakoriak a számnevek. Húzd alá a számneveket! Fejtsd meg a találós kérdést!

Kerek egy ég alatt kerek egy istenfá,
Kerek istenfának szép tizenkét ága,
Szép tizenkét ágon ötvenkét virágja,
Ötvenkét virágján három aranyalma.

A NÉVMÁSOK

Azokat a szavakat, amelyekkel főnevet, melléknevet, számnevet, illetve határozószót helyettesítünk, **névmásoknak** nevezzük.

A névmás helyettesítő szófaj, utaló eszköz. A névmásoknak akkor van határozott jelentésük, ha átveszik a helyettesített szófaj jelentését, valamire rámutatnak vagy utalunk velük.

A névmásokat következőképpen csoportosíthatjuk:

I. Csak főneveket helyettesítő névmások:

1. személyes névmás: *én, te, ő, mi, ti, ők*
2. birtokos névmás: *enyém, tied, övé, enyéim, tieid, övéi* stb.
3. visszaható névmás: *magam, magad, maga* stb.
4. kölcsönös névmás: *egymás*

II. Főnevet, melléknevet, számnevet helyettesítő névmások:

1. kérdő névmás: *ki?, mi?, milyen?, mekkora?, mennyi?* stb.
2. mutató névmás: *ez, az, ilyen, olyan, ennyi, annyi* stb.
3. határozatlan névmás: *valaki, valami, valamilyen, néhány* stb.
4. általános névmás: *mindenki, senki, akárki, bármilyen, semennyi* stb.
5. vonatkozó névmás: *aki, ami, amely, amilyen, ahány* stb.

CSAK FŐNEVEKET HELYETTESÍTŐ NÉVMÁSOK

A személyes névmás

A személyes névmás személyekre, megszemélyesített élőlényekre, tárgyakra, dolgokra mutat, azok neve helyett áll. A beszédhelyzetben szereplő személyeket jelöli, azok nevét helyettesíti.

A személyes névmás alakjai		
Alanyi	Tárgyi	Határozói
<i>én</i>	<i>engem</i>	<i>velem, mögöttem</i>
<i>te</i>	<i>téged</i>	<i>veled, mögötted</i>
<i>ő</i>	<i>őt</i>	<i>vele, mögötte</i>
<i>mi</i>	<i>minket (bennünket)</i>	<i>velünk, mögöttünk</i>
<i>ti</i>	<i>titeket (benneteket)</i>	<i>veletek, mögöttetek</i>
<i>ők</i>	<i>őket</i>	<i>velük, mögöttük</i>

A személyes névmások határozói alakjai a következőképpen jönnek létre:

(én +) vel + e - m = **velem**

(te +) nál + a - d = **nálad**

(ő +) után + a = **utána**

(mi +) nélkül + ünk = **nélkülünk**.

A határozói alaknak két összetevője van:

határozórag + személyrag,

vagy

névutó + személyrag.

A személyes névmásokhoz tartoznak az udvarias megszólítások is: *ön, önök, maga, maguk, kegyed, kegyetek* (régiesen: *kend, kendtek, kelmed*). A beszédhelyzettől függően lehet egyik vagy másik megszólítás elfogadható vagy kifogásolható.

Például: *Ön mit szól ehhez?*
Hé, te, nem hallod?

Az *ön* választékosabb, megtisztelőbb, távolságtartóbb. A *maga* kevésbé választékos, közvetlenebb, olykor – a hangsúlytól függően – lekicsinylő.

Például: *Maga mire vár?*

137. Keresd ki Karinthy Frigyes *A költő* c. versének részletéből a személyes névmás ragos alakjait! Állapítsd meg mondatbeli szerepüket is!

Rólam keresztelték el a világot
Nekem zenélnek a Hét Csillagok,
Velem harcol az ördög, isten ellen,
Hozzám sietnek a szép kisdedek.

138. Helyettesítsd a személyes névmások megfelelő alakjaival a kiemelt szavakat!

1. **Kovácséknál** voltunk vendégségben.
2. **Pétertől** kérdeztem meg, mi a lecke.
3. **Annáékkal** fogunk nyaralni a nagymamánál.
4. **Apa mellett** még mindig kicsi vagyok.
5. Nem fogom megint kitakarítani a szobát **Ildi helyett**.
6. **Lacitól** nyugodtan kérhetsz segítséget.
7. Mindent mondj el őszintén **anyunak**.

139. Figyeld meg, milyen fontos szerepe van a névmásoknak abban, hogy a szöveg egyik mondatából a másokra utalnak! Jelöld nyíllal, hogy a **nekik** névmás mely szavakra utal vissza!

Péter és Pál (tudjuk) nyárban
Összeférnek a naptárban,
Könnyű **nekik** ott szerényen
Megárujni egy gyékényen.

Értelmezd a negyedik sort, mit jelent!

A birtokos névmás

A *birtokos névmás* két szót együtt helyettesít, a birtokost és a birtokot. Megmutatja a birtokos számát, személyét, és utal a birtok számára is.

Például: *Ez a táska az **enyém**.*

*A **tiedet** a padon láttam.*

*Ez a kulcsosomó a **tied** vagy az **övé**?*

*A tegnapi versenyen a **mieink** győztek.*

A birtokos névmás alakjai			
Egy birtok esetén		Több birtok esetén	
egy birtokos	több birtokos	egy birtokos	több birtokos
<i>enyém</i>	<i>mienk</i>	<i>enyéim</i>	<i>mieink</i>
<i>tied</i>	<i>tietek</i>	<i>tieid</i>	<i>tieitek</i>
<i>övé</i>	<i>övék</i>	<i>övéi</i>	<i>övéik</i>

140. Állítsd párba a két oszlopba írtakat!

Ödön táskája
Kovácsék telke
a ti autótok
az én könyveim
a mi házunk

övék
enyéim
mienk
övé
tietek

141. Keresd ki a birtokos névmásokat a felsorolt szavak közül!

veled, nekem, magunk, enyéim, feje, tied, kabátom, mellettem, övéi, egymásé, eleje, kertje, mienk, lányai, tőlem, magának, sajátja

142. Elemezd aláhúzással a mondatokat! Figyeld meg, milyen mondatrész a birtokos névmás!

1. Ez a piros toll az enyém. A tiedet az asztalon láttam.
2. A könyvek a polcon az enyéme.
3. Ez a tolltartó a tied vagy az övé?
4. Ezek a füzetek itt mind a tiedek?

A visszaható névmás

A **visszaható névmás** kifejezi a cselekvő személyét, számát, és arra is utal, hogy a cselekvés visszahat a cselekvőre: *hibáztatja magát, emésztí magát, magánál van, magához tér, szégyelli magát, kéreti magát.*

Például: *Miklós pedig indult a szokatlan útra,
Magát jobban jobban a nádasba fúrta.*

(Arany János: Toldi)

A visszaható névmás alakjai			
Egyes szám		Többes szám	
1.	<i>magam</i>	1.	<i>magunk</i>
2.	<i>magad</i>	2.	<i>magatok</i>
3.	<i>maga</i>	3.	<i>maguk</i>

143. Milyen jelentésben fordul elő a visszaható névmás az alábbi mondatokban?

1. Ebben az évben már **maga** csinálja meg a házi feladatot a kisöcsém.
2. Váratlanul megláttuk **magunkat** a tévé képernyőjén.
3. Uram, szeretnék kérdezni **magától** valamit.
4. **Magam** is segítettem a tervrajz elkészítésében.

5. Régen emészti **magát** bánatában.

6. **Magam** a parton egymagam vagyok, / tisztai hajók, néma társatok. (*Juhász Gyula*)

144. Helyettesítsd az alábbi kifejezéseket olyan rokon értelmű megfelelővel, amelyekben visszaható névmás szerepel!

a) kikotyogta a titkot _____

b) van önbizalma _____

c) nincs eszénél _____

145. Milyen névmásokat ismersz fel a versben? Miből ered a költemény játékossága? Próbáld megfejteni a két utolsó sor értelmét is!

Én én vagyok **magamnak**
és neked én te vagyok,
s te én vagy **magadnak**,
két külön hatalom.
S ketten mi vagyunk,
De csak ha vállalom.

(*Radnóti Miklós: Kis nyelvtan*)

A kölcsönös névmás

A **kölcsönös névmás** azt fejezi ki, hogy két vagy több személy, dolog kölcsönösen végzi a cselekvést (nézik egymást), vagy a cselekvés egyaránt hat a résztvevőkre (vonzák egymást). Jelentését a szó elemei is magyarázzák: **egy** /ik / a **más** /ika /t, azaz egymást.

Például: A jó testvérek, az igaz barátok kölcsönösen segítik **egymást**.

Kígyót, békát kiabálnak **egymásra**.

Bajban ismerik meg **egymást** igazán a barátok is.

A kölcsönös névmás a főnévhez hasonlóan ragozható.

146. Milyen mondatrész a kölcsönös névmás a következő mondatokban? Aláhúzással elemezd a mondatokat!

1. Elváltak egymástól, mint ágtól a levél.

(Petőfi Sándor)

2. Jó az anya-farkas, szörnyű ordítással,
Rohan a fiúnak, birkóznak egymással.

(Arany János)

147. Fogalmazd meg néhány mondatban, mit jelent számodra a barátság, miben mutatkozik meg! Adj címet a fogalmazásodnak!

FŐNEVET, MELLÉKNEVET, SZÁMNEVET HELYETTESÍTŐ NÉVMÁSOK

A mutató névmás

A mutató névmás főnevet, melléknevet, számnevet helyettesít vagy arra mutat, utal. Használatával elkerülhetjük a szóismétlést; segítségével kiemelünk, kijelölünk; a szövegben visszautalhatunk vagy előreutalhatunk vele.

Például: Történt pedig egy vasárnap,

Hogy a fentírt fülemile

Ép' a közös gallyra üle,

Azt szemelvén ki oltárnak, ...

(Arany János: A fülemile)

A mutató névmás fajtái

Főnéviek	Melléknéviek	Számnéviek
e, ez, az	ilyen, olyan, ily, oly	ennyi, annyi
emez, amaz	efféle, afféle	emennyi

A mutató névmás fajtái		
Főnéviek	Melléknéviek	Számnéviek
<i>ugyanez</i>	<i>ekkora, akkora</i>	<i>amennyi</i>
<i>ugyanaz</i>	<i>emilyen, ugyanilyen</i>	<i>ugyanennyi</i>

A magas hangrendű névmások közelre, a mélyek távolra mutatnak.

148. Keresd meg az idézetekben a mutató névmásokat! Mely szófajokra utalnak?

Bekopognak az ablakon:
Ne zúgjatok olyan nagyon,
Azt üzeni az uraság,
Mert lefeküdt, alunni vágy.

(Petőfi Sándor)

Amennyi fűszál van a tarka mezőben,
Annyi áldás szálljon jó anyánk fejére.

(Anyák napi köszöntő)

149. Mit helyettesítenek a mutató névmások az alábbi mondatokban?

A boltban: – Kérek ebből húsz dekát!
A kirakat előtt: – Éppen ilyet szeretnék.
Étkezésnél: – Köszönöm, ennyi elég lesz.

150. Válaszolj a kérdésekre a mutató névmás ragoz alakjával!

Kihez? _____

Miben? _____

Kinek? _____

Mivel? _____

Mitől? _____

Mikor? _____

A kérdő névmás

A **kérdő névmással** élőlényre, dologra, tulajdonságra, mennyiségre, helyre, irányra kérdezzünk: *ki?*, *mi?*, *kik?*, *mik?*, *melyik?*, *milyen?*, *mennyi?*, *hányadik?*, *hányszor?* stb.

Például: *Ki kopog?*

Mi kopog?

Egy fekete holló!

Főnévi kérdő névmások: személyre vagy dologra kérdeznek rá, önállóan állnak mondatrészként (alany, tárgy, határozó).	Melléknévi kérdő névmások: tulajdonságra, minőségre, mennyiségre kérdeznek, általában főnév előtt állnak jelzőként.	Számnévi kérdő névmások: mennyiségre kérdeznek.
Ki? Személyekre: <i>Ki jött el?</i>	Milyen? Tulajdonság: <i>Milyen idő van?</i>	Hány?, Mennyi? Mennyiség, Szám: <i>Hány óra?</i> , <i>Mennyi pénz kell?</i>
Mi? Dolgokra, tárgyakra: <i>Mi van a táskában?</i>	Melyik? Választás több közül: <i>Melyik könyvet kéred?</i>	
Kicsoda?, Micsoda? Kiemelő, kérdő hangsúlyú formák: <i>Kicsoda kopogott?</i>	Mekkora? Méret: <i>Mekkora ez a ház?</i>	

Jellemzők:

- A **ki?** és **mi?** névmások ragozhatók (*kié?, kinek?, mit?, miért?*).
- Főnévi használatban felvehetik a többes szám jelét (**-k**), a birtokjelet és az esetragokat.
- A **melyik?** és **milyen?** a választékosabb nyelvhasználatban is gyakori.
- A névmások jelentése a szövegkörnyezettől (kontextustól) függ.

151. Állapítsd meg a kijelölt szavak szófaját!

- a) Nagy sebbel-lobbal jött **ki** a házból. **Ki** vagy te?
- b) S **mi** vagyok én, kérded. Egy népi sarjadék,
Ki törzsömnek élek, érette, általa;
(Arany János)
- c) **Mi** is megyünk a színházba.
- d) Betört **az** ablak.
- e) **Az** a látszat, hogy szándékosan hibázott.

152. Pótold a hiányzó betűket azokban a névmásokban, amelyeket meghatároztunk!

- i...en:** melléknévi mutatónévmás
- a...an:** mutató névmás határozóragos alakja
- me...i:** számnévi kérdő névmás
- ve...em:** személyes névmás határozóragos alakja
- e...ora:** melléknévi mutató névmás

A vonatkozó névmás

A vonatkozó névmásokat gyakran használjuk az összetett mondatokban. Az összetett mondat egyik tagmondatából utal a másik tagmondat egyik mondatrészére vagy az egész tagmondatra.

- Például: **Marci** jött meg, **akit** régóta vártunk.
Aki kevéssel be nem éri, a sokat nem érdemli.
Amilyen a fája, **olyan** az almája.
Ahány ház, **annyi** szokás.

A vonatkozó névmás fajtái		
Főnéviek	Melléknéviek	Számnéviek
<i>aki, ami</i>	<i>amilyen, akkora, amely, amelyik, amekkora</i>	<i>ahány, amennyi</i>

153. Pótolj a megfelelő vonatkozó névmásokat az összetett mondatokban!

1. Azt a lányt vártam, ...tegnap telefonált.
2. Itt van a könyv, ... emlegettél.
3. Azt a kutyát látták az utcán, ... megharapott egy gyereket.
4. Olyanok kellene ide, ...ben van bátorság.
5. Álmodj olyanokat, ...ben legnagyobb kedved telik!

154. Javítsd ki a hibákat!

1. Az a magyarság, aki betelepedett a Kárpát-medencébe, már értett a földműveléshez.
2. Olyan barátot választok, ami megbízható.
3. Olyan hősről írnék, amelyet jól ismersz!
4. A sereg, aki visszavonulást színlelt, hirtelen támadásba lendült.
5. Előkerült a kutyájuk, aki elveszett.

155. Tedd ki a hiányzó vesszőket a megfelelő helyre ezekben a bölcs mondásokban!

- a) Csak olyat beszélj ami másoknak vagy magadnak hasznára lehet!
- b) Mindazt a szeretetet és jóindulatot amelyet szüleinktől kaptunk lehetetlen lenne meghálálni.
- c) Az ember csak azt ismeri meg igazán amit megszelídít.
- d) Azt az embert tartom a legboldogabbnak aki legtöbb jót tud tenni.

A határozatlan névmás

A *határozatlan névmást* akkor használjuk, ha nem tudjuk vagy nem akarjuk pontosan megnevezni az élőlényt, dolgot, tulajdonságot vagy mennyiséget.

Például: Szeretnék **valakit**,
aki velem nevetne.
Szeretnék **valakit**,
aki velem sírna.
Szeretnék **valakit**,
aki néha magamra hagyna, mégis
mindig
nálam lenne.

(Minna Janti: Szeretnék valakit)

A határozatlan névmás fajtái		
Főnéviek	Melléknéviek	Számnéviek
valaki, valami, egyik, másik	valamilyen, valamekkora, valamiféle	valamennyi, valahány, néhány

156. Keresd ki a szövegből a határozatlan névmásokat! Fogalmazd meg a tennivalókat felszólító mondatokban úgy, hogy névre szólóak legyenek a feladatok!

Egy iskolai kirándulás tervezésekor még sok minden bizonytalan. Osztályfőnöki órán hangzottak el ezek a kérdések, felvetések:

- Tudja valaki, hogy lehet feljutni a várhoz?
- Valamilyen térkép kellene!
- Van ott valamiféle pihenőhely?
- A könyvtárban biztos akad valami könyv, amelyben megtalálható a vár alaprajza.
- Néhányan utánanézhethének, hogyan zajlott az ostrom!

Az általános névmás

Az *általános névmással* azt fejezzük ki, hogy a megállapításunk *mindenkire, mindenre* vagy *egy bizonyos csoport minden tagjára* vonatkozik.

Például: „*Ember ez magáért*” Laczfi mond „**akárki**:
Nos fiúk, birokra, hadd lássuk, ki áll ki?
Vagy ki tartja úgy fel azt a hitvány rúdat,
Amellyel mutatja e suhanc az útát?”
„*Szégyen és gyalázat: zúg, mozog, **mindenki**,*
*Egy paraszt fiúval még sem áll ki **senki**.*”

(Arany János: Toldi)

Az általános névmás fajtái		
Főnéviek	Melléknéviek	Számnéviek
<i>mindenki, akárki, akármí, bárki, bármi, senki, semmi, ki-ki, mindnyájan</i>	<i>mindenféle, akármilyen, bármilyen, bármelyik, semmilyen</i>	<i>minden, akárhány, akármennyi, bármennyi, semennyi, valamennyi</i>

157. Keresd ki a szövegből a *határozatlan* és az *általános névmás*o-
kat!

A tantermünkben eddig nem volt semmi virág. Egy októberi reg-
gelen valaki két virágzó cikláment
hozott. Mindenki meglepődött, de
senki sem tudta, ki hozta a gon-
dozott növényeket. Akárki volt is,
nagyon jól tette! Valamennyiünket elgondolkoztatott ez az eset.
Ettől kezdve mindannyian igyekeztünk valamiféle virágot hozni.
Ma már tele van az osztályunk mindenféle növényel.

158. Értelmezd az alábbi gondolatsort, melyben a kis herceg a rózsákhoz beszél! Húzd alá a névmásokat!

... Holott az az igazság, hogy ő egymaga többet ér, mint ti valamennyien, mert ő az, akit öntözgettem. Mert ő az, akire burát tettem. Mert ő az, akit szélfogó mögött óvtam. Mert róla öldöstem le a hernyókat.

Mert őt hallottam panaszkodni meg dicsekedni, sőt néha hallgatni is.

Mert ő az az én rózsám. (...)

159. Válaszd ki a helyes állításokat!

Mi a névmás?

- a) Olyan szó, amely cselekvést fejez ki.
- b) Olyan szó, amely a főnév helyett áll, vagy rá utal.
- c) Olyan szó, amely a melléknév tulajdonságát fejezi ki.
- d) Olyan szó, amely számot vagy mennyiséget jelöl.

160 Húzd alá a névmásokat a mondatokban! Elemezd a tanult módon!

- a) Ő gyorsan futott az udvaron.
- b) A könyvet ez a lány tette az asztalra.
- c) Valaki kopog az ajtón.
- d) Mi este moziba megyünk.

161. Írd a névmások mellé a fajtájukat! Írj még megfelelő példákat mindegyikhez!

- a) én → _____
- b) magam → _____
- c) ez → _____
- d) ki → _____

- e) aki → _____
f) valaki → _____
g) mindenki → _____

162. Egészítsd ki a mondatokat a megfelelő névmással!

- a) _____ jön a szünetben?
b) _____ készítette el a tortát.
c) Az a fiú, _____ segített, nagyon kedves.
d) Nem láttam _____ a parkban.

163. Alakítsd a névmásokat a zárójelben megadott esetre! Foglald mondatba őket!

- a) ő (tárgyeset) → _____
b) te (részes eset) → _____
c) mi (birtokos eset) → _____
d) aki (tárgyeset) → _____

164. Sorold be az alábbi névmásokat a megfelelő csoportba!

én, te, ő, mi, ki, valaki, mindenki, ez, az, aki, amelyik

Személyes névmás: _____

Kérdő névmás: _____

Mutató névmás: _____

Vonatkozó névmás: _____

Határozatlan névmás: _____

Általános névmás: _____

165. Fogalmazd meg helyesen a mondatokat!

- a) Én segített ő a házi feladatban.
b) Ez a fiú, ki segített, nagyon kedves.
c) Magad látogattuk meg a múzeumot.

166. Írj 5-6 mondatos rövid szöveget az alábbi címmel: Egy különleges nap az iskolában!

Feltétel:

- legalább 6 névmást használj,
- mindegyik legyen különböző típusú (személyes, mutató, kérdő, vonatkozó, határozatlan).

Összegezve:

• A *névmások* olyan szófajok, amelyek főnevet, melléknevet vagy számnevet helyettesítenek. Elsődleges szerepük a szóismétlés elkerülése és a beszéd gördülékenyebbé tétele.

• A magyar nyelvben a névmásokat két nagy csoportra osztjuk:

1. *Csak főnevet helyettesítő névmások.* Ezek a névmások mindig csak konkrét személyekre, dolgokra utalnak:

- Személyes névmás: *én, te, ő, mi, ti,ők.*
- Birtokos névmás: *enyém, tiéd, övé, miénk, tiétek, övék.*
- Visszaható névmás: *magam, magad, maga, magunk, magatok, maguk.*
- Kölcsönös névmás: *egymás.*

2. *Főnevet, melléknevet és számnevet is helyettesítő névmások.* Ezek a névmások attól függően változnak, hogy mire kérdezőnk rá vagy mire mutatunk velük:

- Mutató névmás: (pl.: *ez, az, ilyen, ennyi*) – egy dologra vagy tulajdonságra mutatunk rá velük.
- Kérdő névmás: (pl.: *ki?, mi?, milyen?, hány?*) – választ várunk velük.
- Vonatkozó névmás: (pl.: *aki, ami, amilyen, ahány*) – mellékmondatokat kapcsolnak a főmondatához.
- Határozatlan névmás: (pl.: *valaki, valami, némelyik*) – nem tudjuk vagy nem akarjuk pontosan megnevezni a dolgot.
- Általános névmás: (pl.: *mindenki, bárki, senki, semmi*) – mindenkire vagy senkire vonatkozik.

A SZÓALKOTÁS MÓDJAI

A *szóalkotás* a szókincs bővülésének egyik lehetséges módja: a nyelvben meglévő elemek felhasználásával hozunk létre új szavakat.

A szóalkotásnak többféle fajtáját különböztetjük meg:

- **szóképzés** (pl.: *napozás*),
- **szösszetétel** (pl.: *napszemüveg*),
- **ritkább szóalkotási módok** (pl.: *bicaj*).

Szóalak: szótő + toldalékok (*képző, jel, rag*), az összetett szavak több szótövet tartalmaznak.

SZÓ = SZÓTŐ + KÉPZŐ + JEL + RAG

SZÓKÉPZÉS

Amikor egy *szótő*höz valamilyen *képzőt* illesztünk, akkor egy új szót, egy *képzett szót* kapunk.

Például: *ház + as = házas*

alapszó + képző = képzett szó

Egy alapszóhoz több képzőt is kapcsolhatunk, az így létrejött szóalak a *továbbképzett szó*.

Például: *ház + as + ít + ás = házasság*

A képzett szó jelentésének a magvát mindig az alapszó jelentése adja meg. A képző megváltoztathatja az alapszó szófaját.

A képzők csoportosítása:

- **igéből igét képzők:** *mos + akodik, beszél + get,*
- **igéből névszót képzők:** *néz + és, fél + én, fest + mény,*
- **névszóból névszót képzők:** *szép + ség, asztal + os, kert + ész,*

- névszóból igét képzők: *szép + ít, szép + ül, tavasz + odik,*
- igéből igenevet képzők: *ír + ni, ír + ó, kér + t, kér + endő,*
ír + va.

167. Alkoss szavakat a megadott képletek alapján!

- a) szótő + képző; b) szótő + jel; c) szótő + rag;
- d) szótő + kötőhang + képző; e) szótő + kötőhang + jel;
- f) szótő + kötőhang + rag

168. Bontsd elemeire az alábbi szavakat!

kalászat, kocsira, bátyjának, újítják, írásuknak, egyetek,
hajózott, szegélyig, szabályokban, béküljön

169. Alkoss 3-3 szót az alábbi szerkezeteknek megfelelően!

- a) szótő + képző + jel + jel;
- b) szótő + képző + képző;
- c) szótő + képző + jel;
- d) szótő + képző + képző + jel;
- e) szótő + jel + jel + rag;
- f) szótő + képző + jel + rag

170. Töltsd ki a táblázatot! Utána jellemezd a toldalékot!

Alapszó	Képzett szó	Képző
tanul	tanuló	
olvas	olvasó	
ház	házikó	
szép	szépség	
fut	futás	

171. Toldalékold a szavakat úgy, hogy minél hosszabb szót kapj a végén! Bontsd elemeikre az új alakokat!

- a) könyv + tartó → _____
- b) nap + fény → _____
- c) iskola + udvar → _____
- d) kémia + labor → _____
- e) víz + csap → _____

172. Alkoss mondatpárokat az alábbi szavakkal úgy, hogy a zárójelben található mindkét szót felhasználd! Hány új szóval kell kiegészítened a kapott mondatot, hogy értelmes legyen?

- a) A, diákok, szorgalmas, készítettek. (tanul → tanuló)
- b) A, kertben, sok, szép, nyílt. (virág → virágos)
- c) A, nagyon, gyors, volt. (fut → futó)
- d) A, mind, voltak. (könyv → könyves)

173. Bontsd szerkezeti elemeikre a szavakat! Állapítsd meg, milyen típusú képző szerepel bennük! Írd melléjük a megfelelőt!

- a) tanuló → _____
- b) szépség → _____
- c) futás → _____
- d) házikó → _____
- e) nagyít → _____

174. Javítsd ki a következő mondatok hibásan írt szavait!

1. Semilyen körülmények közt sem vállalhatod eszt a feladatot,
2. Ehez nem kel komentár.
3. A Fradi csatárai már két golt lőtek.
4. Az összeesküvők új terveket szőtek.
5. Hid el, nem lesz ez így jó!
6. Ne tetesétek magatokat!
7. Tetetetet jókedvel ült közöttünk.
8. Csak ne mentegetődz!
9. Tudtunkal és beleeggyezésünkkel vet részt a tárgyalásokon.

SZÓÖSSZETÉTEL

A szóösszetétel a szóalkotásnak az a módja, amelynek során két szó összevonásával egy új szót alkotunk.

Például: *zene + kar = zenekar*
nap + fény = napfény

Az összetett szavak lehetnek **kéttagúak** (*tölgyfa*) vagy **többtagúak** (*tölgyfaág*).

Két részre – előtagra és utótagra – bonthatjuk őket (*tölgy + fa*).

Az összetett szavakat az elő- és utótagjuk közötti viszony alapján csoportosítjuk.

A szóösszetételek típusait foglalja össze a következő táblázat.

A SZÓÖSSZETÉTELEK TÍPUSAI

1. SZERVES SZÓÖSSZETÉTELEK	
ALÁRENDELŐ ÖSSZETÉTELEK	MELLÉRENDELŐ ÖSSZETÉTELEK
alanyos szóösszetételek (<i>napsütötte, nyakatekert</i>)	valódi mellérendelő összetételek (<i>búbánat, apraja-nagyja</i>)
tárgyas összetételek (<i>lábtörlő, egyetért</i>)	szóismétlések (<i>alig-alig, nőttön-nő</i>)
határozós összetételek (<i>magasugrás, célbadobás</i>)	ikerszók (<i>ugrabugrál, fidres-fodros</i>)
jelzős szóösszetételek (<i>tejfölösszájú, tízperc,</i> <i>háztető</i>)	

jelentéstömörítő szóösszetételek <i>(patyolatfehér, csigalépcső)</i>	
SZERVETLEN SZÓÖSSZETÉTELEK <i>(Miatyánk, csakhogy)</i>	

A szókapcsolatokat különírjuk, az összetett szavakat egybe, egyes esetekben kötőjellel.

- Ha a két tag jelentését figyeljük, megállapíthatjuk, hogy szószerkezettel vagy összetett szóval van dolgunk.

Például: *betegápolónő* = beteget ápoló személy
négyszög = mértani fogalom, síkidom
négy szög = négy darab szög

- Ha mindkét taghoz járul toldalék, akkor kötőjellel írjuk.

Például: *jött-ment, jövő-menő*

- Ha csak az utótág toldalékolható, akkor egybeírjuk.

Például: *irkafirka, búbánatra*

- A többszörösen összetett szavak esetében szótagszámlálást alkalmazunk: hat szótagig egybeírjuk, fölötté kötőjellel.

Például: *rézdombormű, mássalhangzó-hasonulás*

175. Írd le helyesen az alábbi összetett szavakat!

anyagcserevizsgálat, ádámcsutka, fényárnyjáték, Mátyás-templom, kerekasztalkonferencia, nyelvtanházifeladat, herculeserejű, rézaranyötvözet, pálfordulás, hidegvízcsap

176. Az alárendelő összetett szavak milyen csoportjaiba sorolhatók az alábbi szavak?

atomerőmű, semmittevő, hófödte, vámvizsgálat, napraforgó, kétnyelvű, csigalépcső, eszeveszett, gyorsvonat, partraszállás, magvaváló, motorcsónak, egynapi, tagbaszakadt, vendéglátóipar

177. Írd le helyesen az alábbi mellérendelő összetett szavakat!

ideoda, hírneves, ugribugri, többékevésbbé, irulpirul, csihipu-hi, rúgkapál, dimbesdombos, hírneves, hányaveti

178 Mi a különbség a szerves és a szervetlen szóösszetétel között?

a) A szerves szóösszetételben a két szó között van kapcsolat a jelentés és a képzők szerint, a szervetlenben pedig nincs jelentésbeli kapcsolat.

b) A szerves összetétel mindig rövid, a szervetlen mindig hosszú.

c) A szerves összetételben mindig kötőjel van, a szervetlenben nincs.

d) A szerves összetételben az egyik szó melléknév, a szervetlenben igéből képzett szó szerepel.

179. Jelöld, hogy a szó szerves vagy szervetlen összetétel!

- a)** könyvborító → _____
- b)** almafa → _____
- c)** kékfény → _____
- d)** futball-labda → _____
- e)** vasútállomás → _____

180. Egészítsd ki a mondatokat a megfelelő összetett szóval!

- a)** A diák a _____ fiókjába tette a könyvét. (*könyv + polc*)
- b)** A kertben gyönyörű _____ nyílt. (*nap + virág*)
- c)** Az _____ az iskola előtt állt. (*iskola + busz*)
- d)** A fürdőszobában a _____ csöpögött. (*víz + csap*)

181. Az alábbi mondatokban hibás az összetett szó írása. Javítsd ki, és határozd meg a típusát!

- a)** könyv tartó az asztalon áll. → _____
- b)** nap fény melegítette a bőrt. → _____

c) iskola udvarban játszottak. → _____

d) futball labda pattogott a pályán. → _____

182 Írj 5-6 mondatos rövid szöveget az alábbi címmel: Nyári kalandom!

Feltétel:

- legalább 5 összetett szót használj,
- jelöld, hogy szerves vagy szervetlen összetétel-e,
- írd le az alkotóelemeit minden szó mellett!

183. Milyen fajtájú összetett szavakat teremtett Weöres Sándor? Gyűjtsd ki ezeket csoportosítva!

a) *Majomország*

Hej, de messze majomország,
ott terem majomkenyér,
majomablak majomrácsán
majomnótát ráz a szél.

Majomtéren, majomréten
majomhősök küzdenek,
majomszanatóriumban
sírnak majombetegek.

Majomtanártól majomlány
majomábécét tanul ...

b) *Történelem és földrajz*

Gyerekkorod képes-kártyái. Szálkás
öreg fiókban bélyeggyűjtemény.
Mint hajdanán, ovális lámpafény
borul rád. Itt az első holdraszállás ...

c) *A tájrongáló*

Ez pedig itt senki más:
fasorok irtója,
mesebeli fanyűvő
késői utóda,
csillog-villog keziben
a hatalmas balta,
s hol jegenyesort talál:
uccu neki, rajta! ...

RITKÁBB SZÓALKOTÁSI MÓDOK

Új szavak nemcsak szóképzéssel és szóösszetétel-
lel keletkezhetnek, hanem *egyéb szóalkotási mó-
dokkal* is.

Szóelvonás

Azt a szóalkotási módot, amikor egy alapszót képzett vagy összetett szónak vélnek, s képzett alapszavát vagy végződését önállóan használják. Így keletkezett a *gyárt* igéből a *gyár* főnevünk, a szóvégi *t* hangot ugyanis képzőnek vélték, s elhagyták, azaz elvonták a szótól.

Például: *vádol* → *vád*
tapsol → *taps*
nagytakarítás → *nagytakarít*
gépírás → *gépír*

Szórövidülés

A szórövidülés esetén úgy változik meg a szó alakja, hogy vagy csak a szó eleje, vagy a vége marad meg. Így keletkezett a *tulajdonosból* – *tulaj*, *csokoládéból* – *csoki*, *történelemből* – *töri*.

Napjainkban ez a fajta szóalkotási mód túl elterjedt, s a nyelv művelők szerint gügyögővé teszi a nyelvet, ezért érdemes kerülnünk.

Például: *információ* – *infó*
futball – *foci*
óvoda – *ovi* stb.

A szórövidítés továbbképzése: a beceneveknél fordul elő gyakran ez a szóalkotási mód.

Például: *Péter* → *Peti* + *ke*, *Mária* → *Mar* + *csi*

Szóvegyülés

Azt a szóalkotási módot nevezzük így, amikor két azonos vagy rokon jelentésű szó hangalakjának keveredésével jön létre új szó, és ennek a jelentése hasonló vagy megegyező az eredeti szavakéval.

Például: *csupa + kopasz = csupasz*
csokor + bokréta = csokréta
zavar + kerget = zargat
ordít + kiabál = ordibál
motor + hotel = motel

Szóösszerántás

Ez a szóalkotási mód annyiban különbözik az előzőtől, hogy két, különböző jelentésű szó hangalakjából keletkezik egy új, harmadik szó, melynek jelentése is eltér az előző szavakétól.

Például: *cső + orr = csőr*
csatorna + alagút = csalagút

Szóhasadás

Gyakori, hogy egy szónak két vagy több alakváltozata is él a nyelvünkben egymás mellett, s ezek idővel jelentésükben is elkülönülhetnek egymástól – ez a folyamat a szóhasadás.

Például: *család ~ cseléd*
csekély ~ sekély
neje ~ nője
kever ~ kavár
éberen ~ ébren
vacok ~ vacak

MOZAIKSZÓ

Leginkább az intézménynevek körében elterjedt szóalkotási mód.

Két fajtája van:

1. Betűszó: a szókapcsolatok kezdőbetűiből alkotott szavak.

Például: *MÁV – Magyar Államvasutak*

MTA – Magyar Tudományos Akadémia

ELTE – Eötvös Loránd Tudományegyetem

Ritkábban, de előfordulnak köznévi betűszók is:

áfa – általános forgalmi adó, gyes – gyermekgondozási segély.

2. Szóösszevonás vagy mozaikszó: nemcsak a szókapcsolat kezdőbetűiből jön létre, hanem betűcsoportokból alakul ki az így alkotott szó.

Például: *Mahart – Magyar Hajózási Részvénytársaság közért – Községi Élelmiszer-kereskedelmi Részvénytársaság*

Összegezve:

• Nyelvünkben a meglévő elemek felhasználásával is alkotunk új szavakat. Így bővítjük szókincsünket. A szóalkotás bővülésének ez a módja a **szóalkotás**. A szóalkotásnak többféle fajtáját különböztetjük meg:

• **szóképzés.** A szótőhöz hozzáteszünk egy képzőt, ezáltal egy új szót hozunk létre. A képző megváltoztatja a szó jelentését:

süt → sütemény; lapát → lapátol stb.

- **szóösszetétel.** Két szót egymásba kapcsolunk, így hozunk létre összetett szavakat. Az összetett szó első fele az *előtag*, a második pedig az *utótag*:

számoló + gép → számológép; fény + kép → fénykép.

Fajtái: szerves *alárendelő* és *mellérendelő*, valamint szervetlen összetételek.

- **Ritkább szóalkotási módok:**

- szórövidülés,
- szóösszerántás,
- szóhasadás,
- szóelvonás,
- mozaikszó-alkotás,
- betűszók,
- szóösszevonás.

184. Írd le a következő szavaknak és kifejezéseknek a helyes rövidítéseit!

délelőtt, körülbelül, és a többi, milliméter, hektoliter, deciliter, Budapest, hrvny, igazgatóhelyettes, északkelet, délután, földszint, özvegy, doktor, televízió, időszámításunk előtt, 8. évfolyamos tanuló, időszámítás

185. Írd le a rövidítések teljes alakját!

Bp., Ft, pl., DNy, FTC, i. m., BUÉK, vö., stb., kg, dr

186. Képezz betű- vagy mozaikszavakat!

Egyesült Nemzetek Szervezete
Magyar Államvasutak
Ásványolaj-forgalmi Vállalat
kiskereskedelem
Állami Vagyongyűjtés

187. Nézz utána, mit jelentenek az alábbi mozaikszavak!

gyes, Ofotért, MOL, becsszó, sebváltó, viszlát

188. Az alábbi rövidített, betűszó vagy idegen eredetű szó egy hosszabb kifejezésből származik. Nézz utána, és írd le a teljes formáját!

1. OK
2. DNS
3. mobil
4. hibrid

189. Írd le a következő hangutánzó szavak jelentését, majd foglald mondatba őket!

- csattog
- búg
- pöfög
- susog

190. Versenyezzetek! Ki tud több összetett szót szerkeszteni a szavak rendezetlen halmazából? Egy szó (esetleg toldalékkal) többször is felhasználható.

fél, ház, elő, vesz, kölcsön, tető, padlás, tér, ablak, építés, emelet, rá, szoba, korlát, burkol, borít, fa, bővít

A MAGYAR HELYESÍRÁS ALAPELVEI

A helyesírás olyan szabályrendszer, amely a nyelv írásbeli rögzítését irányítja.

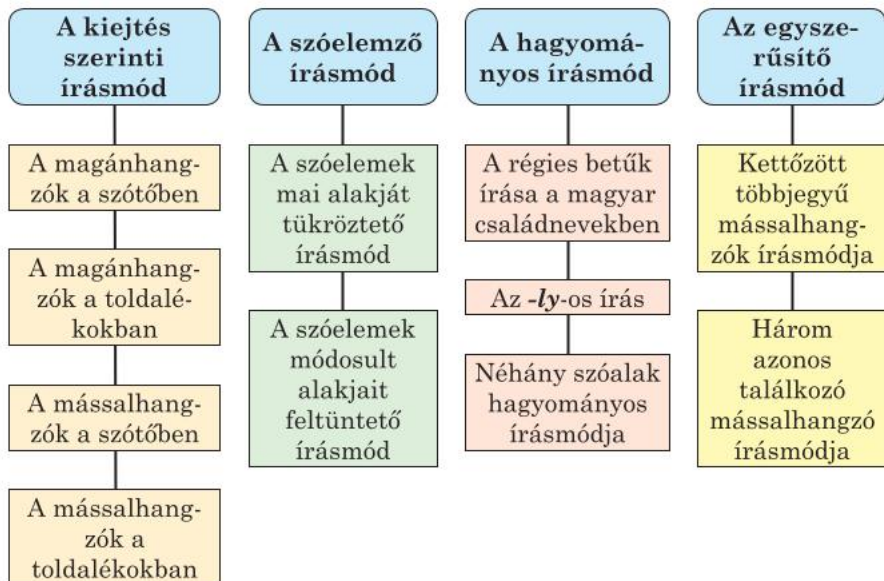
Helyesírásunk betűíró, hangjelölő, értelemtükröző, mely törekszik a hagyományápolásra és a gazdagságra is.

Minden beszédhangnak külön jele van, de csak egy hangja (kivéve a *j* és az *ly*).

2015-ben megjelent *A magyar helyesírás szabályai* 12. kiadása, ezt tekintjük mérvadónak.

A magyar helyesírásnak 4 alapelve van. Az alapelvek helyesírásunk átfogó irányítói, melyek útmutatásul szolgálnak az írásban.

A MAGYAR HELYESÍRÁS FŐ ALAPELVEI

A KIEJTÉS SZERINTI ÍRÁSMÓD

A *kiejtés szerinti írásmód* azt jelenti, hogy szavaink és toldalékaink nagy részét *a kiejtésnek megfelelően írjuk le*. Ahol rövid hangot hallunk, ott rövid magánhangzót vagy mássalhangzót, ahol pedig hosszú hangot hallunk, ott hosszú írunk. Ilyenkor a magánhangzóra ékezetet teszünk, a mássalhangzókat megkettőzzük.

Például: *kar, kár, kel, kell, megy, meggy*

A kiejtés elvének alkalmazásakor fontos helyesírási szabályok érvényesülnek.

- A szóelemeket (*szótövek, képzők, jelek, ragok*) a lehetőséghez képest köznyelvi kiejtésük szerint írjuk.

Például:

láz	+ -s, -talan, -telen, -va, -ve, -bb, -t, -j, -n, -tól stb.
fény	
ír	
tíz	
húsz	
véd	

- Az **-ú, -ű** a **főnevek végén** általában hosszú: *fű, mű, tű, borjú, betű, fiú, interjú, kátyú*.

Kivételek: *adu, alku, áru, bábu, batyu, daru, falu, gyalu, kapu, lapu, satu, szaru, zsalu, anyu, apu, Icu, bürü, eskü, menü, revü*.

- Némely **-ú, -ű** végű főnév **-l igeképzős** változatában a szóvégi **-ú, -ű** megrövidül: *ború – borul, hegedű – hegedül*.

- Az **-í, -ú, -ű** bizonyos szavakban toldalékolás után is hosszú marad: *szelíd – szelídít, szív – szívtelen, szúr – szúrós, úr – úrben*.

1. Az **-í, -ú, -ű** bizonyos szavakban némely toldalék előtt **megrövidül**.

Például: *víz – vízben, vízi*, DE: *vizet, vizes, vizünk*
út – útban, úti, DE: *utat, utas, utunk*
tűz – tűzben, tűzi, DE: *tüzet, tüzes, tűzünk*

Segítséget jelenthet, ha e szavakat a *kéz – kez* ragozáshoz hasonlítjuk. Ahol a *kéz* szóban az *é* hang *e*-re vált, azok előtt a toldalékok előtt az *-í, -ú, -ű* is rövidül: *kéz – kézben, kézi*, DE: *kezet, kezes, kezünk*.

2. Az *-í* néhány szóban csak bizonyos toldalékok előtt **rövidül** meg.

Például: *zsír – zsíros*, DE: *zsiradék*
tíz – tízes, DE: *tized*
bújik – bújtat, DE: *bujkál*

3. Mindig **hosszú magánhangzót** írunk:

- az *-ít, -dít, -sít* képzőben, például: *épít, építmény, tanít, tanító; buzdít, buzdítás, mozdít, mozdítva; állandósít, állandósítani*,
- az *-ú, -ű, -jú, -jű* képzőben, például: *egyenáramú, fehér falú, mérsékelt árú, négylábú; bőkezű, jószívű, nagy kiterjedésű, tiszta vizű; hosszú szempillájú; éles elméjű*.

A köznyelvben vannak olyan szavak, amelyek kétféle alakban használatosak. Ilyenkor általában az írásban is mindkét alakváltozat használata helyes – olvashatjátok *A magyar helyesírás szabályai* 2015-ben megjelent tizenkettedik kiadásában.

- **Magánhangzók** tekintetében a következő szavak:

csepeg – csöpög, fedél – födél, fel – föl, seprű – söprű,
csoda – csuda, csorog – csurog,
dől – dűl,
hova – hová,
levő – lévő, mienk – miénk, tied – tiéd,
lábás – lábos,
lány – leány, rá – reá.

- **Mássalhangzók** tekintetében a következő szavak:

benn – bent, fenn – fent, kinn – kint, lenn – lent,
gyerek – gyermek,
foltoz – foldoz,
bólingat, kacsingat, tekinget – bólintgat, kacsintgat, tekintget.

Összegezve:

- fonetikusan le tudjuk írni, amit hallunk;
- a szóelemeket (szótövek, képzők, jelek, ragok) a lehetőséghez képest köznyelvi kiejtésük szerint írjuk,
- legnagyobb részük ezt az írásformáját tartja meg akkor is, ha több szóelemből álló szóalakba kerül,
- szavaink legnagyobb részének csak egyetlen, az általános köznyelvi kiejtést tükröző írott formája van.

191. Írj le a füzetedbe a híd, lúd, tűz szavak 5-5 toldalékos alakjából olyanokat, amelyekben az **í, ú, ű** megrövidül!

192. Készítsetek táblázatot! Egy tanuló kezdje el mondani az ábécét, amiből csak az **a** hangot mondja ki hangosan, a többi magában. Egy másik tanuló egyszer csak megállítja. Amelyik betűnél éppen tart, azzal a betűvel kell mindenkinek az adott oszlopokba a megfelelő szavakat írni. Bizonyos idő elteltével mindenki olvassa fel, hogy mit írt! Figyeljete a helyesírásra!

ország	város	falu	fiú	lány	növény	állat	tárgy
--------	-------	------	-----	------	--------	-------	-------

193. Írjatok 10 magánhangzóra végződő szót! Ellenőriztétek a helyesírástokat! Használjátok A magyar helyesírási szótárt!

194. Keressetek olyan szó párokat, amelyek csak a magánhangzók időtartamában különböznek, de teljesen mást jelentenek! Készítsetek ezekhez a szavakhoz meghatározásokat, hogy az osztálytársaid ki tudják találni, milyen szó párokra gondoltál!

Például: borsot – borsót, kor – kór, tör – tőr

195. Egészítsd ki írásban a szavakat **i-í** vagy **u-ú** magánhangzókkal!

d_csér, _gér, d_szeleg, szel_d, k_sér, ép_t, ny_jt, ny_lánk,
s_rlódás, gy_jtós

196. Írd le szótagolva, kiejtés szerint az alábbi részletet az Itt a nyíl! mibe löjjem? című versből!

Itt a nyíl! mibe löjjem?
 Királyi szék áll előtttem,
 Belelövöm bársonyába,
 Hogy csak úgy porzik kínjába'.
 Éljen,
 Éljen a köztársaság!

(Petőfi Sándor)

197. Pótold a hiányzó betűket a szavakban! Fogalmazz velük mondatokat, úgy írd le a füzetbe!

ó...di, rö...tön, pünkö..., mind...árt, mind...ájan, ka...zsi,
 sze...fű

198. Bontsd elemeire az alábbi szavakat!

látja, festet, festett, sótlan, sótalan, frissebbek, hosszabban,
 kertészkedik

Például: *tanulóknak*

Szótő
tanul

képző
ó

jel
k

rag
nak

199. Írd le helyesen az alábbi, kiejtés szerint írt szavakat! Magyarázd meg!

méksem, azombelül, köszpont, pirozsbarna, megkkíván

A SZÓELEMZŐ ÍRÁSMÓD

Tapasztaltatók már, hogy a mássalhangzók a kiejtésben gyakran hatnak egymásra, ezért többnyire *másképp ejtjük, mint ahogy írjuk*.

Ilyenkor már nem elegendő a kiejtés alapelve, hanem a pontos jelöléshez a szót *elemeire bontjuk: szótőre és toldalékra*, az összetett szót pedig *előtagra és utótagra*. Csak így lehet a találkozó mássalhangzókat pontosan feltüntetni.

Amikor a toldalékos vagy összetett szavakban a találkozó mássalhangzók hatnak egymásra, akkor azokat a *szóelemzés elve szerint* írjuk le.

Például: *barátság* (= barát + ság)

barátaival (= barát + ai + val)

barátfüle (= barát + fül + e)

állatbarát (= állat + barát)

A szóelemzés elve érvényesül:

- ha a szó egészét másképp mondjuk ki, mint a szóelemeket külön-külön.

Például: *kertje* = kert + je, *néztük* = néz + t + ük

község = köz + ség, *szállnak* = száll + nak

- A toldalékos szavak egy részében a szóelemeket nem eredeti alakjukban, hanem módosult változatukban használjuk.

Például: *házzal* (= ház + zal), *fusson* (= fus + s + on)

A *házzal*, *fusson* esetében például a *ház* tőhöz a *-val* rag módosult *-zal* formában járul, illetőleg a *fut* igének *fus-* a felszólitó módban használatos töve, és ehhez a módjelet *-s* változatban tesszük hozzá.

- A zöngésség szerinti részleges hasonulás esetén a következő mássalhangzópárok ejtésekor: *p – b*, *t – d*, *ty – gy*, *k – g*, *f – v*, *sz – z*, *s – zs*, *c – dz*, *cs – dzs*, amelyeknek tagjait ugyanazon a helyen és módon képezzük, csak hogy az egyiket a hangszalagok rezgése nélkül, tehát zöngétlenül, a másikat a hangszalagok

rezgésével, tehát zöngésen. Ha egymás mellé kerülnek, a kiejtésben az első hang zöngéesség szempontjából többnyire hasonul az utána következőhöz. Írásban a szótövet, toldalékokat pontosan, eredeti alakjukban mutatjuk be.

Például:

	Ejtés	Írás
ablak + ban	[<i>ablagban</i>]	ablakban
tűz + hőz	[<i>tűszhöz</i>]	tűzhöz
ad + hat	[<i>athat</i>]	adhat
lök + dös	[<i>lögdös</i>]	lökdös
szív + telen	[<i>szíftelen</i>]	szívtelen
nép + dal	[<i>nébdal</i>]	népdal
víz + szint	[<i>vísszszint</i>]	vízszint

• Az **anya**, **atya**, valamint a **nagy** szavakhoz **j**-vel kezdődő birtokos személyjel vagy birtoktöbbsesítő jel (**-ja**, **-juk**, **-jai**) járul, a kiejtésben a **j** teljes hasonulása következik be. Az írás ezt a **szó belseji teljes hasonulást** nem jelöli.

Például: any + ja – [*annya*] anyja
 any + juk – [*annyuk*] anyjuk
 aty + ja – [*attya*] atyja
 aty + juk – [*attyuk*] atyjuk
 nagy + jai – [*naggyai*] nagyjai

• A **gy** és az **ny** végű igékhez **j**-vel kezdődő határozott (tárgyas) ragozású igerag (**-ja**, **-juk**, **-játok**, **-ják**) vagy a felszólító mód **-j** jele járul, a kiejtésben a **j** teljes hasonulása következik be. Írásban ezt a **teljes hasonulást nem jelöljük**, az ige megtartja eredeti **gy**-t és **ny**-t, valamint a toldalék eredeti **j** hangjának jelét.

Például: hagy + játok – [*haggyátok*] hagyjátok
 hagy + juk – [*haggyuk*] hagyjuk
 fogy + j + on – [*foggyon*] fogyjon

hány + ja – [hánnya] hányja
hunyt + ják – [hunnyák] hunyják

• Ha az **összetett szó előtagja** hosszú mássalhangzóra végződik (pl.: *sakk*), **utótagja pedig ugyanazzal a mássalhangzóval kezdődik** (pl.: *kör*), akkor megtartjuk az alkotó tagok eredeti írásmódját, az **összetételt kötőjellel tagoljuk**.

Például: *balett-táncos, sakk-kör, dzsessz-szerzemény, expressz-szerű, puff-féle*

• Ha **-val, -vel és -vá, -vé** határozórag járul az azonos mássalhangzóra végződő szavakhoz. Ezt a kiejtésbeli módosulást írásban (általában) **betűkettőzéssel** jelöljük.

Egy rövid mássalhangzóra végződő
szó + -val, -vel, -vá, -vé

Például: *bottal, cukorral, késsel, arannyal, rozssal, négygel, tudóssá, szénné, vízzé, királlyá, özvegyé*

Egy hosszú mássalhangzóra végződő
szó + -val, -vel, -vá, -vé

Például: *jobbal, tollal, tettel, jobbá, tollá, tetté, gallyal, könnyel, meggyel, könnyé, rosszá*

• Az **egy** szó bizonyos alakjait hosszan ejtjük, de minden alakját **egy gy**-vel írjuk.

Például: *egy, egyik, egyetlen, együvé, együtt, egyéb, egyed, egyenlő, egybe, egyre, egység, egyet, egyért, egyes, egyezik*

• A **kis** szó fokozott alakjait és ezek származékait **hosszú s**-sel ejtjük, de **egy s**-sel írjuk.

Például: *kisebb, legkisebbnek, kisebbedik, kisebbít, kisebbség*

• A **-t** végű igék felszólító módú, határozott (tárgyas) ragozása, egyes szám 2. személyű rövid alakokban is **ts**-t írunk a **-d** személyrag előtt.

Például: *ejtsd, mártsd, tanítsd*

• A **lát** és a **bocsát** ige, továbbá a **lót-fut** összetétel felszólító módú alakjaiban sem az igető véghangját, sem a felszólító mód jelét (-j) nem eredeti alakjukban tüntetjük fel, hanem mind a **tő végi t**-nek, mind pedig a **módjelnek -s**-sé módosult változatát írjuk le.

Például: *alkoss, hallgassák, kössétek, nevéssen, nyissátok, bocsássa, lássuk, lósson-fusson*

• Az **az, ez** mutató névmás **z**-je **teljesen hasonul a mássalhangzóval kezdődő toldalékok első hangjával**. Betűkettőzéssel **jelöljük a teljes hasonulást**.

Például:

<i>abba</i> (az + ba)	<i>arra</i> (az + ra)
<i>ebbe</i> (ez + be)	<i>erre</i> (ez + re)
<i>ahhoz</i> (az + hoz)	<i>akkor</i> (az + kor)
<i>ehhez</i> (ez + hez)	<i>ekkor</i> (ez + kor)
<i>akképp</i> (az + képp)	<i>avval, azzal</i> (az + val)
<i>ekképp</i> (ez + képp)	<i>evvel, ezzel</i> (ez + vel)

• Mindig **hosszú mássalhangzót** írunk azokban a szavakban is, amelyek az **az, ez** névmások és a **-fajta, -féle, -kora** utótagok kapcsolatából állnak.

Például: *affajta, afféle, akkora, effajta, efféle, ekkora*

• A névutók a mutató névmás **a-, e-** alakjával alkotnak összetételeket, akkor a következőképpen írjuk:

Például: *afelé, afölött, amiatt, emellett, eszerint, évégett*

• A **dz** és a **dzs** a toldalékok hatására, és a hasonulásából eredő hosszúságot a szavakban is feltüntetjük.

Például: *eddzük, peddze, briddzsel*

Összegezve:

A szóelemzés elve érvényesül a következő **mássalhangzó-változásokban**:

- **zöngésség szerinti részleges hasonulás** (*fogkrém, azt*),
- **a képzés helye szerinti részleges hasonulás** (*azonban, ponty*),
- **írásban jelölt teljes hasonulás** (*késsel, másszatok, ekkor*),
- **írásban nem jelölt teljes hasonulás** (*merészség, bátyja*),
- **összeolvadás** (*adjátok, játszik*); **rövidülés** (*hallgat, magasabbra*).

200. Írd le a füzetedbe a felsorolt szavakat! Jelöld a szótövet, majd válaszd le a toldalékokat!

egészség, barátság, község, legkisebb, nagyobb, akkor, ezzel, anyja, kertje, látják, hídjai, ekképpen, akkor, királlyá, nagyjai, gallyal, meggyel, vízzé

201. Alkoss új szóalakot a megadott utasítás alapján! Az így kapott szavakkal alkoss mondatokat!

kedves + képző + rag

regény + jel + rag

énekel + jel + rag

barát + képző + rag

egész + képző + rag

jó + jel + rag

hó + képző + rag

202. Írd le az alábbi kis szöveget! Keresd meg benne 10 gyerek nevét, amit elrejtettünk! A megtalált nevekhez kapcsolj **-val, -vel** toldalékokat!

Tegnap is tavaszias, enyhe szellő fújt. A más napokon rádiót hallgató gyerekek piros kabátban, dideregve, de vígan talpaltak a tarka réten. Hátról a cica is feküdt a hasán, dorombolt.

203. Írd le minden szó tövét és toldalékait! Milyen különbségek figyelhetők meg a helyesírásuk és a kiejtésük között?

1. olvasgatunk → szótő: ..., képző: ..., jel: ..., rag: ...
2. szépség
3. egészségetekre!
4. tollaslabda

204. Töltsd ki a táblázatot!

Szó	Tő	Képző	Jel	Rag
játszadoztunk				
könyvecskéink				
futballistáknak				

205. Írd ki a mondatból a kiemelt szót, majd végezd el szerkezeti elemzését!

1. A **tanulmányaimat** már befejeztem.
2. Sokat **játszadoztunk** a parkban.
3. A **virágoskertben** dolgozik.

206. Az általad választott öt szóból alkoss legalább 4 további szót különböző szóelemekkel!

Pl.: **ír** – író, írók, íróké, írókéban

207. Írj 5 saját mondatot úgy, hogy mindegyikben legyen legalább egy szó, amely szóelemző írásmód szerint írandó (pl. több szóelemből áll)!

208. Alkoss az alábbi szavakkal egy-egy mondatot! Magyarázd meg, miért fontos, hogy ezeknek a szavaknak a helyesírásában a szóelemzés elvét alkalmazzuk! Írj további példákat!

könyvel – könyvvél
helyesel – helyessel
mézcsepp – mézcsepp

kedvel – kedvvél
gipszel – gipsszel
kicsempézték – kicsempézték

A HAGYOMÁNYOS ÍRÁSMÓD

Helyesírásunk bizonyos esetekben a hagyományt követi, eltér a mai hangjelölési rendszertől.

Ez az elv akkor érvényesül, amikor a máig megőrzött írásmód sem a kiejtés, sem a szóelemzés elvével nem magyarázható.

Vannak olyan *régi családnevek* is, amelyekben megtartjuk a ma már egyébként nem használatos, *hagyományos írásmódot*. Például: *Széchenyi, Madách*

Ide tartoznak még az *ly*-nal írt szavak: *gólya, folyó, osztály*

Írás	Ejtés	Írás	Ejtés
Batthyány	[battyányi]	Rákóczi	[rákóci]
Madách	[madács]	Kossuth	[kosut]
Kováts	[kovács]	Széchenyi	[szécsényi]
Dessewffy	[dezsőfi]	Thököly	[tököli]
Egressy	[egresi]	Zichy	[zicsi]

- Ha a családnevekben a régies mássalhangzó a szó végén áll, akkor a hozzájuk kapcsolódó *-val, -vel* toldalékok mindig az ejtésbeli formához hasonulnak.

Például: *Móriczcal, Madáchcsal, Mikszáthtal*

- A hagyományos írásmódú neveket kiejtésük szerint választjuk el.

Például: *Ben-czúr, Szé-che-nyi, Kos-suth*

- Betűrendbe soroláskor a régies betűket szétbontjuk.

Például: az *Eőry* az *e* betűnél keresendő

- A hosszú mássalhangzóra végződő régies családnevek teljes hasonulásakor kötőjelet teszünk a szótő és a rag közé.

Például: *Páll-lal, Sóss-sal*

Valamikor nem okozott gondot a *j* hang kétféle írásmódja, mert *j* hang is kétféle volt.

Ma viszont érdemes néhány fontos szabályt megjegyezni.

- Szó elején csak a *lyuk*, *lyukas*, *lyukad*, *lyukaszt* szavakban és származékaikban írunk *ly*-t.

- *ly* van a hagyományos írásmódú szavak tövében: *folyik*, *csermely*, *gólya*.

- *ly*-nal írjuk a névmásokat: *ily*, *ilyen*, *mely*, *amely*, *amelyik*, *mily*, *milyen*, *oly*, *olyan*.

- *ly* van az *-ály*, *-ély* végű szavak toldalékában: *engedély*, *osztály*, *tekintély*.

- Az igék és névszók toldalékaiban *j*-t kell írni: *írj*, *alkudj*, *csizmája*, a szebbjét.

- *j*-vel írjuk a tejtermékek nevét: *tej*, *tejföl*, *tejszín*, *vaj*, *sajt*, *joghurt*.

- *j*-vel írjuk az egytagú testrészeket: *fej*, *száj*, *ujj*, *máj*, *haj*.

- *j* van sok egytagú igében: *fáj*, *fej*, *fúj*, *jár*, *jön*, *jut*, *sejt*, *fojt*, *hajt*, *fejt*, *váj*, *rejt*, *ejt*, *lejt*.

- Előfordul, hogy a kétféle írásmód más-más szót jelöl:

csuklya – *csukja*, *hely* – *hej*.

Összegezve:

- a máig megőrzött hagyományos írásmóddal régebbi korok emlékét őrizzük;

- vannak olyan családnevek, amelyekben **megtartjuk** a ma már egyébként nem használatos, **régies betűket**:

Rákóczi, *Batthyány*,

- köznyelvünk hangrendszerében már nincs meg a régi *ly* hang, írásunk azonban **megtartotta ezt a betűt**.

209. Kapcsolj **-val**, **-vel** ragot az alábbi családnevekhez! Figyeld meg, milyen esetekben változik a toldalék!

Kossuth, Széchenyi, Kodály, Goethe, Félix, Arany, Shakespeare, Madách, Ady, Vörösmarty, Weöres, Hemingway

210. Írd le betűrendben a következő családneveket!

Moór, Czuczor, Tóth, Dessewffy, Csetz, Tartsay, Joó, Thököly, Cházár

211. Határozd meg, és írd le annak a híres nőnek vagy férfinak a nevét, aki ezekhez a meghatározásokhoz kapcsolódik!

Életem nagy szerelme Petőfi Sándor. _____

A Magyar Tudományos Akadémia megalapítója vagyok.

A *Himnusz* című versemre vagyok a legbüszkébb.

II. Rákóczi Ferenc édesanyját vettem feleségül. _____

212. Írd le a szavakat, pótolod a hiányzó **j** vagy **ly** betűket! A füzetben ceruzával húzd alá a bepótolt betűket!

kirá..., fo...ó, ...egesmedve, é...szaka, if...úság, kristá...,
kasté..., erké..., ...ukas, he...esírás, tava..., szófa..., fo...osó,
hógo...ó, ...égpá...a; te..., zsíva..., ünnepé..., ibo...a, műse...em,
óha..., mé...ség, te...fő, tenge...

213. Alkoss mondatokat a megadott szóalakokkal!

estélye _____
estéje _____
hej _____
hely _____
folyt _____
fojt _____

214. Gyűjts magyar írók, költők és más híres személyiségek családneveit, írd be a füzetbe! Nézz utána a neten, hol születtek ezek az emberek! Hogyan kapcsolódnak vidékünkhöz, Kárpátaljához?

215. Válaszolj írásban a kérdésre felsorolt szavakkal! **Kivel? Mivel?**

- a) forint, pénz;
- b) gyöngy, kulcs;
- c) Kodály, Arany;
- d) Kossuth, Móricz;
- e) kg, cm;
- f) bal, kép;
- g) jobb, sakk

AZ EGYSZERŰSÍTŐ ÍRÁSMÓD

Helyesírásunk néhány esetben észszerű **egyszerűsítést** alkalmaz, ahol ez nem megy az értelem rovására.

A magyar helyesírás a többjegyű betűk kettőzésekor és három azonos mássalhangzó találkozásakor **egyszerűsítést** alkalmaz.

Például ez történik a többjegyű mássalhangzóknál:
gally (*galyly helyett*), *annyi* (*anynyi helyett*),
valamint három egyforma mássalhangzó esetében:
többe (*több + be helyett*), *grammal* (*gramm + mal helyett*).

- A többjegyű betűk (pl. **cs, dz, dzs, gy, ly, ny sz, ty, zs**) kettőzött alakját a tőszóban és a toldalékos alakban egyszerűsítve írjuk, vagyis a betűnek csak az első jegyét ismételjük meg.

Például: *hosszú, loccsan, meggy, fütty, jeggyel,*
mésszel, rosszal, briddzsel, eddzék, játsszunk

- Ez a szabály érvényes a tulajdonnevekre is.

Például: *Arannyal, Kodállyal*

- Egymás mellé kerülő három azonos mássalhangzó a toldalékolás következtében jöhet létre, ezeket kettőre egyszerűsítjük.

Például: *tollal* (= *toll + lal*)
füttyel (= *fütty + tyel*)
orra (= *orr + ra*)
hallak (= *hall + lak*)
könnyé (= *könny + nyé*)

- Ez a szabály nem érvényesíthető a tulajdonnevekre (még akkor sem, ha kisbetűs elemükről van szó) és a szóösszetételekre. Ezekben az esetekben kötőjellel kapcsoljuk a hosszú mássalhangzóhoz a vele azonos mássalhangzót.

Például: *Kiss-sel, Wichmann-nal*
Mariann-nal, Bernadett-tel
balett-táncos, sakk-kör, rossz-szívű

- Nem egyszerűsítjük az összetett szavak tagjainak határán található azonos kétjegyű betűket.

Például: *ésszerű, mésszerű, kulcscsomó,
jegygyűrű, nagygyűlés, díszszázad*

- Nem egyszerűsítünk elválasztáskor.

Például: *hosz-szú, locs-csan*

- Ha egy földrajzi név **-i**-re végződik, és **-i** képzővel látjuk el, a képzett alakban nem kettőzzük az **i**-t, hanem csak egyet írunk.

Például: *Helsinki + i = helsinki*

Összegezve:

- a többjegyű betűk kettőzött alakját a tőszókbán és a toldalékos alakokban csonkítottan írjuk; a betűnek csak az első jegyét ismétljük meg:

fütttyent, asszony és nem füttyent, aszszony,

- nem egyszerűsítjük azonban az összetett szavak tagjainak határán találkozó azonos kétjegyű betűket:

kulcscsomó, nagygyűlés,

- három azonos mássalhangzót még akkor sem írunk le egymás után, ha a szó elemzése ezt megkívánná:

címzett + től = címzettől,

- ez a szabály nem alkalmazható a családneveknél (*Papp-pal*) és az összetett szavak összetételeinek határán (*jegygyűrű, futball-labda*).

216. Kapcsolj **-val, -vel** ragot az alábbi köznevekhez! Figyeld meg, hol fordul elő egyszerűsítés!

asztal, sakk, tavasz, sál, gally, fog, sirály, meggy, kard, autó, telefon, cikk

217. Írd le helyesen az alábbi szavakat!

kulcs + csomó

idény + nyitás
nagyobb + ban
bükk + vel
Mariann + nak
Zsanett + vel

218. Kapcsolj **-val, -vel** ragot az alábbi család- és keresztnemekhez!
Figyeld meg, milyen esetekben változik meg a toldalék!

Marcell, Papp, Babits, Rákóczi, Gaál, Kamill, Szabolcs, Ádám,
Gárdonyi, Henriett, Mariann, Eötvös, Márk, Kazinczy

219. Pótold a következő szavakban a hiányzó mássalhangzókat!

a...ony, di...eföld, fü...szó, kö...edén, me...fa, sü...ed,
ha...údal, me...dörgés, fa...úmirigy, ho...úság, fenyőfaga...,
kö...csepp, lo...an

220. Fogalmazd meg a példák alapján, mikor nem alkalmazzuk helyesírásunkban szabályosan az egyszerűsítés elvét!

- a) nagygyűlés, díszszemle, jegygyűrű _____
- b) Tarr-ról, Hoffmann-né, Hermann-nál _____
- c) rossz-szívű, sakk-kör, balett-táncos _____
- d) dzsessz-szerű, expressz-szerű, puff-féle _____

221. Gyűjts példákat a szövegből a helyesírási alapelvekre! Melyik irodalmi műből való ez a részlet?

A gépház mögött tele volt ordítással a levegő. A vörösingesek azt hitték, hogy győztek, a három erőd derekasan tüzelt, és ez megakadályozta őket abban, hogy felrohanjanak a farakásokra.

A szélső erődben Barabás ingujjra vetkőzve úgy harcolt, mint egy oroszlán. Egyebet se csinált, csak az öregebb Pásztort vette célba. Egymás után puffantak a puha homokbombák Pásztor fekete fején.

Kiejtés elve: _____

Szóelemzés elve: _____

Hagyomány elve: _____

Egyszerűsítés elve: _____

222. Bontsd elemeire a következő szavakat! Jelöld a szóelemeket a szokásos módon! Helyesírásunk alapelvei közül melyek érvényesülnek?

kapzsi, mindnyájan, tavaly, eddzetek, jeggyel, Grimm-mel, barátság

223. Írd le helyesen az alábbi, kiejtés szerint írt szavakat!

méksem, azombelül, köszpont, mekkíván, pirozsbarna, anynya, báttya

224. Bontsd elemeire az alábbi szavakat!

lapogatnak, látja, festet, festett, sótlan, sótalan, frissebbek, hosszabban, kertészeket

Így:

Szótő	képző	jel	rag
lap	(o)z + gat	–	-nak

225. Alkoss az alábbi szavakkal egy-egy mondatot! Magyarázd meg, miért fontos, hogy ezeknek a szavaknak a helyesírásában a szóelemzés elvét alkalmazzuk! Mondj további példákat!

- a) könyvel – könyvvvel
- b) mézcsepp – mézscsepp
- c) kedvel – kedvvel
- d) gipszel – gipsszel
- e) kicsempézték – kicsempészték

MONDATTANI ISMERETEK

A MONDAT FOGALMA ÉS FAJTÁI

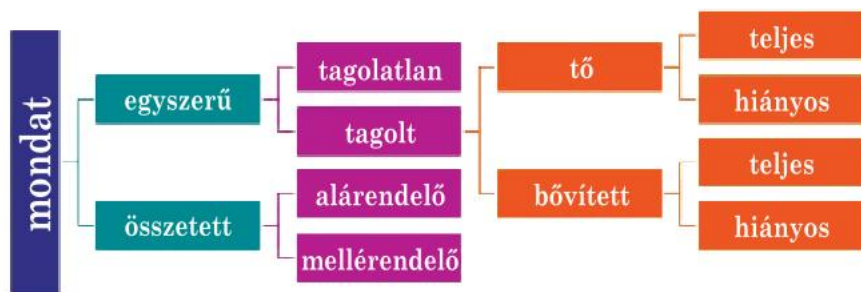
A *mondat* a szöveg legkisebb önálló egysége. A mondat szavakból áll, amelyek nyelvtanilag összefüggnek egymással, és együtt teljes gondolatot fejeznek ki. A mondat tehát egy befejezett gondolat.

A magyar mondatokat az alábbi szempontok szerint osztályozzuk:

1. Szerkezetük szerint: *egyszerű, összetett, többszörösen összetett.*
2. Tagolódásuk szerint: *tagolt, tagolatlan.*
3. Logikai minőségük szerint: *állító, tagadó (tiltó).*
4. A beszélő szándéka vagy a mondat tartalma szerint: *kijelentő, kérdő, óhajtó, felszólító, felkiáltó.*

A mondat szerkezete szerint lehet *egyszerű* és *összetett*. A kettőnél több tagmondatból álló mondat – *többszörösen összetett*.

Az egyszerű mondat tagolódása szerint lehet *tagolt* (mondatrészekre bontható) vagy *tagolatlan* (nem osztható mondatrészekre).

A tagolt egyszerű mondat lehet:

- **Tőmondat:** csak alanyból és állítmányból áll.

Például: *Ádám iszik.*

• **Bővített mondat:** az **alanyon** és **állítmányon** kívül más mondatrészt is tartalmaz.

Például: *Ádám vizet iszik.*

• **Hiányos mondat:** hiányzik belőle az **alany** vagy az **állítmány**. Az állítmány hiánya mindig hiányos mondatot eredményez. Az alany elmaradása esetén a mondat nem feltétlenül hiányos, mert az ige személyragja megmutathatja, ki a cselekvő.

Például: *Vizet iszik.*

226. Olvasd el az alábbi mondatokat! Készíts táblázatot, ahol a megfelelő oszlopba írod őket: tömondat, bővített mondat, hiányos mondat, tagolatlan mondat! Minden típushoz írd még két-két megfelelő példát!

1. Ádám sétál.
2. Tegnap este moziba mentünk.
3. Szia!
4. Péter kenyeret eszik.
5. Víz folyik a csapból.

227. Az alábbi tömondatokat bővítsd úgy tárggyal, határozóval, jelzővel, hogy a végeredmény még mindig egyszerű mondat legyen! A kész mondatnak készítsd el az ágrajzát!

1. Kata olvas.
2. A fiú fut.
3. Anyu főz.

228. Húzd alá a tagmondatokat, és jelöld a határait függőleges vonallal (|)!

1. Amikor hazaértem megvacsoráztam.
2. A lány olvasott és a fiú rajzolt.
3. Tudtam hogy el fogsz jönni.

229. Alakítsd át az egyszerű mondatokat összetett mondatokká!

1. Esik az eső. Otthon maradunk.
2. Késő van. Lefekszem.
3. A kutya ugat. A postás jön.

230. Alakítsd át az alábbi összetett mondatokat egyszerű mondatokká!

1. Amikor véget ért az óra, elmentünk haza.
2. Tudom, hogy igazad van.
3. Az a fiú, aki ott áll, a testvérem.

231. Melyik mondat tagolatlan? Indokold meg választásod! Fogalmazd meg, hol, milyen helyzetekben célszerű használni a tagolatlan mondatokat!

1. Állj meg!
2. A kutya ugat.
3. Péter olvas a parkban.
4. Hajrá!

232. Írd le, hogy az összetett mondat mellérendelő vagy alárendelő! Lehetőség szerint alakítsd át ellenkező típusúvá!

1. Szeretek olvasni, és szeretek rajzolni.
2. Elmentem, mert fáradt voltam.
3. Meglátogattuk azt a várost, ahol születtem.
4. Tanult, de nem sikerült a vizsga.

A beszélő szándéka szerint a mondatokat öt típusra osztjuk: *kijelentő, kérdő, felkiáltó, felszólító és óhajtó mondat*. Ezek a típusok a közlés célját, az érzelmi viszonyulást és a hallgatóra való hatást (kérés, parancs) határozzák meg, melyet a beszédben hanglejtéssel, írásban pedig írásjelekkel (., ?, !) jelölünk.

a) Kijelentő mondat

Egyszerű közlést fejez ki. Hanglejtése nyugodt, ereszkedő, írásjele pont (.).

Például: *Ma este későn megyek haza.*

b) Kérdő mondat

• **Eldöntendő kérdés:** a válasz *igen* vagy *nem*. A hanglejtés emelkedő-ereszkedő.

Például: *Látod ezt?*

• **Kiegészítő kérdés:** kérdőszóval kezdődik (*Ki?*, *Mi?*, *Hol?* stb.). A hanglejtés általában ereszkedő. Írásjele kérdőjel (?).

Például: *Hogy vagy?*

c) Felkiáltó mondat

Érzelmet fejez ki (öröm, fájdalom, meglepetés). Hangsúlya erős, írásjele felkiáltójel (!).

Például: *Fáj az ujjam!*

d) Felszólító mondat

Kérést, parancsot vagy tiltást fejez ki. Írásjele gyakran felkiáltójel.

• **Tiltószók:** *ne, se*

• **Tagadószók:** *nem, sem*

e) Óhajtó mondat

Vágyat vagy kívánságot fejez ki. Gyakran indulatszóval kezdődik, az ige sokszor feltételes módban áll. Írásjele felkiáltójel.

Például: *Bárcsak szép idő lenne!*

A mondatokat logikai minőség szerint két fő csoportra osztjuk: **állító** vagy **tagadó** mondatokra. Az állító mondat tényként közöl valamit, míg a tagadó mondat a tagadószó (*nem, sem, ne, se*) használatával elveti az állítást.

Minden mondatfajta lehet állító vagy tagadó.

Például:

- Állító kijelentő: *Ma szerda van.*
- Állító óhajtó: *Szeretnék szántani!*
- Állító felkiáltó: *De szép ez a festmény!*
- Tagadó kijelentő: *Nem akarok elmenni ma délután.*
- Tagadó óhajtó: *Ó, bárcsak ne mennék haza!*
- Tagadó felkiáltó: *Ne nyúlj a ládához!*
- Eldöntendő tagadó kérdés: *Nem kérsz kekszet?*
- Kiegészítő tagadó kérdés: *Miért nem kérsz kekszet?*

A felszólító mondat tagadó formája mindig **tiltó mondat** lesz.

233. Töltsd ki a megadott táblázatot a tanultak alapján!

A mondatfajták a beszélő szándéka szerint

Mondatfajta	Mit fejez ki?	Hang-lejtés	Írásjel	Példa
Kijelentő				
Kérdő – eldöntendő				
Kérdő – kiegészítő				
Felkiáltó				
Felszólító				
Óhajtó				

234. Írd át az alábbi mondatokat a megadott formára!

1. Állító kijelentő → tagadó kijelentő:

Péter elmegy ma a boltba. → ...

2. Állító óhajtó → tagadó óhajtó:

Bárcsak esne holnap az eső! → ...

3. Állító felszólító → tagadó felszólító (tiltó mondat):

Menj át az úttesten! → ...

4. Eldöntendő kérdés tagadó formája:

Te kérsz csokit? → ...

5. Kiegészítő kérdés tagadó formája:

Miért jöttél ide? → ...

235. Írd a mondatok után a tartalom szerinti (kijelentő, kérdő, felszólító vagy óhajtó) típusukat!

1. Holnap elutazunk kirándulni.
2. Mikor kezdődik a szünet?
3. Vigyázz a lépcsőn!
4. Bárcsak hamarabb érkezne a busz!
5. Ne felejtse el a házi feladatot!
6. Milyen szép ez a táj!

236. Alakítsd át a mondatokat a megadott típusúvá!

1. Kijelentő → kérdő:

Megírtad a leckét. → _____

2. Kijelentő → felszólító:

Becsukod az ajtót. → _____

3. Kijelentő → óhajtó:

Holnap jó idő lesz. → _____

4. Kérdő → kijelentő:

Eljössz velünk moziba? → _____

237. Javítsd ki a mondatokat úgy, hogy megfeleljenek a zárójelben megadott mondattípusnak!

1. Hozod a könyvet. (felszólító)
2. Milyen szép idő van. (kérdő)
3. Jössz holnap. (óhajtó)
4. Ne felejtse el. (kijelentő)

238. Olvasd el a verset! Állapítsd meg a mondatok típusát!

Nádas

Aludtál-e már nádtető alatt?
Láttad-e ott, hogy kel fel a nap?
Hallgattad-e szélben, hogy zsong a nád,
ha megéri a virradat?

Ugye, nem láttad? Nem láttál semmit!
Se nádirigót, se kócsagot,
se a vadrécék kéktükrű szárnyát,
se víz mélyén rengő csillagot...

Raktál-e tüzet tavalyi nádból?
Füstje simogatta arcodat,
ha felkel a hold, és a lidércfény
táncol a tündöklő ég alatt.

Láttál-e ezer szárcsafiókát?
Úszó fészket a nagy vízen?
S hallgattad-e ködös hajnalokon
a vándormadár, hogy mit izen?...

És nádi széna volt-e a párnád?
Millió béka a muzsikád?
Imbolygó bagoly kedves barátod?
Nyáron sült keszeg a vacsorád?

Fürödtél-e már csendben és fényben,
este, ha lobban a néma tűz,
s a nádas felett átszáll az álom,
s rád sóhajt lágyan a puha fűz?...

Álmod ha őrzi millió nádszál,
és tartja feletted az eget,
neked adja a csillagos békét,
és megcsókolja a szívedet.

(Fekete István)

239. Olvasd el a következő részletet Mikszáth Kálmán *Szent Péter esernyője* c. regényéből! Írd le, és határozd meg a mondatok fajtáját a beszélő szándéka szerint!

– Tessék tovább olvasni,
közjegyző úr!

A közjegyző kurtán felelte:

– Nincs tovább.

A csodálkozás felszisszenése hangzott.

Egyszerre a végrendelethez rohantak.

– Az lehetetlen!

A közjegyző vállat vont.

– Pedig egy betű sincs több.

– De hát a többi vagyona? A csehországi uradalom?

– Arról nem végrendelkezik.

Én annyit olvashatok, amennyi írva vanon. Ezt az egyet beláthatják az urak.

– Megfoghatatlan! – hörögte Gregorics Gáspár.

A MONDAT RÉSZEI

A mondat különböző *mondatrészekből* (állítmány, alany, tárgy, határozó, jelző) áll. Ezek szófaji és alaktani tulajdonságok alapján különíthetők el.

ÁLLÍTMÁNY

A mondat legfontosabb része. Megmutatja, hogy az alany mit csinál, mit cselekszik, mi történik vele.

Típusai:

- **Igei állítmány:** az állítmány ige, és jelzi a módot, időt, számot, személyt.
- **Névszói állítmány:** névszóval fejezzük ki (főnév, melléknév stb.), az állítmány jelen idő, kijelentő mód, E/3.

Például: *A veréb madár.*

- **Névszói-igei (összetett) állítmány:** névszó + létige (van, volt, lesz).

Például: *A madár veréb volt.*

ALANY

Megnevezi, kiről vagy miről állítunk valamit. Általában főnév vagy főnévi értékű szó.

Fajtái:

- **határozott** alany,
- **határozatlan** alany (pl.: *valaki, valami*; T/3 állítmánnyal),
- **általános** alany (pl.: *bárki, akárki*, „az ember”, T/1, T/3 igék) alanytalan mondatok: időjárás, természeti jelenségek (*Dörög. Villámlik.*)

TÁRGY

Az **állítmány** bővítménye. Megnevezi azt, amire a cselekvés irányul, vagy amit a cselekvés létrehoz. Lehet **iránytárgy** vagy **eredménytárgy**, **jelölt** vagy **jelöletlen**, **határozott** vagy **határozatlan**.

HATÁROZÓ

Az **állítmányba** foglalt **cselekvés**, **történés**, **létezés** körülményeit fejezi ki.

Gyakori típusai: **hely-**, **idő-**, **mód-**, **eszköz-**, **szám-**, **ok-**, **cél-**, **állapot-**, **társ-**, **eredet-**, **eredmény**, **fok-mérték-**, **részes-**, **hasonlító-**, **állandó** határozó.

JELZŐ

Az **alany** bővítménye: megmutatja annak minőségét, mennyiségét vagy birtokosát.

Fajtái: **minőség-**, **mennyiség-**, **birtokos-**, **értelmező** jelző.

240. Töltsd ki a táblázatot a megadott szempontok alapján!

A mondatrészek áttekintése

Mondatrész	Meghatározás	Kérdőszava(i)	Példa
Állítmány	Cselekvést, történést fejez ki	Mit állítunk? Mi történik?	<i>Peti olvas.</i>
Alany			
Tárgy			
Határozó			
Jelző			

241. Állapítsd meg, milyen típusú állítmánnyal találkozol! Írd a mondat mellé: igei, névszói, névszói-igei! Bővítsd a mondatokat! Készíts ágrajzot!

1. A fa magas.
2. A gyerekek játszanak.
3. A szoba csendes volt.
4. A madár leszállt.
5. A diák fáradt.
6. Bálint katona.

242. Határozd meg az alany fajtáját! Írd a mondat mellé: határozott, határozatlan, általános, alanytalan! Bővítsd a mondatokat! Készíts ágrajzot!

1. Valaki bekopogott az ajtón.
2. A tanár megmagyarázta a feladatot.
3. Dörög az ég.
4. Terítve van az asztal.
5. Akárki eltévedhet.
6. Mindenki megoldotta a feladatot.

243. Keresd meg a tárgyat, és nevezd meg a fajtáját! Írd a mondat mellé: iránytárgy, eredménytárgy; jelölt, jelöletlen; határozott, határozatlan!

1. Megjavítottam a biciklit.
2. Beírta a szót a füzetbe.
3. Elolvastam a könyvet.
4. Megírta a házi feladatát.
5. Lerajzolta a házat.
6. Engem moziba hívtak.
7. Megkötötte a pulóvert.

244. Aláhúzással jelöld az alábbi mondatok határozóit, majd nevezd meg a fajtájukat! Cseréld ki a mondatban a határozót más típusúra úgy, hogy értelmes mondatot kapj!

1. A gyerekek a kertben játszanak.
2. Holnap reggel indulunk.

3. A fiú nagy lendülettel rúgta el a labdát.
4. Kati villával ette meg a salátát.
5. A kutya a félelemtől ugat.

245. *Húzd alá a mondatok jelzőit, és nevezd meg a típusait (minőség-, mennyiség-, birtokos-, értelmező jelző)!*

1. A piros labda elgurult.
2. A három macska aludt az ágyon.
3. A diákok füzetét begyűjtötte a tanár.
4. Vettem csizmát, pirosat.
5. A kis faház mögött egy kert található.

246. *Végezd el a mondatok elemzését!*

1. A kék madár gyorsan elrepült a tó fölött.
2. A gyerekek szorgalmasan készítették a házi feladatot.
3. A régi ház előtt egy autó parkol.
4. Valaki hangosan benyitott a terembe.
5. A tanulók nagy figyelemmel hallgatták a tanárt.
6. A szomszéd kerékpárja a fal alatt áll.

247. *Írj saját mondatokat a megadott feltételek szerint!*

1. Egy mondat névszói-igei állítmánnyal
2. Egy mondat két különböző határozóval
3. Egy mondat minőség- és birtokos jelzővel
4. Egy mondat eredménytárggyal

248. *Elemezd a következő mondatokat a tanult módon! Rajzold le az ágrajzát!*

Ádám mindig jókedvű. Szívesen nézi a kabarékat a televízióban. A bátyjának viszont sokszor rossz a hangulata. Édesanyjuk gyakran korholja is emiatt.

A RENDSZERMONDAT ÉS A SZÖVEGMONDAT

A **rendszermondat** egy elvont, általános kijelentés, míg a **szövegmondat** egy konkrét kijelentés, egyedi, valós beszédhelyzetben elhangzó mondat.

A **rendszermondat** szigorú nyelvtani szabályok szerint szerkesztett mondat, amely legalább egy alanyból és állítmányból áll.

A **szövegmondat** a különböző kommunikációs helyzetekben használt mondat, ami nem mindig esik egybe a nyelv nyelvtani szabályai szerint szerkesztett mondattal, a szövegbe ágyazottság következtében lehet például hiányos.

A rendszermondat a beszédhelyzettől független, a szöveghez tartalmilag nem kötődő mondat.

Például: *a példamondat egy nyelvtani szabályhoz*

A szövegmondat a szöveg része, összefügg a szöveg többi szövegmondatával.

249. A mondatokat alakítsd át úgy, hogy az első változat rendszermondat, a második pedig szövegmondat legyen! Figyelj a szöveg helyzetre és a mondat teljességére!

Például: Rendszermondat: *A tanulók megírták a dolgozatot.*

Szövegmondat: *Megírtuk.*

250. Határozd meg, milyen mondatok az alább olvashatók! Alakítsd át őket!

- a) A fiú felszaladt a lépcsőn.
- b) A busz öt perc múlva indul.
- c) A kutya ugatni kezdett.

251. Olvasd el az alábbi párbeszédet! Írd ki belőle a hiányos szövegmondatokat, majd írd melléjük, hogyan hangoznának rendszermondatként!

- Megjöttél?
- Még nem.

- Akkor mikor?
- Hát... majd később.

252. Alkoss egy 4-5 mondatból álló rövid párbeszédet vagy elbeszélést, amelyben legalább 3 szövegmondat és 1 rendszermondat szerepel! A rendszermondatot húzd alá!

253. Olvasd el az alábbi rövid szöveget, majd jelöld meg benne a rendszermondatokat és a szövegmondatokat! A rendszermondatot aláhúzással, a szövegmondatot hullámos vonallal húzd alá!

Késő őszt volt már, amikor Anna hazatért az iskolából. Fáradtan dobta le a táskáját. A fák lombhullatással készülnek a télre. – Na végre, megjöttél! – kiáltotta a testvére.

254. Emese elkezdte lejegyezni azt a mesét, amelyet a dédnagymamájától hallott. Néhány mondat után rádöbrent, mindent kiejtés szerint írt le. Segíts neki kijavítani a hibáit!

Eccer volt, hol nem volt, volt eccer egy boldoktalan kirájjány. Száasszor is mekkérték már a kezét a nyalka hercegek, grófok, válogatott legények, de ő bizony mindig nemet mondott. Töpször rimánkodott kirájjattya, hogy ne válogasson már annyit.

– Sokszor megmontam már. Pont hetvenhéccer. Nem megyek férhez ehez a sok hozományvadászhoz. Nekem ojan társ kell, aki engem szeret, nem a vagyonomat! – toppantott a kirájkisasszony.

- Húzd alá a hibásan írt szavakat!
- Írd le őket helyesen!

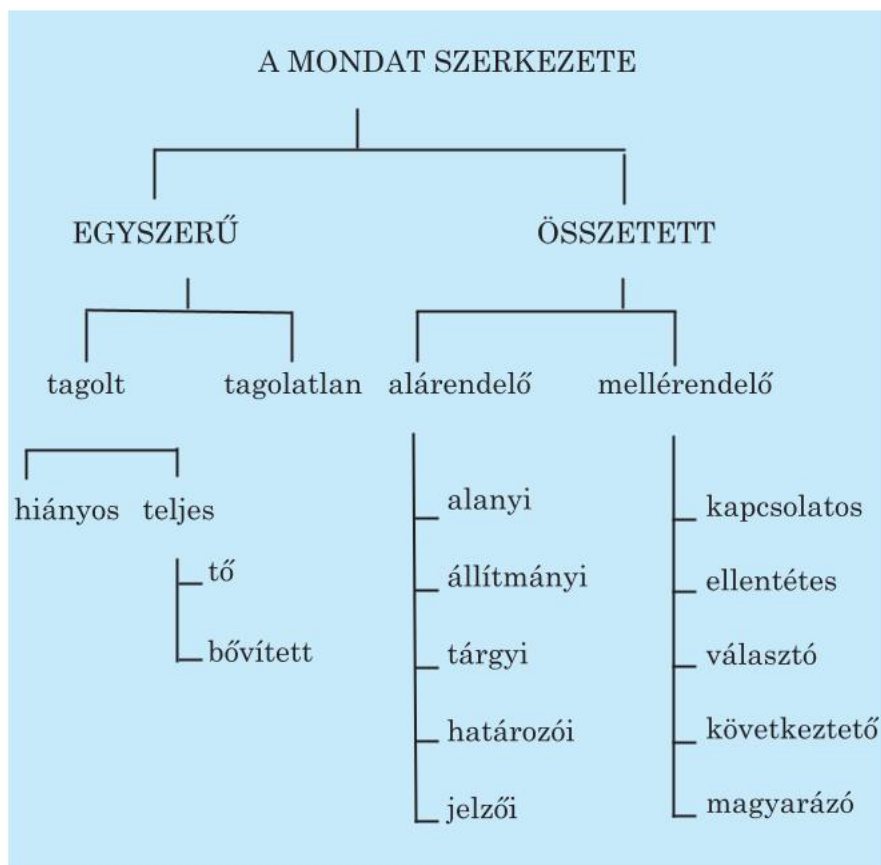
AZ ÖSSZETETT MONDAT

Az előző osztályban már részletesen tanultátok az összetett mondatokat. Ebben a tanévben röviden összefoglaljuk és felelevenítjük ismereteiteket róla.

Az összetett mondatnak két fajtáját különböztetjük meg aszerint, hogy tagmondatai között milyen viszony van. Ennek alapján az összetett mondatok lehetnek *mellérendelő* és *alárendelő* összetett mondatok.

A MONDATOK OSZTÁLYOZÁSA

A MELLÉRENDELŐ ÖSSZETETT MONDAT

A mellérendelő összetett mondat két egyenrangú, egymással tartalmi-logikai viszonyban álló tagmondatból áll, melyeket kötőszóval vagy anélkül kötünk össze.

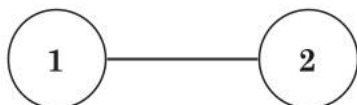
Tagmondatai főmondat értékűek, egy szinten találhatóak. A mondatvégi írásjelet az utolsó tagmondat határozza meg.

Például:

1

2

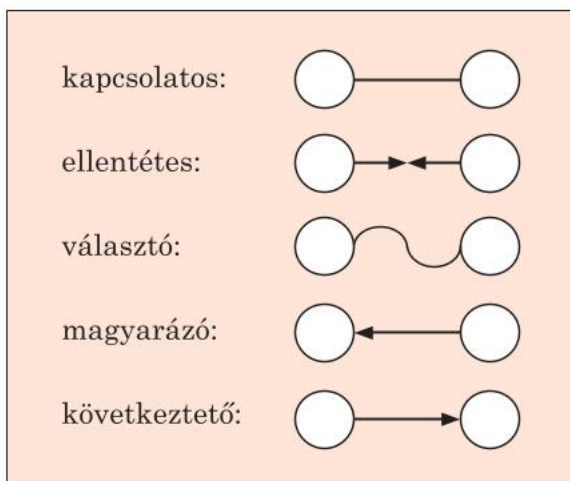
Az ajtó kinyílt, | és a lány belépett. (Mikszáth Kálmán)

A példamondatban van kötőszó. Ez csupán a tagmondatok összetartozását emeli ki, a mondatok tartalmi kapcsolata nem függ tőle.

A mellérendelő összetett mondatok öt fajtáját különböztetjük meg a tagmondatok közötti tartalmi kapcsolat szerint: **kapcsolatos, ellentétes, választó, magyarázó és következtető** mellérendelő összetett mondat.

A mellérendelő összetett mondat típusai és jelölésük:

A mellérendelő összetett mondatok gyakoriak az összefüggéseket feltáró, a dolgokra magyarázatot kereső, következtetéseket megfogalmazó, tartalmi kapcsolatokat, ellentéteket bemutató, esetleg választási lehetőségeket felkínáló szövegekben. Megtalálhatók elbeszélő művekben, szóbeli és írásbeli beszámolókbán, levelekben, problémafelvető és -magyarázó ismeretterjesztő szövegekben, részletezőbb beszélgetésekben, vitákban.

255. *Elemezzétek az alábbi mondatokat!*

Előttünk már hamvassá vált az út,
És árnyak teste zuhant át a parkon. (Tóth Árpád)

Összenéztünk, és nevettünk a gyerekes tréfán.
(Móricz Zsigmond)

256. *Olvassátok el Ady Endre A magyar Ugaron című versét! Keresétek meg benne az összetett mondatokat! Ábrázoljátok a szokott módon!*

Elvadult tájon gázolok:
Ős, buja földön dudva, muhar.
Ezt a vad mezőt ismerem,
Ez a magyar Ugar.

Lehajlok a szent humuszig:
E szűzi földön valami rág.
Hej, égig-nyúló giz-gazok,
Hát nincsen itt virág?

Vad indák gyűrűznek körül,
Míg a föld alvó lelkét lesem,
Régmúlt virágok illata
Bódít szerelmesen.

Csönd van. A dudva, a muhar,
A gaz lehúz, altat, befed
S egy kacagó szél suhan el
A nagy Ugar felett.

257. Figyeljétek meg az összetett mondatokat a szövegben! Határozzátok meg a típusát, és ábrázoljátok azokat!

Piszkosan hömpölygött alá az ár, s a partok tömött fűzfabok-rairól nemcsak a leveleket tépdelte le alul, de a kérget is lehámozta, itt-ott kirepedt az olvadékony földből egy darab, s elmállott a vízben. Hajnalra szélesebb csipke szeli majd a határt, s a cikcakkjai is újak lesznek!

Gerendák, ajtók és mindenféle házi eszközök úsztak a hullámokon, szakajtó, zsúp és ablaktábla. (Egész házakat mosott el a víz valahol!) Azután jött egy petrence, utána pedig valami négy-szögletes tuskót gurítottak a habok...

A holdfény éppen oda vágódott. Nem tuskó biz az, de tulipántos láda, s nini, egész csuda, milyen szépen ül ott a tetején egy picike bárány.

Az ám, most, hogy ím a partnak hozza a szél, Tóth-Pernye Jánoséktól egészen jól látszik, amint két hátulsó lábát alászedve, az első lábacskaíval megkapaszkodik.

Szép patyolatgyapjas, két fekete folt van a hátgerincén, piros pántlika a nyakában. Nagyon szerethette valahol valaki!

(Részlet Mikszáth Kálmán
A néhai bárány c. elbeszéléséből)

Réti Zoltán akvarellje, 2010

A kapcsolatos, az ellentétes és választó mellérendelt összetett mondatok

A *kapcsolatos összetett mondat* tagmondatai tartalmilag összefüggnek, s általában a második tagmondat egy picivel továbbviszi az elsőben megfogalmazott gondolatot, vagy egy újabb mozzanattal egészíti ki, bővíti.

1

2

Egyszer csak a homlokához kap, | s még a kalapot is feltolja rajta...

(Móricz Zsigmond)

Jelölése:

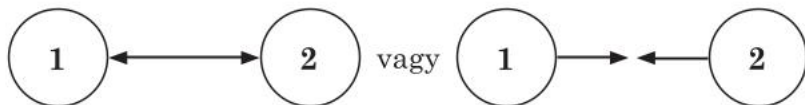
Ellentétes mondatnak nevezzük az olyan mellérendelő összetett mondatot, melynek tagmondatai között ellentét, ellentmondás van.

1

2

Nem én láttam, | csak hallottam valakitől.

Jelölése:

Választó mondatnak nevezzük az olyan mellérendelő összetett mondatot, melynek tagmondatai választási lehetőséget tartalmaznak.

1

Elmegyünk a színházba, | vagy itthon maradunk.

2

Jelölése:

258. Olvasd el a szöveget! Állapítsd meg, és ábrázold az összetett mondatok típusait!

A tanár úr felállott a pódiumon, s körülnézett az osztályn. Ez egy feszült s kínos pillanat volt, mert most nézte ki, hogy kit szólítson fel feleletre. Igyekezett tehát mindenki olyan közönyös és fel nem tűnő lenni, hogy valamiképp ki ne híja a figyelmét. A diákok úgy értenek a mimikrihez, mint semmiféle más moszat sem a természetben. Misi pláne a mindent tudó és semmire sem gondoló gyereket utánozta; isten ments, hogy meglássék rajta a pakk boldogsága, akkor a tanár szeme most mindjárt rácsapna, s jaj.

Valahol egy hátulsó padban szólított ki egy gyereket a tanár, s Misi fellélegzett, most már látta, hogy meg van mentve, mert a tanár szokása az volt, hogy rávetette magát az osztálynak egyikét tájékkára, s az egyforma tudású tanulókat leckéztette ki. (...)

Misi drukolt, ha közelében volt, mert sohasem volt biztosítva az ember, hogy meg nem szólítja azt, aki éppen a keze ügyében van.

(Részlet *MóriczZsigmond Légy jó mindhalálig* c. kisregényéből)

Szulyovszky Sarolta rajza

pódium – emelvény, dobogó; **mimikri** – utánnézés; **pakk** – csomag

259. Elemezd a mondatokat a tanult forma szerint!

1) Odarohant anyjához szótlanul, és átölelte, megcsókolta arcát, kezeit.

(Jókai Mór)

2) Megnépesült a part, s itt-ott megvillant egy-egy ásó vagy kapa.

(Mikszáth Kálmán)

3) Hervad már ligetünk, s díszei hullanak.

(Berzsenyi Dániel)

4) Minden bástyánál van már olyan emelvény, de a Sándor-bástyán újra kell csinálniuk.

(Gárdonyi Géza)

A következtető és magyarázó mellérendelt összetett mondatok

Következtető utótagú mondatnak nevezzük az olyan mellérendelő összetett mondatot, melynek második tagmondata az elsőből okszerűen következik.

OK → OKOZAT

1

2

Beköszöntött az ősz, | tehát betakarítjuk a termést.

Jelölése:

A magyarázó utótagú összetett mondat második tagmondata utólagos magyarázatot, megerősítő részletezést, esetleg helyreigazítást közöl.

OKOZAT ← OK

1

Az autóján lecserélte a nyári kereket, | mivel hidegebbre fordult az idő.

2

Jelölése:

260. Elemezd az alábbi mondatokat! Rajzold le a mondatok ábráját!

1. A hold már akkor újra kisütött, és megvilágította a budai utat.

(Gárdonyi Géza)

2. Olvad a hó, tavasz akar lenni.

(Babits Mihály)

3. Egy ív papírost vett fel az asztalról, és olvasta...

(Gárdonyi Géza)

4. Jó az isten, majd gondot visel rám.

(Petőfi Sándor)

5. Lángolt mindenkinek az arca, mert tűz égett mindenkinek a szívében.

(Gárdonyi Géza)

261. Elemezd a mondatokat a tanuld módon!

1. Sokat tanultam, tehát jól feleltem.

2. Nem megyek iskolába, ugyanis beteg vagyok.

3. Bőséges volt a termés, hiszen a nyáron jó időnk volt.

4. Ha jöttök, lesztek, ha hoztok, esztek. (Szólás)

5. Zsebem üres, ennélfogva üres az én hasam is. (Petőfi Sándor)

262. Nevezd meg a mellérendelő összetett mondatok fajtáját (kapcsolatos, ellentétes, választó, következtető, magyarázó)!

1. Siettem, **de** elkéstem.
2. Tanulsz, **vagy** játszol?
3. Nemcsak énekel, **hanem** táncol is.
4. Esik az eső, **tehát** nem megyünk kirándulni.
5. Nem jött el, **ugyanis** beteg volt.

263. Alakítsd át a mondatokat úgy, hogy másfajta mellérendelő kapcsolat legyen bennük! Nevezd meg a típusukat!

Például:

Süt a nap, és meleg van. → Süt a nap, de hideg van.

1. Elindultam, és elértem a buszt.
2. Tanulsz, vagy pihensz.
3. Nem tanult, ezért rossz jegyet kapott.

264. Kapcsold össze a mondatpárokat mellérendelő összetett mondatná a megadott típusú kötőszóval!

1. Esik az eső. Otthon maradunk. (következtető)
2. Tanulok. Pihenek. (választó)
3. Olvasok. Jegyzetelek. (kapcsolatos)
4. Elindult. Elkéstünk. (ellentétes)

265. Egyszerű vagy összetett mondat? A tagmondatok számával válaszolj!

1. A török állt a cserfánál, és a fűre bámult. (Gárdonyi Géza)
2. Most tél van és csend és hó és halál. (Vörösmarty Mihály)
3. Kardot és nem olajágat a nemzet kezébe! (Petőfi Sándor)
4. Legyen szabadság először, / És azután legyen béke!

(Petőfi Sándor)

AZ ALÁRENDELŐ ÖSSZETETT MONDAT

Az *alárendelő összetett mondat* egy főmondatból és egy mellékmondatból áll. A tagmondatok nem egyenrangúak. Köztük nyelvtani és tartalmi viszony van. A főmondat mindig kiegészítésre szorul.

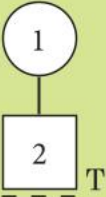
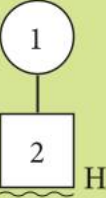
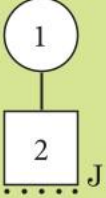
A mellékmondat fejti ki a főmondatból hiányzó mondatrészt. Erre utal a főmondatban elhelyezett vagy pótolható utalószó. A mellékmondatra a főmondatban hiányzó mondatrész kérdésével kérdezzünk.

A tagmondatok tartalmi összefüggését az *utalószók* és *kötőszók* mutatják meg. Az utalószó olyan mondatrész a főmondatban, amelyet a mellékmondat részletez. Ennek megállapításához a főmondatot mindig elemezzük mondatrészenként.

Mondatkifejtő szerepük szerint *alanyi*, *állítmányi*, *tárgyi*, *határozói* és *jelzői* mellékmondatokról beszélünk.

AZ ALÁRENDELŐ ÖSSZETETT MONDATOK TÍPUSAI ÉS JELÖLÉSÜK

<u>Alanyi</u>	
<u>Állítmányi</u>	

<u>Tárgyi</u>	
<u>Határozói</u>	
<u>Jelzői</u>	

266. Írd le, hogy a mellékmondat milyen mondatrészi szerepű (alanyi, állítmányi, tárgyi, határozói, jelzői)!

1. Örülök, hogy eljöttél.
2. Azt a filmet néztük meg, amelyik tegnap ment.
3. Akkor indulunk el, amikor megérkezik a busz.
4. Az volt a vágyam, hogy orvos legyek.
5. Tudom, hogy igazad van.

267. Alakítsd át az egyszerű mondatokat alárendelő összetett mondatokká!

1. Örülök a sikerednek.
2. Tudom az igazságot.
3. A tanár kérdezte a gyereket.

268. Alakítsd át az alábbi alárendelő összetett mondatokat egyszerűvé!

1. Tudom, hogy hol laksz.
2. Az a fiú, aki ott áll, a barátom.
3. Akkor indulunk el, amikor megszólal a csengő.

AZ ALÁRENDELŐ ÖSSZETETT MONDATOK ELEMZÉSE

A következő lépéseket kell betartani az összetett mondatok elemzésekor:

1. Megállapítjuk a tagmondatok számát: bejelöljük a tagmondatok határát és megszámozzuk azokat.

2. Megállapítjuk, hogy melyik a főmondat. Az utalószóról ismerjük fel, az utalószó mutató névmás (*az, azt, olyan, annyi*) vagy mutató névmási eredetű határozószó (*ott, akkor, úgy*) – bekarikázzuk.

3. Elemezzük a főmondatot, és megállapítjuk, hogy milyen mondatrész az utalószó. Amilyen mondatrész az utalószó, olyan a mellékmondat.

Gyakran hiányzik a főmondatból az utalószó. Ilyenkor ki kell tennünk (célszerű a feltételezett hely fölé beírni).

Ajánlatos a kötőszót is megállapítani, bekeretezni és megjegyezni, hogy *a kötőszóból soha nem szabad kiindulni*.

Az alanyi és állítmányi mellékmondat

Az *alanyi mellékmondat* a főmondat alanyát fejezi ki mellékmondat alakjában.

A főmondatnál a megfelelő mondatrészhez tesszük fel az alany *ki?, mi?* kérdését, erre válaszol a mellékmondat.

A fő- és mellékmondatot **kötőszó, vonatkozó névmás** fűzheti össze. Előfordulnak olyan mondatok is, amelyekben egyik sem található.

Utalószerzők: az, azok; olyan, akkora, annyi, annak

Kötőszói: hogy, ha, mint stb., és a

Vonatkozó névmások: aki, ami stb.

Például: *Nagy munkát vállal az magára, ki most kezébe lantot vesz.* (Petőfi Sándor)

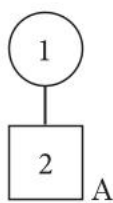
1

2

Nagy munkát vállal **az** magára, | **ki most kezébe lantot vesz.**

Ki vállal magára? – ki most kezébe lantot vesz. (alanyi mellékmondat)

Jelölése:

269. Szerkesszettek alanyi mellékmondatokat a megadott utalószerzők és kötőszók alapján!

azok – akiknek, az – amit, az – ha, az – amikor

270. Elemezzétek az alábbi mondatokat!

1. Az a nyelv egy nemzetnek, mi a napfény az eleven világnak. (Kisfaludy Károly) 2. Az nem lehet, hogy milliók fohásza / Örökké visszamálljon rólad, ég! (Arany János)

271. Alkossatok önállóan alanyi alárendelő összetett mondatokat! Versenyezzetek, ki tud többet gyűjteni öt perc alatt!

Az állítmányi mellékmondat a főmondat névszerzői állítmányát vagy az igei-névszerzői állítmány névszerzői részét fejezi ki mondat formájában.

A főmondat és az állítmányi mellékmondat szoros nyelvtani kapcsolatban van egymással. Mivel a névszói állítmány lehet főnév, melléknév vagy számnév, a főmondatban szereplő utalószó a névszó fajtájához igazodik.

Utalószói: *az, azé, olyan, annyi, akkora*

Kötőszói: *aki, ami, amilyen, mint, hogy*

Például: *Olyan volt, hogy kenyérre lehetett kenni.*

1

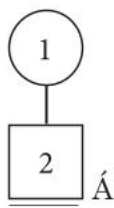
2

Olyan volt (ő), | hogy kenyérre lehetett kenni.

Milyen volt? – *hogy kenyérre lehetett kenni.*

(állítmányi mellékmondat)

Jelölése:

272. Írd ki a szövegből az alárendelő mondatokat! Húzd alá az utalószókat és karikázd be a kötőszókat! Állapítsd meg az alárendelés fajtáját!

Az emberi viselkedés tanulmányozása során egyre jobban megismerjük a beszédünket kísérő gesztusok jelentését. Jó tudni, hogy akik nyitott tenyérrel tárgyalnak, azok készek a velünk való együttműködésre.

Aki a tenyerét maga felé fordítja, az azt közli, hogy a szívében viseli a dolgokat. Az ujjhegyek érintésével önbizalomra utalunk. Aki pedig beszéd közben az arcához nyúl, esetleg eltakarja a száját, az bizonytalan.

A kéz tehát maga a meghosszabított gondolat.

(B. Kovács Gyula nyomán)

273. Szerkesszetek állítmányi mellékmondatokat a megadott utalószók és kötőszók alapján!

az – aki, olyan – amilyen, annyi – mint, akkora – hogy

274. Dönts el, hogy az alábbi mondatokban alanyi (A) vagy állítmányi (Á) mellékmondat van-e!

1. Jó, hogy segítesz.
2. Az volt a vágyam, hogy orvos legyek.
3. Furcsa, hogy még nem érkezett meg.
4. Az a baj, hogy elfelejtettem a kulcsomat.
5. Biztos, hogy igazat mondasz.

275 Egészítsd ki alanyi vagy állítmányi mellékmondatokkal!

1. Jó, _____
2. Az volt a célom, _____
3. Az a baj, _____
4. Szerencse, _____

276. Alakítsd át az egyszerű mondatokat alanyi vagy állítmányi alárendelő összetett mondatokká!

1. Öröm ez számomra.
2. A vágyam az orvosi pálya.
3. A probléma a késés.

Pl.: Öröm ez számomra. → Öröm, hogy itt lehetek.

A tárgyi mellékmondat

A tárgyi mellékmondat a főmondat tárgyát fejt ki mellékmondat formájában.

Kérdései megegyeznek a tárgy kérdéseivel: *kit?, mit?, kiket?, miket?*

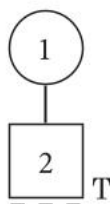
Utalószói: *azt, olyat, annyit, akkorát* stb.

Kötőszói: *ha, hogy, aki, ami* stb.

Például: *Nem tudhatom, hogy másnak e tájék mit jelent.*
(Radnóti M.)

1
Nem tudhatom (azt), | **hogy** másnak e tájék mit jelent.
Mit nem tudhatom? – *hogy* másnak e tájék mit jelent.
(tárgyi mellékmondat)

Jelölése:

A tárgyi mellékmondatos alárendelésnek a főmondatbeli állítmánya legtöbbször igei állítmány, ritkábban fordul elő igéből képzett névszói, igenévi állítmány.

A tárgyi mellékmondat ugyanúgy kifejezezi, hogy mire irányul a cselekvés, mi az eredménye, min megy végbe, mint az egyszerű mondat tárgya. Ez a mellékmondatfajta nem áll olyan szoros kapcsolatban a főmondattal, mint az alanyi és az állítmánvi.

277. Írjátok le a mondatokat! Jelöljétek az utalószt és a kötőszót, valamint rajzolíjátok le a mondatok ábráját!

1. Elolvastam a könyvet, azt, amelyiket tőled kaptam.
2. Gombok voltak akkorák rajt, mint egy-egy pogány fej.
(*Petőfi Sándor*)
3. Egy képet akarok tenéked adni, olyat, mely nékem kiskoromban tetszett. (*Kosztolányi Dezső*)
4. Ki vagy te, aki jársz alatt... (*Vörösmarty Mihály*)
5. Ismersz engem, kit szemed megviselt. (*József Attila*)
6. Könnyel növeessenek egy virágos kertet;
Ahol a késő kor, e hálás tanítvány,
Emlékezeteket ünneppel újítván,
Össze-össze gyűljön... (*Arany János*)

278. Szerkessztek tárgyi mellékmondatokat a megadott utalószók és kötőszók alapján!

azt – hogy, olyat – aki, annyit – ami, akkorát – mint

279. Keressétek meg Juhász Gyula versében a tárgyi mellékmondatokat! Rajzoljátok fel a mondatok ábráját!

Milyen volt...

Milyen volt szókesége, nem tudom már,
De azt tudom, hogy szókéek a mezők,
Ha dús kalással jó a sárguló nyár
S e szókeségben újra érzem őt.

Milyen volt szeme kékje, nem tudom már,
De ha kinyílnak ősszel az egek,
A szeptemberi bágyadt búcsúzásnál
Szeme színére visszarévedek.

Milyen volt hangja selyme, sem tudom már,
De tavaszodván, ha sóhajt a rét,
Úgy érzem, Anna meleg szava szól át
Egy tavaszról, mely messze, mint az ég.

280. Egészítsd ki a mondatokat utaló- és kötőszavakkal!

- a) Ki korán kel, aranyat lel.
- b) Aki nem dolgozik, ne is egyék.
- c) Amit ma megtehetsz, ne halaszd holnapra.
- d) Addig hajlítsd a vesszőt, amíg fiatal.
- e) Amilyen a munka, olyan a jutalma.
- f) Olyan madár nagyon ritka, melynek kedves a kalitka.

281. Formáld át az egyszerű mondatokat alárendelő tárgyi összetett mondatná! Írj még hasonló mondatpárokat!

1. Tudom a választ.
2. Megkérdeztem az időpontot.
3. Nem értem a feladatot.

Pl: *Tudom a választ.* → *Tudom, hogy mi a válasz.*

282. Alakítsd az alábbi összetett mondatokat egyszerű mondatná!

1. Tudom, hogy holnap vizsga lesz.
2. Megkérdeztem, hogy mikor indul a vonat.
3. Hallottam, hogy sikerült a dolgozatod.

283. Fűzd össze a mondatpárokat alárendelő tárgyi összetett mondatná!

1. Megkérdeztem valamit. Mikor jössz?
2. Tudtam valamit. Igazad van.
3. Hallottam valamit. Megérkeztél.

A határozói mellékmondat

A *határozói mellékmondat* a főmondat határozóját fejezi ki mellékmondat alakjában.

Annyi határozói mellékmondatot ismerünk, ahányféle határozó van az egyszerű mondatban.

A főmondatban az **utalószó** általában határozószó szokott lenni.

Kötőszói: *hogy, mert mivel, ha, hogyha, mint, bár, ámbár, jóllehet; aki, ami, am, amely* vonatkozó névmás toldalékolt vagy toldalék nélküli alakban; *ahol, ahonnan, amikor, amerre* stb. vonatkozó határozószók.

A helyhatározói mellékmondat

A helyhatározói mellékmondat a főmondat helyhatározóját fejti ki mondat formájában.

Kérdései: *hol?, hová?, honnan?* stb.

Utalószói: *ott, oda, azon, abban, abból, az alatt* stb.

Kötőszói: *ahol, amerre, ameddig, amiben, ami* stb.

Például: *A vendégek onnan érkeztek, ahol én még sosem jártam.*

1

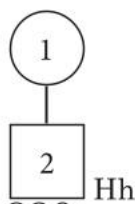
2

A vendégek **onnan** érkeztek, | **ahol** én még sosem jártam.

Honnan érkeztek? – ahol én még sosem jártam.

(helyhatározói mellékmondat)

Jelölése:

284. Írd le a mondatokat, és elemezd a tanult módon! Készítsd el az ábrájukat!

1. Oda fogunk sétálni, ahol a várromok találhatóak.

2. Ott szedünk virágot, amerre az erdő van.

3. Arra megyünk haza, amerre a legrövidebb az út.
4. Ahol nincs, ott ne keress!
5. Mélyebb zenei műveltség mindig csak ott fejlődik, ahol ének volt az alapja. (Kodály Zoltán)
6. Ahol álltam, sárga fővény-szőnyeg / Volt terítve ... (Petőfi Sándor)

285. Másolás közben egészítsd ki a főmondatot helyhatározói mellékmondatokkal!

1. Ott jó, _____ .
2. _____ , oda ne menj!
3. Szívesen megyek oda, _____ .
4. _____ , amerről a szél fúj.

286. Alkoss helyhatározói összetett mondatot az alábbi utalószókkal és kötőszókkal!

oda – ahol
 arra – amerre
 onnan – ahonnan
 ott – ahol

287. Szerkesszetek határozói mellékmondatokat a megadott utalószók és kötőszók alapján!

az – aki, ott – ahol, azt – amit, úgy – ahogy, akkor – amikor

288. Elemezzétek a mondatokat!
 Rajzoljátok le az ábráját!

A tölgyek alatt
 Szeretek pihenni,
 Hova el nem hat
 Város zaja semmi.
 (Arany János)

Az időhatározói mellékmondat

Az időhatározói mellékmondat a főmondat időhatározóját fejt ki mondat formájában.

Kérdései: *mikor?*, *mióta?*, *meddig?*

Utalószói: *akkor*, *azóta*, *addig* stb.

Kötőszói: *(a)mikor*, *(a)mióta*, *(a)meddig*, *(a)míg*, *(a)mire* stb.

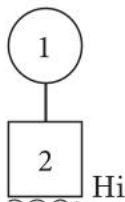
Például: *Nyújts feléje védő kart,*
Ha küzd ellenséggel. (Kölcsey Ferenc)

1

2

Nyújts feléje védő kart (**akkor**), | **Ha küzd ellenséggel.**
Mikor nyújts védőkart? – ha küzd ellenséggel.
(*időhatározói mellékmondat*)

Jelölése:

289. Jelöld a főmondatot és a mellékmondatot! Tedd ki a hiányzó utalószót, és zárójelben írd oda a mondatok után, milyen kérdésre felel a mellékmondat!

1. Addig hajlik a vessző, míg gyöngé.
2. Amikor kevés a csapadék, a talajvíz akár több méterrel alacsonyabbra is visszahúzódhat.
3. Jobb ízű a falat, ha mindnyájan esznek. (Arany János)
4. Gyönyörű idő volt, amikor a csapat megérkezett a Balaton partjára.
5. Akkor lássalak, mikor a hátam közepét.

290. Elemezd az alábbi alárendelő összetett mondatokat! Tedd ki a hiányzó utalószt! Mondd meg, mit fejeznek ki az időhatározói mellékmondatok! Rajzold le az ábrájukat!

Mikor a vers fakad,
egy pillanatra minden más megáll.
(Wass Albert: A vers)

Amióta megláttalak,
Szebben süt a nap le rám...
(József Attika: Amióta...)

Mikor elhagytak,
Mikor a lelkem roskadozva vittem,
Csöndesen és váratlanul
Átölelt az Isten.
(Ady Endre: Az Úr érkezése)

291. Alakítsd át az alábbi mellérendelő összetett mondatokat alárendelővé!

Hatalmas szél kerekedett, biztonságos helyet kerestünk.
Ne válaszolj rosszal a jóra, ne tedd egyiket a másik elé!

292. Alkoss mondatokat az alábbi utalósztó-kötőszó párokkal! Határozd meg az alárendelés fajtáját!

akkor – mikor
azóta – hogy
olyankor – amikor
addig – amíg

A számhatározói mellékmondat

A számhatározói mellékmondat a főmondatban kifejezett cselekvés, történés vagy létezés gyakoriságát, ismétlődését fejt ki. Nyelvünkben elég ritka.

Kérdései: *hányszor?, hányadszor?*

Utalószói: *annyiszor* stb.

Kötőszói: *ahányszor, valahányszor* stb.

Például:

Próbálj meg felállni, ahányszor elesel.

1

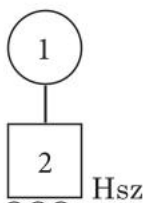
2

Próbálj meg felállni (**annyiszor**), | **ahányszor** elesel.

Hányszor próbálj meg? – ahányszor elesel.

(számhatározói mellékmondat)

Jelölése:

293. *Elemezd az alábbi mondatokat a tanult módon!*

1. Ahányszor eltéveszted a dallamot, annyszor kezd újra a dalt.
2. Annyiszor olvasta ezt a könyvet, hogy már kívülről tudja.
3. Ahány szem van egy gerezdben, annyszor jussak az eszedbe.
4. Nem mehetünk annyszor kirándulni, ahányszor kedvünk tartja.
5. Annyiszor olvassuk el a mondatot, ahányszor szükséges.

294. *Írd le a mondatokat! Elemezd az alárendelő összetett mondatokat a tanult módon! Rajzold le az ábrájukat!*

1. Ahányszor segítettél nekem, annyszor fogok én is segíteni neked.
2. Ahányszor arra járok, mindig találkozom vele.
3. Annyiszor volt nálam, ahányszor én nála.
4. Annyiszor érzem jól magam nálad, ahányszor elmegyek hozzád.

A módhatározói mellékmondat

A módhatározói mellékmondat a főmondatban kifejezett cselekvés, történés, létezés módját fejt ki mondat alakjában.

Kérdései: *mi módon?, hogyan?*

Utalószói: *úgy, akként, anélkül, aszerint* stb.

Kötőszói: *(a)hogy, (a)mint, mintha* stb.

Például: *Úgy néz ki, mintha fáradt lenne.*

1.

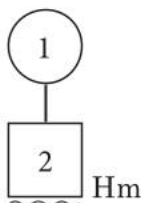
2

Úgy néz ki, | **mintha** fáradt lenne.

Hogyan (mi módon) néz ki? – mintha fáradt lenne.

(módhatározói mellékmondat)

Jelölése:

295. Alkoss mondatokat az alábbi utaló- és kötőszókkal! Határozd meg a mellékmondat fajtáját!

akként – amint

úgy – hogy

anélkül – hogy

úgy – mintha

296. Pótold a kötőszókat az alábbi mondatokban!

1. Anélkül távozott, ___ köszönt volna.

2. Ki ___ veti ágát, úgy alussza álmát.

3. Úgy megijesztették, ___ aratásig sem jött eszére.

4. Anélkül mondta el a verset, ___ hibázott volna.

5. Úgy illant el hazulról, ___ senki se látta.

297. Másold le Szabó Lőrinc *Hangverseny után* c. versének részletét!

... úgy megyek most
haza a hangverseny után,
mintha agyamban rakott volna fészket
egy egész liget csalogány.

- Állapítsd meg a főmondatot!
- Karikázd be az utalószókat, és keretezd be a kötőszókat!
- Elemezd a főmondatot, és ábrázold a mondat szerkezetét!

Az állapothatározói mellékmondat

Az állapothatározói mellékmondat az alany, esetleg a tárgy állapotát jelölő határozót fejt ki mondat alakjában. Megjelöli, hogy a főmondatban a személy vagy dolog milyen állapotban van a cselekvés, történés közben.

Kérdései: *hogyan?, milyen állapotban?*

Utalószói: *úgy, ugyanúgy, anélkül, azzal stb.*

Kötőszói: *hogya, ahogy, ha, akár, mint stb.*

Például:

Úgy feküdt ott, mintha beteg volna.

1

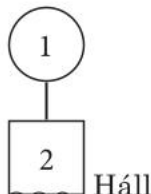
2

Úgy feküdt ott, | **mintha beteg volna.**

Milyen állapotban feküdt? – mintha beteg volna.

(állapothatározói mellékmondat)

Jelölése:

298. Jelöld az utalószókat és a kötőszókat az alábbi állapothatározói összetett mondatokban! Rajzold le a mondatok ábráját!

1. Ancsurka már hónapok óta volt a várban anélkül, hogy valami változás történt volna az állapotában. *(Krúdy Gyula)*
2. Egyszóval én e ligetecskét így is, ahogy van, szeretem. *(Arany János)*
3. Úgy mentem el innen, mint kisgyerek. *(Petőfi Sándor)*

299. Írj állapothatározói összetett mondatokat az alábbi utalószó-kötőszó párokka!

úgy – ahogy
 úgy – mint
 anélkül – hogy
 ahelyett – hogy

300. Állapítsd meg az alábbi versrészletek tagmondatait, majd ábrázold a közöttük lévő viszonyt!

1. Úgy maradt, mint a szedett fa.
(Vörösmarty Mihály)
2. Ottan némán, mozdulatlan álltam,
 Mintha gyökeret vert volna a lábam.
(Petőfi Sándor)
3. Az ifjú nyár
 könnyű szellője, mint egy kedves
 vacsora melege, száll.
(József Attila)

A fok- és mértékhatározói mellékmondat

A fok- és mértékhatározói mellékmondat a főmondatban kifejezett cselekvés, történés, körülmény erősségét, intenzitását, fokát, mértékét fejt ki.

Kérdései: mennyire?, milyen fokban?, milyen mértékben?

Utalószói: úgy, annyira, annyival, annál, minél stb.

Kötőszói: hogy, mint stb.

Például:

Annyira nehéz volt a feladat, hogy alig tudta megoldani.

1

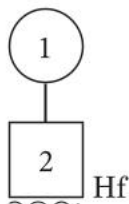
2

Annyira nehéz volt a feladat, | **hogy alig tudta megoldani.**

Mennyire volt nehéz? – hogy alig tudta megoldani.

(fokhatározói mellékmondat)

Jelölése:

301. Elemezd az összetett mondatokat! Jelöld a tagmondatokat, ábrázold a tagmondatok viszonyát!

1. Annyira meggyőző volt az érvelése, hogy elhittem minden szavát.

2. Annyival jobban felelt a kérdésekre, hogy kitűnő jegyet kapott.

3. Úgy járt-kelt az emberek között, hogy ő jobb a többiekénél.

302. Jelöld a tagmondatokat a tanult módon! Rajzold le az összetett mondatok szerkezeti ábráját!

a) ... mentül inkább hallgatsz,
annál többet, annál szebbet mondasz.
(Petőfi Sándor)

b) Úgy szeressen Isten, ahogy engem te.
(Arany János)

c) De mennél csúfabb mélybe hull le szolgálád,
annál világosabb előtte orcád.
(Babits Mihály)

303. Írj fok- és mértékhatózóí összetett mondatokat az alábbi utalószó-kötőszó párokkal!

annál – mint
 annyira – hogy
 úgy – hogy
 annyival – hogy
 annyira – mint

Az eszközhatározói mellékmondat

Az **eszközhatározói mellékmondat** a főmondatban kifejezett cselekvés eszközét jelöli meg mondat alakjában. Megnevezi azt a személyt vagy dolgot, akinek vagy aminek a segítségével a főmondatban megjelölt cselekvés végbemegy.

Kérdései: *kivel?, mivel?, ki által?, mi által?*

Utalószói: *azzal, azáltal stb.*

Kötőszói: *hogy, aki, ami (ragosan vagy névutóval)*

Például: *Azzal segített neki, amivel csak tudott.*

1

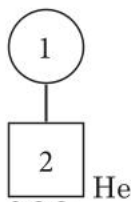
2

Azzal segített neki, | **amivel csak tudott.**

Mivel segített? – amivel csak tudott.

(*eszközhatározói mellékmondat*)

Jelölése:

304. Alakítsd át, és írd le az alábbi szöveg mondatait úgy, hogy minél több eszközhatározói alárendelő mondatot tartalmazzon! Rajzold le a mondatok ábráját!

A beléptető kapuknál a biztonságtechnika feladata, hogy azonosítsa az érkező személyt, és eldöntse, jogosult-e a belépésre.

A személyazonosítás többféle módon történik, jelszó, illetve személyazonosító szám segítségével, azonosító tárgy használatával vagy biológiai jegyek alapján. A legbiztosabbnak az ujjlenyomat használatát tekintik. Az ujjakon látható bőrrajzolatok sohasem változnak, átlagosan nyolcvan-százhusz helyen elágaznak vagy véget érnek, és mindenkinél más-más mintázatot mutatnak.

305. *Égészítsd ki az utalószónak megfelelően a főmondatot!*

1. A színházba azzal megyek el, _____ .
2. Okosabb lettem azáltal, _____ .
3. Azzal leckéztettem meg Zsófit huncutságáért, _____ .
4. Azzal ültetem be a kertet, _____ .

306. *Alkoss mondatokat az alábbi utaló- és kötőszókkal! Elemezd a tanult módon!*

azzal – hogy
azáltal – hogy
azzal – aki
azzal – ami
azáltal – ami
azzal – ha

A társhatározói mellékmondat

A társhatározói mellékmondat a főmondat társhatározóját fejt ki mondat formájában. Megnevezi azt a személyt vagy dolgot, akinek vagy aminek a társaságában, vele együtt van a főmondat állítmányában vagy tárgyában megnevezett személy vagy dolog.

Kérdései: *kivel?, mivel?, kikkel együtt?*

Utalószói: *azzal, azokkal, olyannal stb.*

Kötőszói: *aki, ami stb.*

Például: *Olyanokkal barátkozz, akik őszinték és megértők veled.*

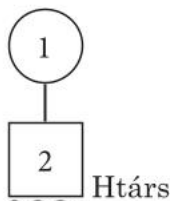
1

2

Olyanokkal barátkozz, | akik őszinték és megértők veled.

*Kikkel barátkozz? – akik őszinték és megértők veled.
(társhatározói mellékmondat)*

Jelölése:

307. Írd le a mondatokat! Kösd össze a mellékmondatokat a főmondatnak azzal a mondatrészével, amit kifejt! Elemezd is azokat!

1. Azokkal töltöm a szabadidőmet, akikkel azonos a világ-nézetem.
2. Azzal segítek az anyukámnak, hogy rendben tartom a szobámat.
3. Olyanokkal megyek kirándulni, akik bírják a strapát.
4. Olyannal csináltatom meg a hajamat, aki jól tud hajat vágni.

308. Alakítsd át az egyszerű mondatokat összetett mondatokká!

1. A gyengébbel nem illik versenyre kelni.
 2. Csak becsületes emberrel kötök megállapodást.
 3. Az osztálytársaimmal örültünk a tanév végének.
 4. Az okosabbal ne állj le vitatkozni!
 5. A bátyámmal járok edzésre.
- Milyen mássalhangzótörvénnyel találoztál a mondatokban?

309. Elemezd az alábbi mondatokat! Állapítsd meg, hogy melyik az eszközhatározói, és melyik a társhatározói mellékmondat!

1. Azzal védekezett Ernő, hogy nem tudott a dologról.
2. Olyannal barátkozom, aki hozzám hasonlóan gondolkodik.
3. Azáltal is előbbre jutsz, ha elolvasod a paragrafust.
4. Láttalak beszélgetni azzal, akivel hónapok óta nem találkoztam.

Az okhatározói mellékmondat

Az okhatározói mellékmondat a főmondatban kifejtett cselekvés okát jelöli.

Kérdései: *mi okból?, miért?*

Utalószói: *azért, amiatt stb.*

Kötőszói: *mert, mivel, hogy, minthogy, mivelhogy stb.*

Például:

Mivel nem vittem esernyőt, megáztam a nagy záporban.

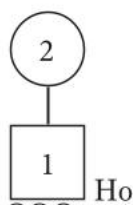
1

2

Mivel nem vittem esernyőt, | (azért) megáztam a nagy záporban.

*Miért (mi okból) áztam meg? – Mivel nem vittem esernyőt.
(okhatározói mellékmondat)*

Jelölése:

310. Alakítsd át az egyszerű mondatokat összetett mondatokká!
Készítsd el az összetett mondatok szerkezeti ábráját!

1. A gyerekek sorozatos megbetegedése miatt elmaradt a klubdélután.

2. A kórus sikeres szereplésétől mindenkinek jó hangulata lett.

3. A köd miatt késett a busz.

4. Péntek délután mindig nagy a forgalom.

311. Egészítsd ki a főmondatot okhatározói mellékmondatokkal!

1. Amiatt izgulok, _____.

2. Azért nevetünk, _____.

3. Amiatt késett az óráról, _____ .

4. Azért fáztunk, _____ .

312. Jelöld a főmondatot és a mellékmondatot, valamint a kötőszókat és az utalószókat! Ahol hiányzik, zárójelben pótolod!

1. Kisleány szoknyája térdig föl van hajtva,
mivelhogy ruhákat mos a friss patakba.
(Petőfi Sándor)

2. Csak az édesanyámnak felhős itt a képe, mivel én jutottam
talán eszébe.

(Lévay József)

3. Ne vessünk el semmit azért, hogy régi ...
(Wass Albert)

4. Csak azért hullott a könnyem, mert az orromat harapdosta
a hideg.

(Móra Ferenc)

A célhatározói mellékmondat

A **célhatározói mellékmondat** a főmondat célhatározóját fejt ki mondat formájában. Rendszerint a főmondat állítmányához, ritkább esetben más, ige-névvel kifejezett mondatrészhez kapcsolódó célhatározót fejez ki.

Kérdései: *mi célból?, miért?*

Utalószói: *azért, végett, avégett stb.*

Kötőszói: *hogy, nehogy, aki, ami stb.*

Például:

Korán keltem, hogy elérjem a reggeli vonatot.

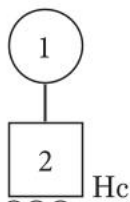
1

2

Korán keltem **(azért)**, | **hogy** elérjem a reggeli vonatot.

Miért (mi célból) keltem korán? – hogy elérjem a reggeli vonatot. (célhatározói mellékmondat)

Jelölése:

313. Egészítsd ki célhatározói mellékmondatokkal a következő megkezdett összetett mondatokat! Ügyelj a mondatvégi írásjelek használatára, amelyeket a főmondat mondatfajtája határoz meg!

1. Azért feküdt le korán, _____.
2. Nagyon igyekezett, _____.
3. Azért igyál sok tejet, _____.
4. Csak nem haragszol azért, _____.

314. Elemezd a következő célhatározói összetett mondatokat! Mind-egyikben figyeld meg a történések, cselekvések sorrendjét!

1. Máté azért kapcsolta fel a villanyt, hogy jobban lásson.
2. Ági azért tanulja a verset, hogy elmondhassa az ünnepségen.
3. Zsófi mindent latba vetett, csakhogy meggyőzze a barátnőjét.
4. Mindenki készült az órára,

315. Írj célhatározói összetett mondatokat az alábbi utalószó–kötőszó párokka!

avégett – hogy
azért – ami
azért – hogy

Az eredethatározói mellékmondat

Az eredethatározói mellékmondat azt fejti ki, hogy a főmondat alanyában vagy tárgyában megjelölt személy vagy dolog kitől, illetve mitől származik, ered.

Kérdései: *kiből?, miből?, mitől?, kiről?*

Utalószói: *abból, attól, onnan, annyiból* stb.

Kötőszói: *hogya, aki, ami, amire* stb.

Például: *Minden baj abból származik, hogy az emberek nem ismerik tetteik következményét.*

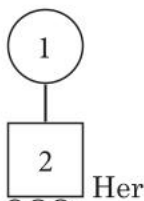
1

Minden baj **abból** származik, | **hogy az emberek nem ismerik tetteik következményét.**

2

Miből származik? – *hogya az emberek nem ismerik tetteik következményét.* (*eredethatározói mellékmondat*)

Jelölése:

316. Bontsd tagmondatokra az alárendelő összetett mondatokat! Állapítsd meg az alárendelés fajtáját!

1. Azok közül való vagyok, akik reggelenként kiássák magukat a fáradtság homokjából.

(Váci Mihály)

2. Akik a „megoldás” nélkül a könyvet csonkának érzik és folytatást várnak, folytatást várok azoktól is.

(Illyés Gyula)

3. Főznek, sütnek abból, amit valahonnan, más faluból idehoztak.

(Arany János)

317. Egészítsd ki az alábbi mondatokat eredethatározói mellékmondatokkal!

1. Abból soha nem lesz matematikus, _____.

2. A hiba abból adódott, _____.

3. Attól semmit se várj, _____.

318. Írj eredethatározói összetett mondatokat az alábbi utalószó–kötőszó párokka!

onnan – hogy
abból – aki
annyiból – ami
arról – hogy

Az eredményhatározói mellékmondat

Az eredményhatározói alárendelt összetett mondatok főmondatában a mellékmondat azt fejt ki, hogy a cselekvés eredményeképp mivé vagy milyenné válik a főmondat alanyában vagy tárgyában megjelölt dolog.

Kérdései: mivé?, milyenné?, minek?

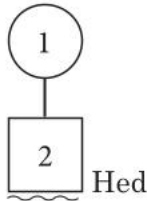
Utalószói: azzá, olyanná, olyanra, akkorára, annak, arra, akivé, amivé stb.

Kötőszói: hogy, aki, ami, mintha stb.

Például: Válg olyanná, hogy mindenki tiszteljen!

1 2
Válg olyanná, | hogy mindenki tiszteljen!
Milyenné válg? – hogy mindenki tiszteljen!
(eredményhatározói mellékmondat)

Jelölése:

319. Jelöld az alábbi összetett mondatok tagmondatait, valamint utaló- és kötőszóit! Rajzold le a mondatok szerkezeti ábráját!

1. Azzá válik kinek-kinek az ujja alatt, amit az éppen gyúrni akar.

(Mikszáth Kálmán)

2. Arra ébredtem, hogy szikrázóan süt a nap.

3. Ő tett azzá, aki vagyok.

(Petőfi Sándor)

4. Egy gyerek nem mindig válik azzá, akivé a szülei nevelni akarják.

320. Egészítsd ki az alábbi mondatokat eredményhatározói mellékmondatokkal!

1. Olyanná formálták Viktort az évek, _____.

2. Annak kedvezett a szerencse, _____.

3. Szorgalommal és tanulással azzá válhatsz, _____.

321. Írj eredményhatározói összetett mondatokat az alábbi utalószó-kötőszó párokkal!

azzá – aki

olyanná – hogy

annak – aki

akkora – mintha

A részeshatározói mellékmondat

A **részeshatározói mellékmondat** a főmondat igei vagy névszói állítmányához kapcsolódó részeshatározót fejt ki.

Kérdései: kinek?, minek?, ki részére?

Utalószerői: annak, azoknak, annak a részére stb.

Kötőszói: aki, ami, hogy stb.

Például: A jó eredményt *annak* köszönheti, *hogy* szorgalmas volt.

1

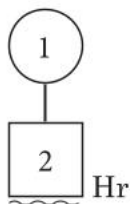
2

Ezt az eredményt **annak** köszönheti, | **hogy** szorgalmas volt.

Minek köszönheti? – hogy szorgalmas volt.

(*részeshatározói mellékmondat*)

Jelölése:

322. Elemezd az alábbi mondatokat, jelöld az utaló- és a kötőszókat! Rajzold le a mondatok szerkezeti ábráját!

1. Sokat kell annak koptatni a padot, aki jó orvos akar lenni.
2. Mindig azok kérdeznek a legtöbbet, akiknek nagy tudásuk van.
3. Annak küldöm ezt az sms-t, akiről tegnap meséltem.
4. Aki szeretne, annak kávéval és süteménnyel is szolgálhatunk.

323. Írd le a mondatokat! Határozd meg a mellékmondatok fajtáját! Jelöld az utaló- és kötőszókat!

1. Szívet és tüdőt kell cserélnie annak, aki a puszták levegőjét elhagyja.

(Illyés Gyula)

2. Lelkem kiszikkadt mezején pár szál virágot keresek annak, ki lelkem lelke.

(Babits Mihály)

3. Legszebb a tél annak, ki tűzhelyet, családot már végképp másoknak remél.

(József Attila)

324. Írj részeshatározói összetett mondatot az alábbi utalószó–kötőszó párokkal!

annak – aki
azoknak – akik
annak a részére – akiről
olyannak – hogy

Az állandó határozói mellékmondat

Az **állandó határozói mellékmondat** valamely főmondatbeli mondatrész állandó határozóját fejezi ki.

Utalószói: az (mutató névmás és ragos vagy névutós alakjai)

Kötőszói: aki, ami, miként, hogy stb.

Sok igénk, névszónk alkot állandó kifejezést ugyanazzal a raggal, névutóval. Az így létrejövő **vonzat** az alaptag és a meghatározó tag között **állandó határozós szerkezetet alkot**: *hisz valakiben, bízik valakiben, felel valakiért, ügyel valamire.*

Például:

Egész úton – hazafelé – / Azon gondolkodám:

Miként fogom szólítani / Rég nem látott anyám...

(Petőfi Sándor)

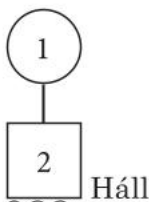
1

Egész úton – hazafelé – / **Azon** gondolkodám:

2

| **Miként** fogom szólítani / **Rég** nem látott anyám...

Jelölése:

325. Keresd meg a főmondatokat, és húzd alá az utalószókat! Rajzold le az alábbi mondatok szerkezeti ábráját!

1. Elég időt kaptok arra, hogy megoldjátok a feladatot.
2. Attól félek, hogy nem érünk oda a megnyitóra.
3. Arra törekszem, hogy békességben éljünk egymással.
4. Nem bízom abban, hogy tartós lesz a tűzszünet.
5. Ez a helyiség nem alkalmas arra, hogy irodának használ-

ják.

326. Elemezd az összetett mondatokat! Keresd meg a főmondatokat, és húzd alá az utalószókat! Rajzold le az alábbi mondatok szerkezeti ábráját!

1. Megemlékezz, hogy vannak istenek. (Vörösmarty Mihály)

1. Én csak egy kicsit csodálkozom, hogy egy emberi láb ilyen is lehet.

(Örkény István)

2. Mesélj arról, hogy itt vagy velünk együtt ...

(József Attila)

3. Esti fölfigyelt, hogy mégiscsak érik meglepetések.

(Kosztolányi Dezső)

A hasonlító határozói mellékmondat

A **hasonlító határozói mellékmondat** olyan alárendelő összetett mondatban fordul elő, amelynek főmondatában leggyakrabban közép fokú melléknév, számnév, határozószó vagy módosítószó szerepel.

Utalószói: *annál, azoknál* stb.

Kötőszói: *mint, mintha, minthogy, semmint, mintsem*

Például: *Messzebb te se vagy,*

Mint egymástól itt a földi szívek!

(Tóth Árpád)

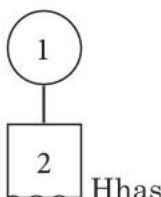
1.

Messzebb te se vagy (**annál**),

2.

| **Mint egymástól itt a földi szívek!**

Jelölése:

327. Írd le az alábbi összetett mondatokat! Jelöld a tagmondatokat a tanult módon! Rajzold le a mondatok szerkezeti ábráját!

1. Egy Isten sem gondolhatná szebben,
Ahogy én gyermekül gondoltam.
(Ady Endre)

2. Több a hírnév, mint az érdem.
(Arany János)

3. Könnyebb a kősziklából poharat csinálni, / mint két igaz szívnek egymástól elválni.
(Népdal)

4. Nincs jobb, mint a nyugalmas élet.

5. Szebb az erdő, mint a mező.

328. Alakítsd át az egyszerű mondatokat határozói mellékmondatos összetett mondatká! Írj még hasonló mondatpárokat!

1. A rossz idő miatt nem mentünk kirándulni.
2. A jó jegyért sokat tanulok.
3. A parkban találkozunk.

Pl.: A rossz idő miatt nem mentünk kirándulni. → Nem mentünk kirándulni, mert rossz idő volt.

329. Alakítsd át az alábbi mondatokat egyszerű mondatká!

1. Akkor indulunk el, amikor kisüt a nap.
2. Azért maradt otthon, mert fáj a feje.
3. Ott találkozunk, ahol a híd van.

330. Elemezd a mondatot!

- Azért maradtunk otthon, mert egész nap esett az eső.
- hány tagmondatból áll?
 - melyik a főmondat?
 - melyik a mellékmondat?
 - milyen fajta a határozói mellékmondat?

331. Alkoss egy-egy mondatot az alábbiakban felsoroltaknak megfelelően:

- 1 helyhatározói mellékmondatos mondatot,
- 1 időhatározói mellékmondatos mondatot,
- 1 számhatározói mellékmondatos mondatot,
- 1 módhatározói mellékmondatos mondatot,
- 1 állapothatározói mellékmondatos mondatot,
- 1 fok- és mértékhatározói mellékmondatos mondatot,
- 1 eszközhatározói mellékmondatos mondatot,
- 1 okhatározói mellékmondatos mondatot,
- 1 célhatározói mellékmondatos mondatot,
- 1 társhatározói mellékmondatos mondatot,
- 1 eredethatározói mellékmondatos mondatot,
- 1 eredményhatározói mellékmondatos mondatot,
- 1 részeshatározói mellékmondatos mondatot,
- 1 állandó határozói mellékmondatos mondatot!

A jelzői mellékmondat

Jelzői mellékmondatnak nevezzük az olyan alárendelő összetett mondatot, amelyben a mellékmondat a főmondat egyik mondatrészének jelzőjét fejtí ki.

Így kifejezhetjük a főmondat *minőség-, mennyiség-, birtokos jelzőjét* és *értelmező jelzőjét* is mellékmondat alakjában.

A minőségjelzői mellékmondat

A minőségjelzői mellékmondat a főmondat valamelyik névszóval, leggyakrabban főnévvel kifejezett mondatrészének minőségjelzőjét fejtí ki mondat formájában.

Utalószói: *olyan (oly), akkora, az* stb.

Kötőszói: *amilyen, amekkora, hogy, mint* stb.

Például: *Olyan telefont vettem, amilyen neked van.*

1

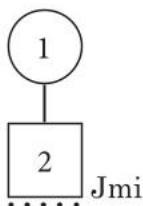
2

Olyan telefont vettem, | **amilyen neked van.**

Milyen telefont? – amilyen neked van.

(minőségjelzői mellékmondat)

Jelölése:

332. *Pótold a mondatokban a hiányzó utalószókat!*

1. ... korban éltem én e földön, amikor a költő is csak hallgatott. (*Radnóti Miklós*)

2. Sohasem lesz ... társam, / Mint te voltál, édes társam! (*Benedek Elek*)

3. Volt ennek a tájnak sok ... fája, hogy tetejüket János még csak nem is látta. (*Petőfi Sándor*)

4. Nekem áldott ... a bölcső, mely magyarrá ringatott. (*Arany János*)

333. *Írj minőségjelzői összetett mondatokat az alábbi utalószó-kötőszó párokka!*

olyan – amelyik

akkora – hogy

olyan – amilyen

akkora – amekkora

azt – amelyet

olyan – mint

334. *Jelöld az alábbi összetett mondatok tagmondatait! Rajzold le a mondatok ábráját!*

1. Ne fuss olyan szekér után, amelyik nem akar felvenni. (*Közhely*)

2. Akkora szobám van, hogy mozt nyithatnék benne.

3. Olyan madár igen ritka, melynek kedves a kalitka. (Szólás)
4. Vágok olyan rendet, mint te.
5. A gazemberség olyan gyom, amelyhez a talajt mások tudatlansága, lustasága és gyávasága adja.

A mennyiségjelzői mellékmondat

A mennyiségjelzői mellékmondat a főmondat valamelyik névszóval, leggyakrabban főnévvel kifejezett mondatrészének mennyiségjelzőjét fejezi ki mondat formájában.

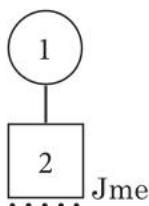
Utalószó: *annyi*.

Kötőszói: *ahány, amennyi, hogy* stb.

Például: *Annyi kérdésem van, hogy alig győzőm feltenni.*

1	2	
Annyi kérdésem van, hogy alig győzőm feltenni.		
<i>Mennyi kérdésem van?</i> – <i>hogy alig győzőm feltenni.</i>		
		<i>(mennyiségjelzői mellékmondat)</i>

Jelölése:

335. Szerkessz mondatokat az alábbi utalószók és kötőszók segítségével! Elemezd az általad szerkesztett mondatokat! Készítsd el a szerkezeti ábrájukat!

annyi – amennyi

annyi – hogy

ahány – annyi

336. Pótold a mondatokban a hiányzó utaló- és kötőszókat! Elemezd a mondatokat! Készítsd el az ábrájukat!

1. _____ almát vettem a piacon, _____ haza bírtam vinni.

2. _____ UFO-rajongó csak volt városban, _____ jelent meg a kiállításon.

3. Eső után _____ lesz a gomba az erdőben, _____ bőven jut befőzni is.

4. _____ könyve volt, _____ alig fért el a polcokon.

337. Írj három mennyiségjelzői alárendelt összetett mondatot! Elemezd a szokásos módon, és rajzold le a szerkezeti ábráját!

A birtokos jelzői mellékmondat

A **birtokos jelzői mellékmondat** a főmondat valamely főnévvel kifejezett mondatrészének birtokos jelzőjét fejt ki mondat formájában.

Kérdései: *kinek a?, minek a?*

Utalószói: *annak (a), azoknak(a), olyannak(a)* stb.

Kötőszói: *aki, ami, amelyik, hogy* stb.

Például: *A hibád annak a következménye, hogy nem figyeltél az órán.*

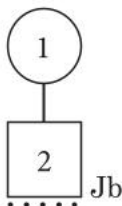
1

2

A hibád **annak a** következménye, | **hogy nem figyeltél az órán.**

Minek a következménye? – *hogy nem figyeltél az órán.*
(birtokos jelzői mellékmondat)

Jelölése:

338. Egészítsd ki a következő főmondatokat mellékmondatokkal! Rajzold le az ábrájukat!

1. Annak a feladata kijavítani a hibát, _____.

2. Mindig annak a szavára figyelünk, _____.

3. Nincs több vesztenivalója annak, _____.

338. Írd le a mondatokat! Jelöld az utalószókat és a kötőszókat! Amelyikből hiányoznak, tedd zárójelbe!

1. Mi lesz a következménye, ha nem tartom be a határidőt?
2. Kinek a szavával élsz, annak főztjét dicséred.
3. Aki bús dalát hallgatja, megesik a szíve rajta. (Népdal)
4. Annak a babája vagyok, aki nekem csókot adott. (Népdal)

340. Írj négy birtokos jelzős alárendelő összetett mondatot az alábbi utalószó-kötőszó párokkal!

annak – aki
azoknak – ami
olyanoknak – amelyik
azoknak – hogy

Az értelmező jelzői mellékmondat

Az értelmező jelzői mellékmondat a főmondat valamely névszóval kifejezett mondatrészének értelmező jelzőjét fejt ki mondat formájában.

Utalószói: olyan, akkora, annyi, az, azok stb.

Kötőszói: aki, ami, amelyik, hogy stb.

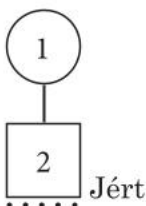
Például: Már félig elolvastam a könyvet, azt, amelyiket tegnap vettem.

1

2

Már félig elolvastam a könyvet, azt, | amelyiket tegnap vettem.

Jelölése:

341. Írd le, és elemezd az alábbi mondatokat! Készítsd el a szerkezeti ábrájukat!

1. Meglátogattam a barátomat, azt, aki már egy hete kórházban fekszik.
2. Egy kisvárosban élt, olyanban, ahol mindenki ismerte egymást.
3. Mindig volt pénze, annyi, hogy ne nélkülözzön.

342. Egészítsd ki a főmondatot értelmező jelzői mellékmondatokkal! Jelöld az utaló- és kötőszókat!

- a) A kiskertben kinyíltak a virágok, azok, _____.
- b) Láttam a fotókiállítást, azt, _____.
- c) Érdekes volt a prezentáció, annyira, _____.
- d) Ajándékot akarok neked adni, olyat, _____.

343. Alkoss 4-5 értelmező jelzői mellékmondatot! Írd le, jelöld az utaló- és kötőszót! Rajzold le az ábráját!

344. Szerkesszettek jelzői mellékmondatokat a megadott utalószók és kötőszók alapján!

olyan – aki, akkora – amilyen, annyi – ahány,
ugyanannyi – mint, annak (a) – aki

345. Elemezd az alábbi mondatokat! Rajzold le a mondatok ábráját!

1. Az alkonyat, a merengő festő fest:
Violára a lemenő felhőket. (Juhász Gyula)
2. Dalaim, mik ilyenkor teremnek,
Pillangói könnyelmű lelkemnek. (Petőfi Sándor)
3. Pál úr pedig olyan szelíden nézett rá, mint valami jó kedélyű nagyapó mérgelődő kis unokájára. (Jókai Mór)

4. Dalaim, mik ilyenkor teremnek,
Vadrózsái szerelmes lelkemnek. (Petőfi Sándor)
5. Akkor meleg nyár volt,
Most tél van, hideg tél. (Petőfi Sándor)

346. Egészsítsd ki a mondatokat utaló- és kötőszavakkal!

- a) Ki korán kel, aranyat lel.
- b) Aki nem dolgozik, ne is egyék.
- c) Amit ma megtehetsz, ne halaszd holnapra.
- d) Addig hajlítsd a vesszőt, amíg fiatal.
- e) Amilyen a munka, olyan a jutalma.
- f) Olyan madár nagyon ritka, melynek kedves a kalitka

Sajátos jelentéstartalmú mellékmondatok

A **sajátos jelentéstartalmú mellékmondatok** sok esetben — mondatrészkifejtő szerepük mellett — sajátos jelentéstartalmat is kifejeznek. Elnevezésük sajátos jelentésükre utal: *feltételes, megengedő, hasonlító és következményes*. Olyan mellékmondatok is vannak, amelyekben a határozói jelleg háttérbe szorul, és a sajátos jelentéstartalom kifejezése válik uralkodóvá. Ily módon egyes típusaik nemigen tekinthetők mondatrészkifejtő mellékmondatnak, inkább a mellérendelés és az alárendelés közötti átmeneti formának.

A sajátos jelentéstartalmú mondatoknak jellemző kötőszóik vannak, ezek segítenek az egyes típusok megkülönböztetésében.

A **feltételes mellékmondat** a főmondatban kifejezett cselekvés, történés, állapot érvényességének feltételét fejezi ki. Többnyire határozói értékű, rendszerint feltételes idő vagy állapothatározót fejt ki.

Kötőszói: *ha, hogyha*

Például:

1.....2

Fa leszek, | *ha fának vagy virága.*

(Petőfi Sándor)

A feltételes mellékmondat leggyakoribb az időhatározói mellékmondatok körében:

Akkor állok melléd, ha te is segítesz.

Ha letetted a vizsgát, hívj fel!

A megengedő mellékmondat olyan körülményt fejez ki, amely bizonyos fokig ellentétben van a főmondat tartalmával, de nem akadályozza meg, hanem mintegy megengedi a főmondatban foglaltak megvalósulását. A főmondatban utalószó nincs.

Kötőszói: *jóllehet, bár, ám, ámbár, habár, noha, holott, ha... is, akár... is* stb.

Például:

1

2

Rá is áll könnyen, | *bár szabódik elébb.*

(Arany János)

A megengedő mellékmondatok nagy többsége határozói értékű, legtöbbször állapothatározói mellékmondat: *Bár lázas volt, mégis elment az órára.*

JEGYEZZÉTEK MEG!

• A megengedő alárendelés nagyon hasonlít a megszorító ellentétes mellérendeléshez. Azokat a mondatokat, amelyekben a megengedést a sajátos (*bár, jóllehet* stb.) kötőszó nem jelöli meg, alig lehet elválasztani az ellentétes mondatoktól.

Például: *Habár felül a gálya,*

S alul a víznek árja,

Azért a víz az úr!

(Petőfi Sándor)

A **hasonlító mellékmondat** a főmondat valamely mondatrészét úgy fejt ki, hogy valamihez hasonlítja.

Utalószói: úgy, olyan, akkora, annyi stb.

Kötőszói: mint, amint, ahogy stb.

Sokféle mondatrészt kifejthetnek, legtöbbször állítmányiak, minőség- és mennyiségjelzőiek, értelmező jelzőiek és különféle határozóiak.

Például:

• **állítmányi:** *Olyan a felelet, mint amilyen a kérdés;*

• **jelzői:** *Nincs oly vitéz a földön, mint Hány bátya volt.*

(Garay János);

• **fokhatározói értékű jelzői:** *Olyan piros, mint a rózsza.*

A hasonlító mondatoknál előfordul, hogy a főmondat állítmánya a mellékmondat **alanyára** is vonatkozik: *Úgy fut, mint a nyúl.*

A **következményes mellékmondat** a főmondat valamelyik mondatrészében megjelölt cselekvés, történes, illetve minőség következményét fejt ki. Sokféle mondatrészt kifejthet, lehet például állítmányi, minőség- és mennyiségjelzői, értelmező jelzői, mód-, fok-, állapot-, eredmény-, idő- és számhatározói stb.

Utalószói: többnyire távolra mutató névmás vagy határozószó.

Kötőszói: hogy, úgyhogy.

Például:

1.

2

Mindig volt annyi jövedelmem, | *hogy teljesen adósság nélkül úsztam meg az életet eddig.*

(Móricz Zsigmond)

A következményes mellékmondat minőségjelzőt, mennyiségjelzőt, módhatározót és állítmányt is kifejezhet. Ezek a mondatok azonban arra is utalnak, hogy a mellékmondat tartalma a főmondat tartalmának következménye.

JEGYEZZÉTEK MEG!

• A következményes jelentéstartalmú összetett mondatok hasonlítanak a következtető mellérendelő mondatokhoz, hiszen mind a kettő az előző tagmondatban foglalt megállapításnak a következményét fejezi ki. A következményes mellékmondat viszont a főmondat valamelyik mondatrészét fejti ki mellékmondat formájában.

347. Írd le a mondatokat! Jelöld az utalószókat és a kötőszókat, rajzold le a mondatok szerkezeti ábráját!

1. Úgy jóllakott, hogy nem tudott felkelni az asztaltól.
2. Olyan szegény, mint a templom egere.
3. Úgy sietett, hogy el sem búcsúzott.
4. Az ég olyan, mint a félárbocra eresztett lobogó.

(Babits Mihály)

5. Ha én gólyamadár volnék, ilyen házra nem is szállnék.

(Vörösmarty Mihály)

348. Pótold a hiányzó kötőszókat!

- a) Csak akkor beszélj idegen nyelven, ___ erre feltétlenül szükség van. (Bartók Béla)
- b) Miért ne fogadnánk be, ___ tanyája nincsen? (Arany János)
- c) Rosszul esne, ___ nélküled kellene ünnepelni.
- d) Úgy érsz el sikereket, ___ szorgalmasan tanulsz.
- e) ___ megérkezel, hívj fel!

349. Írd le a mondatokat! Elemezd azokat a tanult módon!

1. Lett olyan sötétség, hogy semmi sem látszott.

(Arany János)

2. Börtönéből szabadult sas lelkem,
ha a rónák végtelenjét látom.

(Petőfi Sándor)

3. Áll a ház, bár fogy a gazdasága.

(Vörösmarty Mihály)

4. Rohanj, ha rongy is a mentéd.

(Ady Endre)

Összegezve:

- Az összetett mondat több tagmondatot tartalmazó mondatrész, mert benne két vagy több predikatív viszony van.

- Az összetett mondatok tehát két vagy több tagmondatból állnak.

- Tagmondatai között vagy logikai viszony (mellérendelés), vagy grammatikai viszony (alárendelés) fedezhető fel:

- a mellérendelt tagmondatok között tartalmi-logikai kapcsolat van,
- alárendelt tagmondat: egy másik tagmondat valamelyik mondatrészét fejezi ki.

ÖSSZEFOGLALÓ TÁBLÁZAT

A mondatok fajtája	Utalószók	Kötőszók
Állítmányi	az, azok, azé, azoké, olyan, annyi, akkora, akkorák	aki, amilyen, ahány, hogy
Alanyi	az, azok, olyan, olyanok, akkora, akkorák, annyi	hogy, aki, ami, amennyi
Tárgyi	azt, azokat, azét, olyant, olyanokat, akkorát, akkorákat, annyit	hogy, aki, ami, amekkora, amilyent, amennyit
Határozói • hely • idő • szám • mód • eszköz • fok- és mérték	• ott, addig, oda • azóta, akkor, addig • annyiszor • úgy, akként • azzal, azáltal • úgy, annyira, annyival	ahol, ahová amikor, amióta amíg, hogy ahányszor, hogy, ahogy ahogy, amint hogy, ahogy

A mondatok fajtája	Utalószók	Kötőszók
• ok • cél • állapot • társ • eredet • eredmény • részes • állandó	• amiatt, azért • avégett, úgy • úgy, anélkül, ugyanúgy • azzal, azokkal • abból, onnan, attól • azzá, annak, olyanná • annak, annak a részére • abban, annak	mert, mivel hogy, ami hogy, mint aki, ami hogy, aki, ami hogy, aki, ami aki, ami, hogy, aki, ami, hogy
Jelzői • minőség • mennyiség • birtokos • értelmező	olyan, akkora, az annyi, ugyanannyi annak (a), azoknak (a) olyan, akkora, annyi	aki, ami, amilyen amennyi, ahány, aki, ami, hogy aki, ami, amelyik, hogy, mint

SAJÁTOS JELENTÉSTARTALMÚ MELLÉKMONDATOK

- A főmondat valamelyik mondatrészét fejti ki.
- Egyfajta többletjelentése van – ezt nevezzük *sajátos jelentéstartalomnak*.

FAJTÁI	KÖTŐSZÓI	PÉLDÁK
• Feltételes	ha, hogyha	<i>Rosszul esne, hogyha nem hívnál fel.</i>
• Hasonlító	mint, mintha, amint, ahogy	<i>Olyan lassú vagy, mint a csiga.</i>
• Megengedő	bár, ámbár, habár, ám, jöllehet	<i>Nem bánom én, ha elhagysz is.</i>
• Következményes	hogy, úgyhogy	<i>Másokhoz úgy szólj, hogy később ne bánd meg!</i>

A KÖNYVTÁR. SZEREPE AZ ADATGYŰJTÉSBEN

Az információs társadalom alapkövetelménye, hogy a társadalom tagjai szüntelenül bővítsék ismereteiket, és hasznosítsák azokat a társadalom és önmaguk számára. Az ismeretszerzés igényét főként a közoktatásban kell megalapozni, módszereit, technikáit készségszintre fejleszteni, forrásait, intézményrendszereit megismertetni, hogy a diákok képesek legyenek a számukra szükséges információk önálló megszerzésére, alkalmazására és továbbfejlesztésére. E feladat megoldásában a *könyvtáraknak* van kiemelt szerepük.

A **könyvtár** szó a görög *bibliotheca* tükörfordítása. Míg korábban minden könyvgyűjteményt, akár egy otthoni könyvespolcot is könyvtárnak neveztek, manapság viszont a nagy mennyiségű könyvet tároló intézmények könyvgyűjteményeit nevezzük így.

Az ókor legnagyobb könyvtára az **alexandriai könyvtár** volt. I. Ptolemaiosz fáraó alapította Kr. e. 300 körül. Virágkorában állítólag több mint 700 000 könyvet (tekercset) tartottak itt, és itt készült az *Ószövetség* görög fordítása is.

A **Bibliotheca Corviniana** (e.: bibliotéka korviniána) Mátyás király híres budai könyvtára volt, amely a reneszánsz kori Európa legjelentősebb gyűjteménye. Az 1460-as években kezdett el könyveket gyűjteni. Az ott őrzött kódexek hagyományos elnevezése a *korvinák*. Mátyás király halálakor a becslések szerint **2500 korvina (corvina)** létezhetett.

Nevének eredete a latin *corvus* (e.: korvusz) szó, melynek jelentése holló. Hunyadi Mátyás családi címerében látható a gyűrűt tartó holló.

A könyvtár fogalma, típusai, szolgáltatásai

Könyvtár: az emberiség tudásanyagának bizonyos, egyedileg sajátos szelvényét, részét gyűjtő, rendszerező és elsősorban megőrző intézmény, és a hozzáférők tudományos és információs igényeit elégíti ki. A forráshasználat és az ismeretszerzés, rendszerezés elsajátító helye.

Szerepe: beszerezni, őrizni, hozzáférhetővé tenni a tudást és az információt, bármilyen hordozón jelenik meg, és segíteni az embereket, akik hozzá akarnak férni ezekhez.

Könyvtártípusok: az ismeretek közvetítésének egyik fontos színhelye a könyvtár. Nem tudna azonban ennek a feladatnak megfelelni, ha nem alkalmazkodna a különféle csoportok igényeihez. Egészen más feladatai vannak egy hatalmas nemzeti könyvtárnak, és megint mások egy jól szervezett iskolainak. Ezért a könyvtárak legkülönbözőbb típusai jöttek létre, hogy ki tudják szolgálni a kutatni, tanulni, művelődni és szórakozni vágyó embereket. A típusok nem függetlenek, hanem egymással kapcsolatot tartó, egymást segítő könyvtári hálózatot alkotnak. Legfontosabb típusok:

- nemzeti könyvtár (Országos Széchényi Könyvtár Budapesten),
- közművelődési könyvtárak,
- szakkönyvtárak,
- felsőoktatási könyvtárak,
- iskolai könyvtárak,
- virtuális könyvtár (MEK).

A *nemzeti könyvtár*nak, azaz az **Országos Széchényi Könyvtár**nak (**OSZK**) a feladata az, hogy egy adott nemzethez vagy annak nyelvéhez, nyelveihez tartozó minden dokumentumot beszerezzen és feldolgozzon. Tudományos és szakkönyvtári feladatokat is ellát. A nemzeti könyvtár teljességre törekedve gyűjt minden magyar nyomdából kikerült művet, és külföldön megjelent magyar nyelvű anyagokat. Ezenkívül igyekszik megszerezni a Magyarországról szóló legfontosabb dokumentumokat is, tekintet nélkül arra, hogy milyen nyelven íródtak. A hazai könyvtárak bejelentik külföldi könyv és folyóirat vásárlásaikat. Ezen adatok feldolgozásával készül a központi leelőjegyzék. Az Országos Széchényi Könyvtár koordinálja a hazai könyvtárak külföldre irányuló könyvtárközi kéréseit. Adatbázisai Interneten és CD-ROM-on is elérhetők.

A nemzeti könyvtár alapjait 1802. november 25-én Széchényi Ferenc rakta le, amikor jelentős gyűjteményét a nemzetnek adományozta, amely mintegy 15 000 nyomtatott könyvet, 1200-nál több kéziratot, sok száz térképet, címereket, metszeteket tartal-

mazott, és érmegyűjteménnyel is rendelkezett. 1803-ban Pesten nyitották meg a látogatók előtt.

Országos Széchényi Könyvtár

A *közművelődési könyvtárak* általános gyűjtőkörűek. Az átlagos közművelődési könyvtár jól kiszolgálja a tanulni, művelődni és szórakozni vágyó közönség igényeit, a nagyobbak elkülönített gyermek-, ifjúsági, zenei részleggel igyekeznek alkalmazkodni a különböző könyvtárlátogató rétegekhez. A közművelődési könyvtáraknál az egyes altípusok szervesen egymásra épülnek, így általában a fiókkönyvtár-, városi könyvtár-, megyei könyvtár modellel találkozhatunk. A városi könyvtár célja a helyi lakosok, vagy azok egy csoportja általános műveltségének emelése. A települések könyvtárai jelentős helytörténeti gyűjtő és feltáró tevékenységet is végeznek. A megyei könyvtárak szakmai, módszertani funkciót látnak el a megyében.

A *szakkönyvtárak* egy adott szakterület irodalmát gyűjtik, és e szakterület művelőit, kutatóit látják el szakirodalmi információval. Az országos szakkönyvtárak nagyobb átfogó szakterület hazai szakirodalmát a teljesség igényével, a külföldi szakirodalmat válogatva gyűjtik. Egy részük ma már elektronikus dokumentum formájában jelenik meg. Kutatóintézetek, termelői egységek, cégek is tartanak fenn szakkönyvtárakat. Ezek az adott munkahely szakirodalmi igényeit elégítik ki, és általában nem nyilvánosak.

A *felsőoktatási könyvtárak* nagyon régi intézmények, és feladatuk sem igen változott az elmúlt 6-700 év során: az intézményekben folyó oktató és tudományos kutatómunka ellátása. Gyűjtőköriük alkalmazkodik az egyetemeken vagy főiskolákon oktatott tudományágakhoz, szakterületekhez.

Az *iskolai könyvtár* az általános és középiskolák könyvtára. Gyűjtőkörét az ott folyó oktató-nevelő munka és az iskolai tananyag határozza meg. Feladata közé tartozik az alapvető könyvtárhasználati ismeretek oktatása.

A *virtuális könyvtár*, vagyis az elektronikus könyvtár kizárólag elektromos dokumentumokat gyűjt, szervereken tárolva. Az adatbázisok, dokumentumok hálózaton érhetőek el (MEK, Neumann ház). Tematikusan rendezett, adott formátumú anyagok (könyvek, előadások, tanulmányok, térképek) gyűjteménye, melyek olvashatók és letölthetők.

Bármely könyvtárba iratkozunk be, közvetett módon igénybe vesszük más könyvtárak szolgáltatásait is. Használjuk a nemzeti és a szakkönyvtárak bibliográfiáit, lelőhelyjegyzégeit és egyéb központi szolgáltatásait, megyei és egyéb települési könyvtárak helytörténeti bibliográfiáit. Könyvtárközi kölcsönzés, vagy másolatkérés útján bármely könyvtárban lévő dokumentumhoz hozzájuthatunk.

Könyvtár felépítés szerint:

- Zárt raktári rendszerű: az olvasó a könyveket közvetlenül nem éri el, a közvetítő kapocs a katalógus, könyvtáros, számítógép.
- Szabadpolcos rendszer: a könyvtári anyag szabadon hozzáférhető a szabadpolcokon és olvasótermekben.
- Vegyes rendszer: ritkábban használt, értékesebb könyvek elzárva, többség szabadon hozzáférhető.

A könyvtár részei: Szabadpolcok, Olvasóterem, Kölcsönzőhely, Katalógusok, Számítógépterem, Fénymásoló, Videotéka.

A könyvtárak szolgáltatásai:

- kölcsönzés,
- könyvek előjegyzése,
- olvasótermi felhasználás,
- adatbázisok használata,

- témafigyelés,
- bibliográfia készítése,
- másolatkészítés,
- zenehallgatás, videó,
- internetezés elektronikus adatbázisok használata,
- letöltés, nyomtatás digitális adatbázisból,
- CD-, DVD-kölcsönzés.

282. Látogassatok el a településeken és az iskolákban a könyvtárba! Figyeljétek meg, milyen típusú könyvek vannak, hogyan vannak csoportosítva! Írjatok fogalmazást Könyvtári látogatás címmel!

283. Keressetek a könyvtárban olyan könyveket, amelyek a legrégebbi korokból származnak!

284. Az elektronikus könyvtárban keressétek meg a jelenleg tanult irodalmi műveket!

285. Magyarázd meg saját szavaiddal! Ha szükséges, nézz utána a jelentésnek!

- a) adatgyűjtés
- b) forrás
- c) katalógus
- d) szakkönyv
- e) lexikon
- f) enciklopédia
- g) folyóirat
- h) internetes adatbázis

286. Írd a mondatok mellé, hogy könyvtárból vagy internetről gyűjtenél-e hozzá információt! Indokold meg a válaszodat!

1. Egy történelmi korszak részletes bemutatása.
2. A tegnapi sporteredmények.
3. Egy fogalom pontos meghatározása.
4. Egy híres író életrajza.
5. Egy friss időjárás-előrejelzés.

A könyvtári katalógus, szerepe az adatgyűjtésben

A könyvtári katalógus a könyvtár dokumentumainak (könyvek, folyóiratok stb.) rendezett jegyzéke, amely szerző, cím vagy téma alapján teszi lehetővé a művek keresését. Napjainkban főként az **elektronikus** (online) **katalógusok** elterjedtek, de léteznek **hagyományos cédulakatalógusok** is. Célja a teljes állomány feltárása és a hatékony visszakeresés.

A könyvtári katalógus legfontosabb jellemzői:

- **Funkció:** lehetővé teszi a keresést szerző, cím, tárgyszó vagy szakrend szerint.
- **Típusok:**
 - **Elektronikus:** interneten elérhető, gyors keresést biztosító rendszer.
 - **Hagyományos (cédulakatalógus):** papíralapú, betűrendes vagy szakrend szerint rendezett kartotékok.
 - **Közös katalógus:** több könyvtár anyagát egy helyen mutató rendszer.

Dokumentumok	
Keresés	Keresés Torlés Segítség
Szerző	
Cím	
Témák	
Dokumentumtípus	Mind
Keresési határolás	Csak könyvtári dokumentumok
Böngészés	
Bongészés Torlés Segítség	
Szerző	

- **Tartalom:** minden dokumentumról rögzíti a legfontosabb adatokat (szerző, cím, kiadási év, lelőhely).
- A könyvtárakban található adatbázisok általában nyilvánosak, azokat bárki használhatja. A számítógépes hálózaton elérhető és bárki által használható számítógépes katalógus az OPAC. Ez a betűszó az angol Online Public Access Catalog rövidítése. Ebben a könyvtári katalóguscédulához hasonlóan egy könyv adatai együtt alkotnak egy rekordot. Ezek egy része csak az adott könyvtár anyagát dolgozza fel, más OPAC-ok segítségével viszont több könyvtár anyagában is kereshetünk.

- A könyvtári adatbázisokban a könyvtárakban található dokumentumok bibliográfiai leírását kereshetjük meg.

- **A szerver**

- A könyvtárak nyilvános adatbázisai általában bárki által használhatóak.
- Egy adott könyvtárban található számítógépek a jobb kihasználtság érdekében össze vannak kötve egymással, azaz hálózatban működnek. Ezek a számítógépek azonban nem csak egymással állnak összeköttetésben, hanem az egész könyvtári számítógépes rendszert kiszolgáló központi géppel is. Ez a központi szolgáltató számítógép a szerver.

- **Az olvasói terminál**

- A könyvtárakban található adatbázisok számítógépes hálózathoz csatlakozhatnak.
- Ha a könyvtári számítógépet csak arra használjuk, hogy a szerverrel kommunikáljon, azaz nem önálló számítógépként kezeljük, hanem főképp arra szolgál, hogy a szerver adatbázisában található adatokat elérjük vele, akkor az a számítógép olvasói terminálként működik. Tehát az olvasói terminál csak az adatok felvitelére és megjelenítésére alkalmas, tényleges adatfeldolgozást nem végez.
- A könyvtári olvasói terminálokat általában keresésre használhatjuk. A könyvtári dolgozók az egyes terminálokat a könyvek adatainak a szerverre történő felvitelére is használhatják.

VISELKEDÉSI SZABÁLYOK A KÖNYVTÁRBAN

- A könyvtárban fontos a megfelelő viselkedés. Illik köszönni a könyvtárban dolgozó felnőtteknek, majd a barátaidnak és ismerőseidnek.

- Ha a könyvtárban tartózkodásod ideje alatt bármilyen problémád adódik, a könyvtárosokhoz fordulhatsz segítségért. Mindig udvariasan szólítsd meg őket, és lényegre törően fogalmazd meg a kérdéseidet, hogy segíteni tudjanak.

- Fontos szabály, hogy az ott-tartózkodókat, az olvasókat ne zavarod. A könyvtárból könyvet, folyóiratot kölcsönzés nélkül kivinni nem szabad.

- Tilos a hangos beszélgetés, telefonálás, kiabálás és a hangos nevetgélés.
- Távozáskor is el kell köszönni.

287. Olvasd el az állításokat, és írd melléjük, hogy megbízható vagy kevésbé megbízható forrásra utalnak-e! Ha felhasználod a fogalmazásodban, akkor hogyan kell hivatkoznod rájuk? (A helyes válasznak nézz utána!)

1. Névtelen szerző blogbejegyzése.
2. Tudományos könyv kiadóval és évszámmal.
3. Ismeretlen eredetű közösségi médiás poszt.
4. Tankönyv egy elismert kiadótól.
5. Szakfolyóirat cikke.

288. Tedd helyes sorrendbe az adatgyűjtés lépéseit!

- jegyzetelés
- téma meghatározása
- források kiválasztása
- keresés a katalógusban
- az adatok ellenőrzése

289. Írj 5-6 mondatot a következő kérdésről!

Miért fontos a könyvtár az adatgyűjtés során a digitális korban is?

SZÖVEGÉRTÉS

Olvasd el az alábbi szöveget Fekete Istvántól! Figyeld meg a tájleírást, és fogalmazd meg, hogy miképpen viszonyul az író a természethez!

A tölgyfa

A tölgyfa a rét szélén állt egyedül. Túl rajta rejtelmes vízmosság, melyet befutott a földiszeder és iszalag. A földiszeder a partokat takarta, míg az iszalag a nyár- és kökénybokrokat hálózta be, rejtve fészkeket és egyes nyolc-tíz éves csemetéket, akik száraz iszalagot szívtak cigaretta helyett a sötét sátorban.

A vízmosság agyagos partoldalán kis üregek voltak, ahol az élelmet és „italokat” tartogattuk, amikor már legeltetni lehetett, főleg pedig tüzet rakni, amelynek füstjéből és lobogásából ősi szabadság tüze csapott meg bennünket. A hazai szalonnának itt jött

meg igazán az íze, és a nyárson sült kukorica édesebb volt, mint a cukros mogoró, pedig annyi kormot ettünk meg vele, amennyi az emberevők gyomrában lehetett egy kéményseprő elfogyasztása után.

Csodálatos hely volt az öreg tölgyfa környéke. Télen titokzatos nyomok vezettek el alatta; tavasszal ott nyílt ki az első ibolya, nyáron édes, illatos, meleg hentergett a vízmosásban, és ősszel a tölgy töredezett csonkjain pihentek meg az előkelő vándorok – sasok és sólymok – átutazóban.

Szerettem az öreg fát, néha – ha egyedül voltam vele – meg-simogattam. Átfogni öt ember is alig tudta volna, és csak Berta Jancsi mondta, hogy ő egyszer megmászta, amire nem is választunk, mert Jancsi hazudós volt.

Télen, amikor a szél vonítva hordta a havat az utakon, és a falut hófúvások ágyazták körül, sokszor álmodtam a tölgyfával. Elképzeltem, hogy recsegve viaskodik a széllel, meg-megrázva fejét, mint egy bozontos óriás, és mindig győztes marad, mert nélküle üres lett volna a réti világ, és kihez mentem volna én tavasszal első tavaszi látogatásra, amikor a rengő levegő melegen nyalja a zsendülő füvet, és a fa alatt kinyitotta már csillagszemét az ibolya. Ilyenkor hátam durva kérgének támasztottam, és jó volt egyedül lenni az óriással, aki végeredményben – a barátom volt.

Az alábbi részlet Ernest Hemingway Az öreg halász és a tenger című regényéből való. Foglald össze, miképpen viszonyul a halász a tengerhez és a benne élő állatokhoz!

Az öreg halász és a tenger

(...)

Éjszaka két delfin jött a csónak közelébe, s Santiago hallotta a fújtatásukat meg a bukfencezésük zaját. Tisztán meg tudta különböztetni a hím fújtatását a nőstény sóhajtó hangjától.

– Derék állatok – mondta. – Játszanak, bolondoznak s szerez-
tik egymást. Testvéreink ők is, akárcsak a repülőhalak.

Aztán egyszerre sajnálni kezdte a nagy halat, amit fogott.
„Furcsa, nagyszerű hal, isten tudja, hány esztendő lehet – gon-
dolta. – Még soha életemben nem fogtam ilyen erős halat, se
ilyen különösen nem viselkedett még egyik sem. Talán azért
nem jön fel, mert okosabb annál. Pedig tönkre tehetne, ha fel-
dobná magát, vagy ha nekiiramodna vadul. De lehet, hogy már
sokszor horogra akadt életében, és tudja, hogy így kell meg-
küzdenie vele, csak így tud menekülni. Azt nem tudhatja, hogy
ezúttal csak egyetlenegy emberrel áll szemben, és hogy ez is
egy öregember. De mekkora nagy hal, s mennyit ér majd ez a
piacon, ha jó a húsa. A csalétket úgy kapta be, mint egy hím,
olyan erővel húz, mint egy hím, s a küzdelme sem fejvesztett,
rémült viaskodás. Szeretném tudni, van-e valamilyen terve, vagy
ő is csak olyan elkeseredetten harcol, mint én?”

(...)

Olvasd el Móricz Zsigmond Hét krajcár című novellájának részletét! Fogalmazd meg, melyek azok a mozzanatok, amelyek a nehéz élethelyzetre, a szomorú valóságra utalnak!

Hét krajcár

(...)

De nekem fúrta valami az oldalamat.

– Édesanyám, tudok én egy helyet, ahol van krajcár.

– Hol, fiam, keressük meg, míg el nem olvad, mint a hó.

– Az üveges almáriumba, a fiókba vót.

– Ó, boldogtalan gyermek, be jó, hogy elébb nem mondtad, most asse lenne.

Felállottunk s mentünk az üveges almáriumhoz, aminek nem volt üvegje már régen, de a fiókjában ott volt a krajcár, ahol én tudtam.

Három nap óta készültem kicsenni onnan, de sose mertem. Pedig cukrot vettem vóna rajta, ha azt is mertem vóna.

– No, van már négy krajcár. Sose búsulj már, fiacskám, megvan a nagyobbik fele. Már csak három kell. Osztán, ha ezt az egyet megkerestük egy óra alatt, azt a hármat is meglegjük uzsonnáig. Még akkor is moshatok egy rendet estig. Gyere csak szaporán, hátha a többi fiókban is lesz egy-egy.

Hiszen ha minden fiókba lett vóna. Akkor sok lett vóna. Mert az öreg almáriom fiatalabb korában olyan helyen szolgált, ahol sok duggatnivaló lehetett. De nálunk nem sok terhe volt az árvának, nemhiába volt olyan göthös, szúette, foghíjas.

Az anyám minden új fióknak tartott egy kis prédikációt.

– Ez gazdag fiók – vót. Ennek sose volt semmije. Ez meg mindig hitelből élt. No, te rossz, nyavalyás kódus, hát neked sincs egy krajcárod. Ó ennek nem is lesz, mert ez a mi szegénységünket őrzi. No, neked ne is legyen, ha most az egyszer kérek tőled, most se adsz. Ennek van a legtöbb, ni! – kiáltotta kacagva, mikor kirántotta a legalsó fiókot, amelynek egy csepp feneke se volt.

A nyakamba akasztotta, aztán leültünk nevettünkben a földre.

– Megállj csak – szólt hirtelen –,
mingyárt lesz nekünk pénzünk. Az
apád ruhájába lelek.

A falba szegek voltak verve, azon
lógtak a ruhák. S csudák csudája,
ahogy a legelső zsebbe belenyúlt az
anyám, rögtön a kezébe akadt egy
krajcár. A szemének alig akart hin-
ni.

– Megvan – kiáltotta –, itt van!
Mennyi is van már? Meg se győz-
zük olvasni. Egy – kettő – három –
négy – öt... Öt! Már csak kettő kell.
Mi az, két krajcár, semmi. Ahon öt
van, ott akad még kettő.

Nagy buzgósággal kutatta végig
az összes zsebeket, de sajnos, hiába.
Nem lelt. (...)

***Ismerkedj meg Nagy Zoltán Mihály novellájával! Írd
ki belőle a kulcsszavakat!***

Csellendre

A hőség már-már elviselhetetlen. Megváltás lenne a déli hírek-
ben jövendölt frissítő zápor, ám hiába emelem kereső tekintetem
az égi kupola kifakult búzavirágkékjére: sehol egy borotvahabnyi
felhő. Eltompultak az élet zajai. Az örökmozgó verebek siripolása
sem hallható. Némán és moccanatlanul gubbasztanak a kókadt
lombok hitvány rejtekében. A harangszót tisztán hallom. A hőség
házak, fák magasában feszülő burkát átszakítva, darabosan hull
alá a megsérült érc hosszan rezonáló szava. Megrepedt a harang
már akkor – száz évvel születésem előtt –, mikor a toronyba
beemelték. Elszakadt a kötél, a sokmázsás bronztest visszazu-

hant. Az emlékezet úgy tartja számon: két gyönyörű virágszálat, tizennyolc éves leányokat csapott agyon. Másodszorra sikerült a helyére tenni, azóta repedten, szívszorítóan szomorú, kevésbé messze hangzó szóval szolgálja a falu népét.

Falubelijeim makacsul hiszik: lelke van a harangnak, bűnbánattól súlyos szavával ama ifjú áldozatokat siratja. Az új halottakat mindenképpen.

Hosszú a beteljesedett vagy váratlanul megszakadt életek képzeletbeli listája és nem véges. Akinek a neve ma végérvényesen rákerül: a hét határban híres-hírhedt falurossza, Cselle Endre. Csellendre...

Olvasd el Váradi-Sternberg János, vidékünk ismert történésze által írt tanulmány részletét! Az iskolai könyvtárban nézz utána az emlegetett történelmi eseményeknek és történelmi alakoknak!

A Rákóczi-szabadságharc első szépirodalmi műve és szerzője

(Tasnády H. István: Polüdórosz mirtuszbokra)

A Rákóczi-szabadságharc indulásának esztendejében, 1703-ban látott napvilágot Debrecenben egy terjedelmes latin versezett tartalmazó kiadvány. A *Polüdórosz mirtuszbokra* költemény a szabadságmozgalom vezérlő fejedelmét, II. Rákóczi Ferencet dicsőíti, „aki az ég újmutatásából kijelöltetett... a haldokló ma-

gyar haza ősi szabadságának helyreállítására”.

Az 1703–1711-es szabadságharc első szépirodalmi termékeként számontartott művet a címlap tanúsága szerint „*Apollo lantjával... versbe foglalta a beregi Borzsova pusztaságában Krisztus akarátának méltatlan hirdetője, Tasnády H. István*”.

A hajdani Bereg megyei borzsavai prédikátor költeménye egyike azon számos vidékünkön fogant műveknek, amelyek a Rákóczi-szabadságharc, illetve a XVII–XVIII. századforduló kuruc küzdelmek szépirodalmát gazdagították. Ezek közé sorolhatjuk az 1675-ben keltezett *Ungi lakodalom* című tréfás hangú éneket, Gyöngyössi Istvánnak, a táj szülöttének ebben az időszakban keltezett kuruc vonatkozású versét, Koháry Istvánnak, Thököly Imre foglyaként a munkácsi várban írott kesergőjét, Farkassi Imre, a Rákóczi század kapitánya *Hideg teteme felett való búcsúztató verseket*. Ugyancsak ide sorolhatjuk be a kor episztola emlékeként számontartó leveleket, amelyeknek szerzői Ujhelyi István ungvári, Vasváry István nagymuzsalyi,

II. Rákóczi Ferenc

Bercsényi Miklós

Técsi Kató István úrmezei prédikátorok. De Rákóczi, Bercsényi és a mozgalom más nevezetes személyiségének itt írott és a vidék múltját így vagy amúgy érintő levelek, emlékiratok és naplók is ide tartoznak.

Különben Munkácson fogalmazták a *Pallász bölcsességének szép istenasszonya...* kezdetű és Zrínyi Ilona kezeirésével fennmaradt versikét, amellyel „*Munkács várában 1686. 22. maii keszentettek az én édes gyermekeim* (azaz Júlia és Ferenc – V.-S. J.) *Szent Ilona napján*”. A szűkebb pátriánkhoz fűződik, illetve itt keletkezett néhány a kuruc népköltészet darabjai közül is, lévén ez a vidék a kor szabadságmozgalmainak bölcsője és egyik legfontosabb támaszpontja.

(Forrás: *Mozaikkockák Kárpátalja múltjából.*
Egy tájkatató jegyzetei (jegyzetekkel))

Polüdórosz – a görög mitológiában leginkább Priamosz trójai király és Hekabé legfiatalabb fiaként ismert. A trójai háború alatt kincsével együtt a trák királyra, Polümésztorra bízta, aki a kincs megszerzése érdekében meggyilkolta és a tengerbe dobta. Halálát és anyja bosszúját *Euripidész* Hekabé c. tragédiája dolgozza fel.

***Az alábbi részlet Fekete István elbeszéléséből való.
Olvasd el figyelmesen, és fogalmazd meg, milyennek látja az író a tájat, annak tél utáni ébredését!***

Az erdő ébredése

Amikor még Február fagyos csizmái kopognak a hegyeken, s az öregedő tél önmagáról dúdol jeges nótákat a fenyőknek, lent a völgyekben megpuhul a szélhordta avar, és a mezőkön bogarászó varjak felnéznek a felhőkre, hogy valahonnan délről nem hoztak-e valami üzenetet.

Mert ilyenkor már van valami a levegőben, amitől elcsendesedik a fák orgonája, figyelve kihúzzák magukat az öreg bükkök, és a som rügyeit úgy csiklandozza valami belülről, hogy már alig érnek a bőrükbe.

Esténként puha köd leng a patakok ágya felett, különös vajúdó párát lehel a föld, amelytől megreszketnek az alvó lepkék bábbölcsőjükben, és álmosan fintorog a mókus meleg téli fészkében.

S ha felsüt a nap, nyújtózkodik az erdő. A fák korhadt ágakat dobnak le magukról, az utak kezdenek felszáradni, a szél a téli sziszegés helyett lágyabb suhogással fésüli az erdőt, s egy reggelen a bokrok alatt kinyitja ezer, fehér csillagszemét a hóvirág.

Hideg van még ilyenkor, s a hidegnek nincs más színe, csak a fehér. Utána jön a sárga, a kék, a lila, a rózsaszín és legvégül a nyár ragyogásában a pipacs égőpiros lángolása.

De ez messze van még. Az erdő, a nap most még nem tud kis cselédeinek sem színt, sem illatot adni. De nem is kell. A természet éledése lassú és lágy, mint a simogató anyai kéz. Nem melegedik fel egyszerre, mert ez elpusztítana mindent, hiszen a fák magukban hordják még a téli dermedést, az állatok magukon a téli bundát, melyet ha hirtelen melegedne fel az idő, nem vethetnek le és tehetnek molyzsákba, mint az emberek.

Rendre, rendre: sorjában.

A fehér szín után jön a sárga, a hóvirág után a déli domboldalakon, mintha maga a kén virágzott volna ki, szinte nevetnek a sombokrok sárga csokrai, alattuk pedig a tavaszi kankalin majdnem ugyanolyan színű kis virágai.

És ha felsüt a nap, az öregerdő mélyén, mintha a tavasz orgonája szólalna meg, búgni kezd az első vándor, távoli tájak fészekrakó üzenetét hirdetve: búgni kezd a vadgalamb.

Lágy ez a hang; nem kiált, nem harsog, nem rikolt, csak szétfolyik, mint a sóhajtás, és meghallja mindenki...

Tartalom

Kedves kilencedikesek!	3
A KOMMUNIKÁCIÓS FOLYAMAT TÉNYEZŐI ÉS FUNKCIÓI	5
SZEMÉLYKÖZI KOMMUNIKÁCIÓ.....	8
A VERBÁLIS ÉS NONVERBÁLIS KOMMUNIKÁCIÓ.....	13
A SZÖVEG SZERKEZETE, EGYSÉGE	20
MÉDIAMŰFAJOK	23
A NYOMTATOTT SAJTÓ ÉS ANNAK MŰFAJAI	24
ÍRÁSBELI SZÖVEGEK FELÉPÍTÉSE.....	27
Elbeszélés, leírás.....	27
ALAPVETŐ HIVATALOS DOKUMENTUMOK.....	30
Kérvény, önéletrajz – tartalmuk, formájuk és követelményeik	30
KÉRVÉNY	30
ÖNÉLETRAJZ.....	32
HANGTAN	37
A BESZÉDHANGOK KÉPZÉSE.....	37
SZÓFAJTAN	43
A SZÓFAJOK RENDSZERE	46
A KETTŐS ÉS AZ ÁTMENETI SZÓFAJÚSÁG.	50
A szófajváltás	50
AZ IGE	52
Az ige fajtái, osztályozása.....	55
Az igetövek	58
Igeképzés.....	64
Az igemódok	67
NÉVSZÓK	75
A FŐNÉV.....	75
TULAJDONNÉV.....	80
A személynevek	80
Az állatnevek	82
A földrajzi nevek	83
A földrajzi nevek helyesírása	84
A csillagnevek helyesírása	88
Az intézménynevek helyesírása.....	89

A márkanevek helyesírása	91
Kitüntetések és díjak helyesírása	93
A címek helyesírása	94
A MELLÉKNÉV	96
A melléknév fokozása	97
A SZÁMNÉV	100
A NÉVMÁSOK	105
CSAK FŐNEVEKET HELYETTESÍTŐ NÉVMÁSOK	106
A személyes névmás	106
A birtokos névmás	108
A visszaható névmás	109
A kölcsönös névmás	110
FŐNEVET, MELLÉKNEVET, SZÁMNEVET HELYETTESÍTŐ NÉVMÁSOK	111
A mutató névmás	111
A kérdő névmás	113
A vonatkozó névmás	114
A határozatlan névmás	116
Az általános névmás	117
A SZÓALKOTÁS MÓDJAI	121
SZÓKÉPZÉS	121
SZÓÖSSZETÉTEL	124
RITKÁBB SZÓALKOTÁSI MÓDOK	128
MOZAIKSZÓ	130
A MAGYAR HELYESÍRÁS ALAPELVEI	133
A KIEJTÉS SZERINTI ÍRÁSMÓD	134
A SZÓELEMZŐ ÍRÁSMÓD	138
A HAGYOMÁNYOS ÍRÁSMÓD	144
AZ EGYSZERŰSÍTŐ ÍRÁSMÓD	148
MONDATTANI ISMERETEK	152
A MONDAT FOGALMA ÉS FAJTÁI	152
A MONDAT RÉSZEI	160
A RENDSZERMONDAT ÉS A SZÖVEGMONDAT	164
AZ ÖSSZETETT MONDAT	166
A MELLÉRENDELŐ ÖSSZETETT MONDAT	167
A kapcsolatos, az ellentétes és választó mellérendelt összetett mondatok	170

A következőket és magyarázó mellérendelt összetett mondatok.....	172
AZ ALÁRENDELŐ ÖSSZETETT MONDAT	175
Az alanyi és állítmányi mellékmondat.....	177
A tárgyi mellékmondat.....	180
A határozói mellékmondat	183
A helyhatározói mellékmondat	184
Az időhatározói mellékmondat.....	186
A számhatározói mellékmondat.....	187
A módhatározói mellékmondat	189
Az állapothatározói mellékmondat	190
A fok- és mértékhatározói mellékmondat.....	191
Az eszközhatározói mellékmondat.....	193
A társhatározói mellékmondat.....	194
Az okhatározói mellékmondat.....	196
A célhatározói mellékmondat.....	197
Az eredethatározói mellékmondat	198
Az eredményhatározói mellékmondat	200
A részhathatározói mellékmondat	201
Az állandó határozói mellékmondat	203
A hasonlító határozói mellékmondat	204
A jelzői mellékmondat	206
A minőségjelzői mellékmondat.....	206
A mennyiségjelzői mellékmondat.....	208
A birtokos jelzői mellékmondat	209
Az értelmező jelzői mellékmondat	210
Sajátos jelentéstartalmú mellékmondatok	212

A KÖNYVTÁR.

SZEREPE AZ ADATGYŰJTÉSben 218

A könyvtár fogalma, típusai, szolgáltatásai 219

A könyvtári katalógus, szerepe az adatgyűjtésben 224

SZÖVEGÉRTÉS..... 227

KIEGÉSZÍTŐ TANANYAG 235

Навчальне видання

**БРАУН Єва Ласловна
ЗИКАНЬ Христина Імрівна**

УГОРСЬКА МОВА

Підручник для 9 класу

закладів загальної середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

**Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено**

Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам
„Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей”

Угорською мовою

Редактор *О. О. Дебрецені*
Коректор *Г. М. Турканич*

Формат 60×90^{1/16}. Ум. друк. арк. 15,00. Обл.-вид. арк. 14,47.
Тираж 1843 пр. Зам № 26-339

Державне підприємство
„Всеукраїнське спеціалізоване видавництво „Світ”
79008 м. Львів, вул. Галицька, 21
Свідцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 4826 від 31.12.2014
www.svit.gov.ua;
e-mail: office@svit.gov.ua
svit_vydav@ukr.net

Друк ПрАТ «Білоцерківська книжкова фабрика»
09100, Київська обл., м. Біла Церква, вул. Леся Курбаса, буд. 4
Свідцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 5454
від 14.08.2017